

Потпуковник СТАНИСЛАВ ПОДБОЈ

РЕГУЛАРНА АРМИЈА И ПАРТИЗАНСКИ НАЧИН РАТОВАЊА

Партизанско ратовање, све до Другог светског рата, било је углавном оштро одвојено од дејства регуларне армије. Партизанске јединице ретко су улазиле у састав регуларне армије, а јединице регуларне армије нису примењивале партизански начин ратовања.

Званичне доктрине постојећих армија уопште не разматрају могућност преласка јединица регуларне армије на партизански начин ратовања. То би се у великој мери могло објаснити тиме што су се чак и оне регуларне армије, код којих су постојали услови за примену партизанског начина ратовања, свесно чувале непосредног партизанског утицаја, било из страха од буђења свести бораца у редовима регуларне армије и „нагризања“ дисциплине, било из бојазни од изразитијег развијања иницијативе нижих јединица, која би била у преоштрој супротности са начелима бирократског централизма.

Негативан став према могућностима примене партизанског начина ратовања од стране јединица регуларних армија условљава извесну крутост у начелима војних доктрина тих армија. Због такве крутости поједине изоловане или окружене јединице губе сваку другу перспективу осим пробијања ка главнини (а то је често неоствариво) или борбе до уништења која се обично завршава предајом.

Нема сумње да би многе мање јединице бивше југословенске војске биле спремне и нашле могућности за продужење борбе 1941 год. да су унапред биле припремане за партизански начин ратовања. Међутим, виши старешински кадар онемогућио је сваку иницијативу у томе правцу и предузео све мере да капитулација буде што бржа и потпунија.

Такође, нема сумње да би се 1941, па и 1942 године избегла многа масовна заробљавања мањих и крупнијих јединица Совјетке армије, да су сваки борац и свака јединица, поред неопходне свести, имали и поуздану перспективу у могућност преласка на партизански начин ратовања.

Наша регуларна армија постала је из партизанског покрета у току Народноослободилачког рата, а јединице регуларне армије често су примењивале партизански начин ратовања. На пример, поједине јединице IV корпуса у Четвртој и 3 дивизије у Петој офанзиви, које су биле одвојене од главнина, упућиване су на партизанска дејства. Још је карактеристичнији пример VI и X корпуса који су 9 фебруара 1945 године, у току немачке

противофанзиве према Вировитичком мостобрану прешли на партизански начин ратовања.

Еластична примена партизанског начина ратовања од стране јединица наше Армије несумњиво је знатно допринела што непријатељу у току читавог рата није пошло за руком да зароби макар једну јединицу од чете навише. А оријентација наших јединица на брз и лак прелаз на партизански начин ратовања такође је утицала да су оне без предрасуда посматрале борбу у окружењу као обичан облик борбе који су често успешно примењивале.

И поред богате праксе у Народноослободилачком рату, наша званична правила не третирају питање примене партизанског начина ратовања од стране јединица регуларне армије. О томе се не пише ни у стручној литератури, нити се таква питања разматрају у задацима и вежбама.

Пошто би дискусија по овоме проблему, по нашем мишљењу, била актуелна и корисна, изнећемо неке поставке које би могле послужити бар као база за дискусију.

Јединице регуларне армије могу конкретно примењивати партизански начин ратовања, било повезивањем својих акција са акцијама регуларне армије или ради постизања посебних циљева који моментално нису непосредно везани за акције на фронту.

У овом другом случају извесне регуларне јединице могу се, у одбранбеним и нападним операцијама, као и у периодима стабилизације, привремено или за дуже време упућивати преко линије фронта, у дубину поседнуте територије од стране непријатеља, у оне рејоне где треба **подићи или проширити устанак** или подићи дух народа и потстаћи га на пружање отпора. Јачина и састав оваквих јединица зависили би од конкретних услова. То би обично биле мање јединице, јачине до стрељачког батаљона. Формацију таквих јединица требало би нарочито подешавати: олакшати опрему, евентуално повећати количину муниције и суве хране; избором наоружања омогућити да се јединица у непријатељској позадини може снабдевати муницијом из „непријатељских“ извора; возећу комору заменити товарном, заоштрити питање будности и до највећих могућих граница повећати њихову покретљивост. У погледу тешког наоружања овакве јединице морале би се често - ограничавати само на бацаче, реактивна и бестрајна оруђа. Међутим, употреба макар и појединих артиљеријских оруђа, може имати врло велики морални значај, те је веома корисно да такве јединице располажу и са понеким оруђем брдске артиљерије. По преласку у непријатељску позадину јединица почиње да дејствује по начелима партизанског ратовања.

Сам прелазак јединице преко линије фронта такође је важно питање коме би у теорији требало поклонити пажњу. При томе су довитљивост, коришћење међупростора и повољних момената за изненађење главни фактори, али не и једини. У појединим случајевима такво пребацивање мораће се обезбедити акцијама јединица на фронту, понекад чак и пробојем фронта са ограниченим циљем.

Јединице регуларне армије могу у пуној мери примењивати партизански начин ратовања у тешњем садејству са акцијама саме армије у од-

бранбеним и нападним операцијама, отступању, гоњењу и сусретној борби као и за време стабилизације. Па ипак, изгледа да би таква примена имала знатно више места и значења у одбранбеним, него у нападним операцијама, као што то показују и поменути примери из Народноослободилачког рата.

Мање регуларне јединице, јачине до батаљона, могу се корисно употребити у **нападним операцијама**, при организацији и извршењу пробоја, ако се још у току припремног периода пребаце преко фронта у непријатељску позадину. Задаци таквих јединица личили би на задатке падобранских јединица, али би се по начину извршења више ближили партизанским дејствима. Инфилтрирањем извесног броја оваквих јединица у тактичку и оперативну зону отсека пробоја могу се у знатној мери парализати дубински елементи непријатељске одбране, нарушити њена стабилност и допринети брзом и успешном извршењу пробоја.

Овакве јединице имале би многобројне задатке, као на пример:

— да привуку на себе поједине непријатељске резерве у критичним моментима борбе;

— да уништавају поједине тенковске или артиљериске групе;

— да паралишу противтенковске резерве или поједине елементе ПТ одбране по дубини;

— да заузму важне рејоне у захвату појединих положаја или појаса по дубини са циљем да се повећа темпо операције;

— да заузму неки теснац, прелаз или раскрсницу у непријатељској позадини;

— да постављају минско поље на одређеним местима да би отежавале непријатељски маневар;

— да врше диверзије на помоћним правцима;

— да уносе панику у непријатељску позадину, итд.

Успех оваквих акција зависио би нарочито од тога у којој су мери усклађене по времену са акцијама регуларне армије. Ипак, треба имати у виду да нека прецизнија планирања за акције таквих јединица не долазе у обзир, јер би спутавала њихову иницијативу која је основни предуслов успеха. Својим иницијативним дејством ове јединице могу непријатељу нанети такве ударе који би, нарочито у моралном погледу, могли знатно надмашити резултате неких прецизнијих планских дејстава.

У сваком случају, таквим јединицама требало би прецизније постављати само задатке, с тим да саме јединице уз потребну помоћ решавају сва остала питања (место и време преласка фронта, правац кретања, место задржавања, правац и начин наносења удара и поступак по извршењу задатка, итд.).

У погледу формације и састава ових јединица постојале би извесне специфичности. Пошто се по извршењу задатка, по правилу, морају враћати у састав својих јединица, њихову формацију, начелно, не би требало мењати у већој мери. У сваком случају треба им обезбедити што већу покретљивост и најнужније материјалне резерве у праницама постављеног задатка. Пошто би се ове јединице кретале углавном на просторији са гушћим распоредом непријатељских јединица, употреба тежег наоружања била би још ограниченија него у раније изнетом случају.

Инфилтрирање јединица може се применити не само у зони пробоја, већ можда још корисније на осталим отсецима, да би се постигнути пробој брзо проширио и да би се брже постигли оперативни циљеви.

Могућности примене партизанског начина ратовања повећавају се у току борбе у дубини, јер се код непријатеља појављује више осетљивих тачака за наношење ефикасних изненадних удара и слабијим снагама, а осим тога могу се много лакше пронаћи повољна места за прелаз линије фронта.

Партизанска дејства појединих регуларних јединица могу пружити неочењиве користи у **гоњењу** непријатеља. Остављајући све што би им смањивало покретљивост, овакве јединице могу се забацивати далеко у дубину распореда отступајућих колона и уносити панику у њихове редове. Својом појавом оне могу активирати латентне снаге отпора и тиме знатно повећати своју ефикасност. Заузимањем појединих осетљивих тачака на комуникацијама (теснаци, мостови, прелази, раскрснице), као и запречавањима, ове јединице могу знатно успорити брзину повлачења отступајућих колона, ометати им слободу маневра и тиме допринети њиховом окружењу и уништењу.

Прелаз линије фронта у **сусретној борби** знатно је лакши него у другим ситуацијама, а у вези са тиме лакша је и примена партизанског начина дејства. У таквим случајевима поједине јединице могу имати задатке сличне онима који су изнети код пробоја позиционе одбране, а један од најважнијих задатака био би да нападају непријатеља пре но што се развије за бобру, са циљем да му нанесу губитке и омету и успоре развој његових колона за борбу.

У таквим ситуацијама нема времена за нарочитим подешавањем формације јединица намењених за партизанско дејство. Ту је главно да се одређеној јединици благовремено постави реалан задатак да би имала довољно времена и могућности за његово извршење.

Примена партизанског начина ратовања особито је значајна у **одбраненим операцијама**. Ту се више не ради само о партизанским дејствима ситних, већ у појединим ситуацијама и најкрупнијих јединица регуларне армије.

По нашем мишљењу, углавном, постоје три посебна случаја примене партизанских дејстава у одбраненим операцијама.

Први случај углавном би обухватао акције мањих јединица са сличним задацима који су изнети код нападних операција. То би биле акције мањег обима и значаја као: уништавање извесних непријатељских делова, ремећење саобраћаја, уношење забуне у позадину, везивање извесне јединице и развлачење непријатељских снага, развијање осећања несигурности код непријатеља, диверзије и слично.

У погледу јачине, састава и формације оваквих јединица важило би углавном оно што је већ изнето код нападних операција. У оваквим случајевима има довољно времена да се формација одређених јединица усклади са постављеним задатком и условима ситуације.

Други случај обухватао би прелазак на партизански начин ратовања оних јединица које би развојем ситуације биле доведене до алтернативе да буду или уништене, или да се предају.

Овај случај заслужује нарочиту пажњу. У рату се често дешава да се нека јединица нађе у окружењу, било да је у такав положај доведена дејствима непријатеља, или потребом да се одржи у извесном рејону без обзира на евентуално окружење. Међутим, ретко када ће бити оправдано да се ма која јединица задржи у окружењу до уништења. Готово у свим случајевима биће правилније да се задржавање у окружењу временски ограничи на неопходно потребан минимум, а јединици остави на расположењу довољно могућности за пробијање.

Ако су јединице при ослобађању из окружења упућене само на пробијање ка својој главнини изгледи на успех обично нису повољни, јер непријатељ по правилу улаже највеће напоре да спречи баш такво пробијање.

Међутим, ако јединице при пробијању из окружења нису ничим ограничене, а поготову ако могу бар привремено прећи на партизански начин ратовања, онда ће се не само наћи празнина у непријатељском систему окружења, већ најчешће и довољно могућности да му том приликом нанесу и јаке ударце.

У нашем Народноослободилачком рату било је много пробијања из обруча, а да непријатељу, као што је већ напоменуто, није ни једном пошло за руком да зароби или уништи макар једну јединицу од чете навише. Напротив, баш приликом пробијања из обруча непријатељу су често задавани јаки удари и постизани велики успеси. Ови примери су нарочито интересантни ако их упоређујемо са примерима окруживања јединица Совјетске армије 1941 године.

Питање надлежности одлучивања, када се нека јединица може пробити из обруча, доста је деликатно. У сваком случају, треба што мање ограничавати иницијативу команданата окружених јединица да би им се пружило што више могућности за организацију и извршење пробоја. А командант окружене јединице, са своје стране, треба да учини све што би могло допринети успеху главнине.

Јединице које се затекну у окружењу налазе се у своје нормалном формациском саставу. При пробијању из обруча и преласка на партизански начин ратовања поставља се питање евентуалног подешавања формације, а у вези са тиме и питање односа према техници и материјалу. При преласку на партизански начин дејства, нарочито код мањих јединица, теже наоружање и возећа комора често могу кочити покретљивост јединице и тиме нанети више штете него бити од користи. Код већих јединица може постојати више услова за коришћење тежег наоружања (топова, а евентуално и тенкова). Но, у сваком конкретном случају, треба добро проценити шта од наоружања и опреме треба задржати, а шта не. Ни у коме случају није оправдано задржавање технике само са циљем да се иста спаси и сачува, ако би јединица услед тога постала недовољно покретљива и недовољно способна за све активности које изискује извршење задатака у оквиру партизанског начина дејства. Исто тако било би погрешно ако би се јединица без неопходне потребе лишила извесног наоружања и опреме која би јој доцније могла бити од користи. Наравно, и ове јединице врше попуно из непријатељских извора на исти начин као и свака друга партизанска јединица.

Наоружање и опрему које јединица не може собом понети треба за-
копати или сакрити на други погодан начин, кад год за то постоје услови.
Ако нема таквих услова, онда треба уништити и наоружање и опрему да не
би пали непријатељу у руке.

Артиљериске и друге јединице, које би остале без свог наоружања,
привремено се претварају у стрелачке јединице, али морају бити увек
спремне да опет дођу до одговарајућег наоружања било отимањем од непри-
јатеља или да га узму са сакривених места.

Трећи случај обухватао би примену партизанског начина дејства у
најширим размерама од стране најкрупнијих јединица, на тај начин, што би
се у извесним случајевима некој оперативној јединици одредило оперативно
подручје, на коме би изводила операције без непосредне чврсте везе са дру-
гим јединицама, слично као што су извођене операције у Шестој и Седмој
офанзиви. У таквим операцијама јединица не би смела дозволити неприја-
тељу да је потисне са одређеног оперативног подручја већ би се, на случај
потребе, забацивала непријатељу иза леђа и продужавала операције у ње-
говој позадини. Таква јединица дејствовала би у више или мање компактној
групи (што би, углавном, одговарало потреби наношења јачег удара непри-
јатељу), или растресито, тј. по јединицама, у циљу избегавања непријатељ-
ског удара под неповољним условима.

Трећи случај обухватио би и оне случајеве када би се извесна опе-
ративна јединица, због сувише неповољног односа снага у корист неприја-
теља и других околности, нашла у немогућности за даље извођење маневра
по дубини. Она би тада била принуђена да прибегне забацивању иза леђа
непријатељу. Само забацивање вршило би се у већим или мањим групама
према ситуацији.

При преласку тако крупних јединица на партизански начин ратова-
ња требало би да формација јединице бар у почетку остане без промене,
тако да у своме саставу могу имати и све родове војске. Али се може де-
сити да и тако крупне јединице морају остати без тешког наоружања (да
га сакрију или униште), нарочито тада када би јединица била принуђена
да дејствује више растресито.

У отступању такође постоје широке могућности за корисну примену
партизанског начина ратовања. Стварањем заседа и другим начинима дејства
и најмање јединице могу наношити осетне ударе непријатељу, узнемиравати
га и натеривати на већу опрезност и успоравање темпа његовог наступа-
ња. На тај начин може се створити потребно време јединицама регуларне
армије за планско извођење маневра по дубини. (Например, рушење поје-
диних објеката на комуникацијама, које би непријатељ успео да оправи,
може бити један од тако важних задатака остављених јединица).

За неко веће подешавање формације остављених јединица неће се
имати довољно времена. Било би оправдано да се у појединим случајевима
таквим јединицама оставе и артиљериска оруђа, чак и већег калибра, која
би, прикривена на одговарајућим местима, изненадним дејством и у најпо-
вољнијим моментима могла постићи велике резултате и допринети успеху
тих јединица. Евентуални губитак таквих оруђа, ако успешно изврше зада-
так, био би оправдан.

У периодима стабилизације на фронтovima могу се активирати поједине јединице регуларне армије упућивањем преко линије фронта ради извршења задатака из области партизанског начина ратовања. Задаци могу бити разнолики (узнемиравање непријатеља, уништавање појединих елемената одбране, развлачење непријатељских снага, уништавање неког командног места или неке опасне батерије, хватање заробљеника, узнемиравање позадине, уништавање складишта, рушење комуникација, постављање мина и сл.). Пошто извршење таквих задатака није временски везано за акције регуларне армије, њихов избор може се препустити у ширим границама самим извршиоцима.

Формациски састав и јачина оваквих јединица могу бити добро проstudирани, јер за то постоји довољно времена. Пре упућивања јединица људство треба обучити, нарочито у техници пребацивања преко фронта, у коришћењу непријатељског наоружања, у познавању земљишта на коме ће радити и у познавању непријатељског распореда.

* * *

У овоме чланку навели смо неколико случајева који би, по нашем мишљењу, у потпуности могли оправдати примену партизанског начина ратовања код јединица регуларне армије.

Тактику регуларних јединица по преласку на партизански начин ратовања нисмо разматрали, јер она претставља посебно питање које спада у домен тактике партизанских јединица уопште.

Једно од најважнијих питања из области примене партизанског начина ратовања од стране регуларних јединица било би питање надлежности доношења одлуке о прелазу на партизанско ратовање. Преширока иницијатива по питању одлучивања могла би неповољно утицати на компактност дејстава јединица регуларне армије, а код превелике централизације могли би се пропустити најповољнији моменти за прелазак, од којих често у пресудној мери зависи коначни успех таквих акција. Зато се неке круте поставке по овоме питању не могу дати. Прописивање надлежности за доношење таквих одлука у извесној мери могло би се извршити само у погледу упућивања мањих јединица на партизанска дејства, када се упућивање врши без непосредног притиска од стране непријатеља. У таквим случајевима, било би довољно могућности да се обезбеди иницијатива нижих старешина, јер би било времена за подношење одговарајућих предлога. Напротив, у случајевима када прелазак на партизанска дејства треба вршити под условима непосредног непријатељског притиска, као на пример, у окружењу, иницијатива непосредно заинтересованих јединица треба да дође више до изражаја. У нападу и гоњењу такође може бити корисна шира иницијатива нижих јединица. У одбрани и отступању иницијатива нижих јединица не би смела да прелази оквире постављеног задатка.

Могућност стварне примене партизанског начина ратовања од стране јединица регуларне армије, као и њен обим и потреба условљени су истим околностима као и примена партизанског начина ратовања уопште (бројни и квалитативни однос снага и технике, економски, политички, морални и

други фактори). Резултати би у првом реду зависили од свести бораца и нижих јединица и способности и иницијативе руководства.

У армији код које дисциплина базира на свести већине бораца о праведности и нужности ослободилачког рата, примена партизанског начина ратовања не би могла нагрести чврстину армије, већ је само повећати. Напротив, код армија које су принуђене да се ослањају само на круту дисциплину, изгледи на могућност преласка на слободнија партизанска дејства могли би допринети распадању армије.

Успешна примена партизанског начина ратовања од стране регуларне армије могла би сасвим изменити и умањити значај величине државне територије на могућност вођења дуготрајнијег рата при условима несразмерне надмоћности непријатеља у појединим периодима. На случај јакот непријатељског фронталног притиска, јединице оперативне армије биле би у могућности да, у крајњем случају, пробијањем преко фронта и забацивањем за леђа непријатељу поврате потребан део изгубљене територије и продуже борбу под повољнијим условима. (Да је применила оваква дејства српска војска би можда 1915 године избегла чувено напуштање државне територије и повлачење преко Албаније). Пета офанзива претставља сјајан пример оваквих дејстава.

Применом партизанског начина дејства у оперативној армији изменио би се појам линије фронта и знатно умањило значај њене неприкосновености, јер би се посматрала као низ могућности за пребацивање јединица било у непријатељску позадину, било обратним правцем. Могућност доласка у такозвану „безизлазну ситуацију“ смањила би се на минимум. Нестало би и оштре границе између партизанског и регуларног начина ратовања, тако да би, према ситуацији, и партизанске и регуларне јединице примењивале један или други или комбиновани начин дејства.

* * *

Нема сумње да наша Армија треба да прихвати могућност широке примене партизанског начина ратовања од стране јединица регуларне армије, тим пре што баш она и располаже изванредно богатим искуствима. Због тога би, у сваком случају, ово питање требало теоретски обрадити и унети одговарајуће допуне у одредбе војних правила да би се јединицама прошириле перспективе могућих борбених дејстава. Исто тако би биле потребне одговарајуће допуне у програмима борбене, тактичке и оперативне обуке, а и у решавању многих других питања, као на пример, формације, опреме, итд.

Пуковник МИРОСЛАВ НЕЖМАХ

ПОКРЕТНА ГРУПА У НАСТУПНОЈ ОПЕРАЦИЈИ

Покретна група је један од значајних елемената борбеног поретка већих оперативних јединица при извођењу наступних операција у савременом рату.

У тежњи да се у наступној операцији, после пробоја непријатељске тактичке одбране, извесним снагама јаке ватрене моћи и велике покретљивости, избије на отворени терен, „у оперативну дубину“ и створе повољни услови за даље оперативно дејство, родила се прва замисао за употребу покретне групе. Међутим, та замисао није нова, већ је и раније постојала. У току развоја армија и технике и она се постепено модификовала, а у складу са еволуцијом тактике, оператике и стратегије мењали су се средства и начин извршења постављених основних циљева. То значи да је још од најстаријих времена постојала тежња да се иза непријатељског фронта борбом бржих јединица проширује успех ради победе непријатеља. Првенствено се ишло делом својих снага у непријатељску позадину најпогоднијим правцем и на релативно најлакши начин кроз постојеће слабо бране интервале у непријатељском борбеном поретку. Но, ако је непријатељски борбени поредок био непрекидан, тада се морало претходно пробојем отворити пут ка оперативној дубини противничке одбране. Стварањем крила и бокова, отварају се бреше у непријатељском борбеном поретку и тиме повољни услови за дејство у непријатељској позадини.

1 Доба пре Првог светског рата

Пошто борбени пореци у раније доба, углавном све до Првог светског рата, нису били дубоки, то су се јединице које су биле намењене за дејство у непријатељској позадини саме могле борбом пробијати да би доспеле у дубину непријатељског борбеног поретка или позади истог.

При томе се увек тежило, да се јединице нарочитих одлика (брзе, покретљиве, за маневар способне и јаке ударне снаге), уводе у борбу тек онда када су за то створени повољни услови, тј. када је непријатељска одбрана ослабила. Дејство у позадину непријатеља и тада се сматрало као засебан задатак, који треба да решавају свеже, борбено способне и снажне јединице, које нису ослабљене у ранијим борбама.

У то доба, с обзиром на тадања расположива средства, такву улогу добила је коњица, као тада најбржи род војске (у упоређењу са осталим родовима).

Таква тенденција остала је и доцније, чак и после појаве тенкова у Првом, односно њихове употребе за оперативне задатке у Другом светском рату, јер је и коњица, поред тенкова и моторизоване пешадије, употребљавана за такве задатке.

2 У Првом светском рату

Током Првог светског рата мењала се и знатно повећавала дубина борбеног поретка у одбрани. Због тога, као и због недостатака материјално-техничких средстава, која би омогућавала извођење оперативног пробоја, дубина истог није била довољна да би се оперативно дејство могло испољавати. Тадашња ратна техника није могла обезбедити довољно јаку и у исто време покретљиву снагу која би у брзом темпу могла пробити тактичку дубину одбране и довољно брзо покретним снагама продужити развијање успеха у оперативној дубини. За остварење таквих циљева тада се располагало само пешадијом, артиљеријом и коњицом, чија је организација, формација, наоружање и опрема била друкчија него у Другом светском рату.

На француском војишту вршени су покушаји да се крупне коњичке формације убаце у акцију кад буде извршен пробој непријатељског одбранбеног система или кад непријатељ отпочне повлачење на широком фронту. Оне су у суштини после увођења у пробој вршиле гоњење непријатеља, не дозвољавајући му да се задржи на позадњим положајима, као и да води самосталну борбу у непријатељској позадини, док не пристигну главне снаге сопствених трупа.

Ако упоредимо ове задатке са задацима покретне групе при крају Другог светског рата, видећемо да по суштини у постављеним улогама и задацима нема битне разлике. Као што је раније коњици даван задатак да дејствује у дубини или иза непријатељског борбеног поретка, тако је доцније тај задатак добијала покретна група. Постојала је разлика само у карактеру средстава и техници извођења. Док је раније коњица скоро редовно била принуђена да се борбом пробија у дубину, дотле сада стрељачке јединице претходно врше пробој и тиме отварају пут покретној групи.

И у току Првог светског рата чињено је више покушаја да се коњица употреби у сличној улози коју је имала покретна група у Другом светском рату (убацивање 4 коњичког корпуса у дубоку позадину непријатеља у Брусиловљевој офанзиви или увођење 3 енглеског коњичког корпуса у пробој у бици код Камбреа, итд.), али ти покушаји нису успели. Тадашња коњица била је додуше покретљива, али јој је недостајала довољна ударна снага, да би могла пробити тада већ дубоко ешелонирану одбрану и да би била способна да тактички пробој развије у оперативни.

Према томе, временом је створена таква ситуација у којој нападач није располагао средством којим би могао пробити добро организовану, дубоко ешелонирану и упорно бранјену позициону одбрану, а после извршеног пробоја извршити маневар покретним средствима.

Баш у таквој ситуацији, у другој половини Првог светског рата, појавили су се тенкови, као ново борбено средство, али им је употреба била ограничена због њихових слабих техничких особина. Они су уствари имали улогу тенкова за непосредну подршку пешадије. У то време тенкови још нису били способни ни по својој покретљивости и ударној моћи, ни по својим

техничким особинама (акциони радиус, савршеност мотора), нити, најзад, по условима снабдевања погонским материјалом, муницијом итд. за дубље продоре и дејства у непријатељској оперативној дубини.

3 Раздобље од Првог до Другог светског рата

У раздобљу између Првог и Другог светског рата постепено се прелазиле са ранијих појмова о употреби коњице за дејство у браничевој оперативној дубини на схватање да за ову сврху треба применити у првом реду моторна средства.

Наглим усавршавањем моторних возила свих врста, продукцијом великих количина разних типова тенкова и појавом самоходне артиљерије створени су основни услови за остварење поменутих оперативних замисли новим, савременим средствима. Тако, на пример, француски „Упут за тактичку употребу великих јединица“ (Emploi des grandes unités), од 1936 године, предвиђао је:

„ . . . Основни задатак тенкова је да дубоко продиру у непријатељски распоред чим се осети да је исти довољно уздрман, трудећи се да допру до најудаљенијих оруђа и до командних органа.“

Кад више не буде озбиљнијег отпора и када се појаве услови за експлоатацију успеха, тада тенкови могу образовати скелет механизованог одреда, састављеног поглавито од оклопних оруђа свих јединица које су у стању да суделују, тј. моторизоване дивизије (division d'infanterie motorisée), коњичке дивизије и евентуално лаке механизоване дивизије (division légère mécanique).

Ако су најбрже јединице тенкова снабдеване радиоапаратима, тада оне могу у току саме борбе бити најпокретљивији и најмоћнији маневарски елементи у рукама команде велике јединице . . .“

„ . . . Када је непријатељски фронт пробијен, тада се трупе које су постигле успех, чувајући заузето земљиште, закопчавају за тученог непријатеља и притискују га непрекидно, не дајући му да се прибере. Ако поново наиђу на организовану отпор, оне се брзо прикупљају, а команда одређује начин новог напада.

Ако тучени непријатељ није више у стању да даје отпор и ако напушта борбу, отпочиње се са гоњењем . . .“

„ . . . Механизовани делови дужни су, чим наступи могућност за њихову употребу, да у садејству са авијацијом доврше дезорганизацију непријатеља. Они заједно нападају непријатељске колоне и возове и претицањем отсецају заостале делове.

Да би се сачували резултати ових дејстава, за њима се постепено упућују коњичке и моторизоване јединице . . .“

Према овоме Упуту лака механизована дивизија у офанзивној бици, када је пробијен непријатељски фронт, може да продире комуникацијама или да брзо обиђе једно непријатељско крило, везујући благовремено своју акцију са акцијом других великих јединица.

После постигнутог успеха, њена брзина долази до најпотпунијег искориставања у гоњењу.

И немачка правила предвиђала су слична начела за употребу моторизованих и оклопних јединица. Али, нема сумње да су Немци пре почетка Дру-

гог светског рата обучавали своје оклопне јединице по другим, савременијим начелима, реализујући иста већ у почетку рата.

Ратна служба бивше југословенске војске није предвиђала тенковске и моторизоване јединице као елемент армиског борбеног поретка. Према њој коњица је имала задатак да дејствује на бок и у позадину непријатеља. Ратна служба предвиђала је тзв. „брзе јединице“, у чији састав су улазиле јединице разних родова војске са моторизованим и механизованим средствима. Основни задатак брзих (оклопних) јединица био је да у што краћем времену створе јаку ударну снагу на просторији где се испољава тежиште борбе или где се жели да створи изненађење. Предвиђана је и самостална употреба тенкова или заједно са пешадијом на аутомобилима, самоходном артиљеријом (механички возови са гусеницом), коњицом и осталим родовима.

У одредбама ове ратне службе о тактичкој (оперативној) употреби брзих јединица износило се да њихово дејство треба да омогућава једновремено вођење борбе по целој дубини непријатељског тактичког и оперативног борбеног поретка, тј. једновремени напад непријатељског положаја са фронта стрељачким јединицама, а брзим јединицама на резерве и позадинске делове и установе (командна места виших штабова, позадни одбранбени појасеви, железнички чворови, већа насељена места, итд.).

Као нормално било је предвиђено да се брза јединица, као солидна и за маневар способна ударна целина, прикупља на припремном положају ван дејства непријатељске далекометне артиљерије, одакле врши наступање (напад) великом брзином. Ако би њен даљи напад (продирање) био немогућ, посада је требала да напусти возила и да се бори као пешадија. Приликом упућивања брзе јединице кроз отворену брешу у непријатељском борбеном поретку, требало је водити рачуна да не западне под јаку бочну артиљеријску ватру и да јој крила буду осигурана. Даље, Ратна служба бивше југословенске војске предвиђала је да брзе јединице у садејству са другим трупама осигуравају бокове трупа у нападу; заузимају непријатељске утврђене тачке и већа насељена места у непријатељској позадини и држе их до доласка других трупа, заузимају прелазе преко река и теснаце на правцима наступања у циљу опкољавања непријатеља. Оне врше и гоњење, а у почетку рата могу се користити за ометање мобилизације и концентрације непријатеља дрским упадима у његову територију.

Из наведених одредаба предратних правила средње-европских војска можемо извући следеће закључке:

1 — Да се покретна група оцртава само у својој почетној форми и у мањем обиму, не само по своме саставу, већ и по дубини и замашности задатака које је извршавала у Другом светском рату. Ту се предвиђа неко „закопчавање за отступајућег непријатеља“ или неко „отсецање заосталих делова“, а не крупне операције, чији је циљ окружење непријатељских групација и њихово уништење.

2 — Не предвиђа се пробијање у дубину непријатељске одбранбене организације, већ се махом рачуна са непријатељем који је фронталном борбом потучен и повлачи се. Дакле, не пробијање, већ фронтално потискивање, односно гоњење.

4 Употреба покретне групе у Другом светском рату

У Другом светском рату најпре су Немци у Европи обилно примењивали велике тенковске и механизоване групације, које су махом саме пробијале противничку одбрану и потом, у виду клина, дејствовале у оперативној дубини браниоца по методу покретних група.

То је уствари био један од елемената „муњевитог рата“ са замашним циљевима: дубоки продори у оперативни простор, ометање мобилизације и концентрације, тучење оперативних резерви, освајање важних оперативних и стратешких објеката, обезглављење противничких армија и, најзад, њихова брза капитулација.

Војно-политичка ситуација у Средњој Европи ишла је на руку оваквој употреби немачких оклопних јединица у улози покретне групе. То показује низ њихових успешно изведених операција (у Пољској 1939, у Данској, Холандији, Белгији, Луксембургу и Француској 1940, у Југославији и Грчкој 1941 године и у Совјетском Савезу до битке пред Москвом 1941 године). Од краја 1941 године немачке операције постепено губе од свога уобичајеног темпа, нарочито после снажног отпора Совјета пред Лењинградом, Москвом, Стаљинградом, Севастопољем и Одесом. Нестало је елемената изненађења, као и надмоћности у авијацији и оклопним јединицама, као предуслова за извођење муњевитог рата.

После противофанзиве Црвене армије код Москве (децембра 1941), па све до битке за Берлин (априла 1945), имамо доста примера успешне употребе покретне групе од стране Савезника. Тако:

Источни фронт: У Стаљинградској операцији у саставу трију основних совјетских ударних групација Југозападнoг, Донског и Стаљинградског фронта образоване су покретне групе од по две крупне тенковске јединице и од по једног коњичког корпуса.

После пробоја немачке тактичке одбране у првој половини дана, покретне групе убачене су у отворене бреше. Одбијајући и уништавајући резерве у оперативној дубини, покретне групе избиле су 23 новембра у рејон Калача и тиме извршиле постављене задатке.

У Корсуњ-шевченковској операцији (почетком фебруара 1944) у којој су учествовале трупе Првог и Другог украјинског фронта, после извршеног пробоја немачке тактичке одбране, на сектору Другог украјинског фронта, у немачком распореду створена је уска бреша у виду коридора у правцу запада — ка рејону Шпола, у коју је уведена покретна група. Ова операција одликовала се правилним садејством тенкова, коњице, артиљерије и пешадије. Док су се тенкови, после пробоја немачке тактичке одбране, пробијали ка западу, артиљерија је водила борбу са јаким непријатељским тенковским деловима који су са југа угрожавали бок и позадину покретне групе, а коњица, која је ушла у брешу одмах иза тенкова, обезбедила је коридор, проширивши га ка северу. За тенковима и коњицом наступала је пешадија веома споро (5—10 км на дан због великог блата) и уништавала заостале немачке чворове одбране.

За обезбеђење коридора од удараца споља убачене су снажне осигуравајуће јединице и артиљерија. То су уствари биле побочнице, које су, оријентисане ка југу, одбијале немачке противнападе изведене у циљу пробијања коридора.

У Јашко-кишињевској операцији (крајем августа 1944) учествовале су трупе Другог и Трећег украјинског фронта. Борбени поредак Другог украјинског фронта имао је: главну ударну групу (за пробој тактичке дубине), покретну групу састављену од јаких тенковских делова (за окружење непријатељске главнине и продужење офанзиве ка централној Румунији), помоћну ударну групу (за офанзиву низ Серет, као бочна заштита) и резерву.

После пробоја немачке тактичке одбране, крајем првог дана, тј. 20 августа, убачена је покретна група која је до 22 августа увече постигла дубину клина од 60 км, а од 23 августа нагло повећала темпо продирања. Немци су привукли јаке резерве да би зауставили даље продирање, али их је разбила совјетска авијација. 24 августа покретна група заузела је Бирлад, а њени предњи делови избили на линију Леово — Леушени и заузели Бакеу. У току 25 августа трупе Другог украјинског фронта пресекле су отступницу кишињевској групацији немачких трупа ка западу и југозападу и створиле могућност офанзиве ка централним рејонима Румуније. Темпо напредовања износио је око 25 км на дан.

Борбени поредак трупа Трећег украјинског фронта, који је предузео офанзиву из мостобрана код Бендера, по своме саставу лично је борбеном поретку Другог украјинског фронта.

После пробоја непријатељске тактичке одбране, у зору 21 августа уведена је покретна група. Крајем тога дана ширина фронта пробоја била је 40 км, а дубина клина 30 км, а на крају следећег дана покретна група избила је на линију: Градиште — Чимишлија — Садаклија, а главнина на линију: Тараклија — Куља.

Благодарећи успешном и енергичном дејству покретне групе темпо наступања достигао је 45—50 км на дан.

Сев. афричко ратиште: У бици код Ел Аламајна, у којој је учествовало седам пешадиских дивизија и један оклопни корпус од три оклопне дивизије, Енглези нису са успехом употребили покретну групу.

Пошто су ноћу 23/24 октобра 1942 у рејону Ruveisat — Tel Elisa пешадиске снаге извршиле јуриш, 24 октобра зором убачене су у брешу оклопне јединице. Међутим, оклопне јединице биле су принуђене да се зауставе у немачким минским пољима.

Због јаке немачке одбране није се могло извести скретање ка југу које је било планом предвиђено. Монтгомери је наредио да се продуби пробој ка западу и скрене ка северу, али је у току саме битке био принуђен да повуче тенкове из борбеног поретка у циљу регруписавања, попуте људством и горивом.

У даљем току развоја операције, 7 оклопна дивизија надире у правцу Солума, а 10 оклопна дивизија у правцу Даба.

Јаке пешчане буре са кишама отежавале су покрет тенковима и њихово снабдевање горивом и муницијом. Возила су се заглибила у дубоком блату.

И после поновног пробоја код Ел Агеила, надирање тенкова ка Триполису било је ометано тешким временским непогодама.

Како при гоњењу у правцу Либије, тако и у даљим операцијама у правцу Туниса, примена покретне групе није долазила до изражаја у тако изразитој форми као на Источном и Западном фронту.

Западни фронт: Леп пример употребе покретне групе јаког састава имамо после пробоја код Сен Лоа.

После извршеног десанта у Нормандији, америчке снаге (12 америчка група, под командом генерала Бредлиа, са I и III армијом генерала Хоџеса и Патона) требале су да врше пробој из мостобрана дубине 20—30 км, у циљу отсецања полуострва Бретање, опкољавања и уништења немачких снага на просторији Фалез — Кан и даљег дејства у оперативној дубини Немаца.

Према основном операциском плану стрељачке јединице требале су да пробију немачку тактичку одбрану и да се после тога убаце у брешу тенковске јединице у удози покретне групе. Покретна група требала је да пређе земљишни појас, дубине око 60 км, који је због брежуљкасте конфигурације, великог броја живих ограда и усечених ровова са насипима био веома погодан за одбрану и врло тежак за напад. Тек пошто се пређе ова зона и после заузимања висије код Авранша, даље операције водиле би се под повољним околностима, тј. на равници која се пружа до Сене и Лоаре. А ту се отварају могућности дејства ка западу, истоку и југу.

Да би се ефекат одбране Немаца, у таквим околностима, свео на минимум, дејство покретне групе базирано је на брзини тенкова. Али при томе, брзина рада и недостатак погодних комуникација нису омогућавали да се покретна група осигура на земљи од евентуалних бочних удара. Због тога су извиђачка и ловачка авијација имале задатак да проналазе немачке групације које би биле опасне за покретну групу, а бомбардерска да их растројава и уништава. Осим тога постојао је и тежак проблем снабдевања покретне групе, јер је дуж атланске обале постојао само један друм, на коме је морао да тече дотур огромних количина потреба у муницији, погонском материјалу и храни.

Извођење пробоја почело је 25 јуна 1944, а тек 27 јуна ујутро три америчке пешадиске дивизије успеле су да пробију немачки одбранбени појас на дубини од 6 км.

У брешу су убачени тенкови у две колоне дубине око 90 км са правцем дејства према Авраншу. III армија кретала се врло узаним коридором. Уствари, то је био један једини друм, који је дуж обале водио за Авранш. Да би пре-секли ову комуникацију Немци су вршили противударе са четири оклопне дивизије, али их је одбила 30 америчка пешадиска дивизија (која је, поред још два пд, имала задатак да штити комуникацију III армије) у садејству са америчком артиљеријом.

Борба је трајала три дана, а за то време покретна група далеко је измакла овим јединим постојећим путем и спустила се у само подножје полуострва Брест. У позадини немачких трупа са покретном групом активно су сарађивале партизанске јединице које су на територији Француске и Белгије III армији давале сва потребна обавештења о немачким снагама и ликвидирале немачка упоришта (насеља, вароши, итд.) која су остајала у позадини групе.

У даљем току операције 6 оклопна дивизија прошла је уским пролазом између Мортена и Авранша и кретала се веома брзо северном обалом полуострва Брест, без осигурања (чак и без заштитнице), а 4 тенковска дивизија кренула је на југ ка Сент Назеру. Међутим, ни једна ни друга дивизија нису могле да постигну своје крајње циљеве, јер су биле и сувише слабе, а због издужене комуникације остале су без муниције, горива и хране.

Наш фронт: У завршним операцијама наше Армије било је акција које, по свом карактеру, циљу и брзини извођења, носе обележје дејства покретне групе, као на пример, дејство тенкова из састава десне оперативне групе 4 армије у правцу Трста, или дејство 9 дивизије на правцу Декани — Трст.

Типични пример дејства покретне групе видимо у последњој фази завршних операција, тј. у фази ослобођења Крањске и Словеначке Корушке.

Ради пресецања отступнице непријатељу ка Корушкој, 3 маја 1945 формиран је у Базовици моторизовани одред из 11 бригаде 29 дивизије, са једном моторизованом батеријом и четом тенкова. Тако је створена једна веома покретна група јаке ватрене и продорне снаге, која је 4 маја кренула долином Соче правцем: Ајдовшчина — Горица — Толмин — Кобарид — Бовец — Крањска Гора — Целовец, где је избила 9 маја. А тиме је окружење непријатеља било завршено.

И на оператиском правцу 1 армије употребљена је 2 тенковска бригада са другим јединицама, у улози покретне групе. Пошто су 12 априла 1 и 21 дивизија пробиле непријатељску тактичку одбрану, у брешу су убачени тенкови, који су продужили надирање у правцу Вуковар — Винковци и даље ка западу.

5 Послератна доктрина

Састав покретне групе мења се и углавном зависи од постављеног задатка, јачине и састава непријатеља, земљишта, расположивих снага и средстава, итд. Но, у сваком случају, покретна група треба да има потребна средства која ће јој омогућити да и самостално води борбу за дужу или краће време. Њено језгро биће тенковске јединице са тенковима већег акционог радиуса, а биће корисно да у њен састав уђу и стрељачке јединице на теренским аутомобилима, које би биле способне да заузето земљиште или друге објекте бар извесно краће време задрже у својим рукама (до доласка главних снага).

Велике коњичке јединице (којима располажу неке армије), такође се могу корисно употребити у саставу покретне групе нарочито у мање комуникативним и за тенкове и аутомобиле теже проходним пределима. Оне су на Источном фронту дале позитивне резултате.

На први поглед рекло би се да је незгодна оваква „мешовита формација“ чији делови (они на коњу и они моторизовани и механизовани) немају исте особине: исту брзину кретања, нити исту тактичку употребу. Међутим, нема ни потребе да се разнородне јединице крећу у једној колони и да се због мање брзине коњице смањује брзина мотомеханизованих делова. С друге стране, њихове различите особине и различита тактичка употреба могу често бити и корисне, нарочито при еластичној употреби покретне групе у борби.

Код покретне групе се нарочито осећа потреба за јаким пратећом артиљеријом, способном за покрет на свима правцима на којима се крећу тенкови (за то су најпогодније јединице самоходне артиљерије) и за јачом артиљериском ватром уопште. Због тога и однос здруживања артиљерије са тенковима, пешадијом и коњицом треба да буде већи (у корист артиљерије), но при здруживању ових родова у нормалним условима.

Поред наведених јединица у састав покретне групе обично улазе: заштитна јединица, јединица за везу (првенствено радиовезе), јака ПТ артиљерија (способна за праћење, тенкова и ван путева), јака ПА артиљерија, извијачка јединица (специјални тенкови или оклопни аутомобили са мотоциклима), пионирска и хемиска јединица, јединица службе ВООВ, јединица тенкова бацача пламена, позадинске јединице и установе (транспортна јединица са извесном количином резерви, санитарска транспортна јединица и ауторадионица).

Покретна група начелно се употребљава:

- за пресецање отступнице непријатељској главној групацији (избијањем у оперативну дубину непријатеља);
- за разбијање подилазећих непријатељских резерви;
- за заузимање погодних положаја оперативног значаја (појединих линија или објеката — прелаза река, теснаца, чворова комуникација и сл.) у оперативној дубини и њиховог држања до доласка главних снага;
- за разбијање главне непријатељске групације ударом на бокове и из позадине у садејству са трупима које нападају са фронта, и
- за обезбеђење разбијања и уништења окружене непријатељске групације од стране главних снага.

При томе је од пресудног значаја благовремено увођење покретне групе у борбу.

Пошто покретна група решава свој основни задатак у оперативној дубини, треба је увести у борбу потпуно свежу и за борбу способну и тек онда, када друге јединице пробију непријатељску по дубини организовану одбрану (појасевима, положајима или утврђеним линијама).

Треба тежити да се покретна група уводи у борбу после пробоја првог, другог, или трећег одбранбеног појаса, зависно од тога да ли је организован само један, два или три одбранбена појаса. Међутим, могу наступити и други случајеви. Тако, на пример, ако је непријатељ растројен и његов отпор слаб и ако је други појас слабо организован за одбрану, покретна група може се увести у борбу одмах после пробоја првог одбранбеног појаса. Исто тако, ако ешелониране стрељачке дивизије (ударне групације) нису у могућности да пробију други, или чак ни први одбранбени појас, а пробој се мора извршити, покретна група може се одмах увести у борбу. Свакако, то је најнеповољнији случај њене употребе због тога, што тенкови (који у таквом случају врше непосредну подршку пешадије) могу претрпети озбиљне губитке у току пробоја другог, или првог и другог одбранбеног појаса, тако да се њихова борбена способност при дејству у оперативној дубини (тј. при извршењу основног задатка) може знатно смањити, или чак довести у питање (као што је то био случај у Берлинској операцији).

Поред правилног избора времена за увођење покретне групе у борбу, као првог услова за њен успех, треба предузимати и друге мере. У првом реду треба извести детаљну припрему ове акције (нарочито у погледу тајног прикупљања да би се огарантовала изненадност дејства). Тајност прикупљања и припрема уопште може се постићи тајним и прикривеним увођењем покрета трупа, одржавањем строге дисциплине при вршењу покрета, маскирањем и непрекидном контролом из ваздуха.

За време прикупљања, на полазном положају, при покрету ка месту пробоја, у бреши, као и у целом даљем току свога дејства у непријатељској оперативној дубини, оперативну групу треба да штити авијација.

Артиљерија свих категорија у саставу јединица на границама бреше такође треба да подржава и штити њен покрет до крајњих граница својих домета.

Прецизно и детаљно разрађени планови садејства доприносе координирању рада свију родова војске са покретном групом за време њеног увођења у борбу.

Стрељачке јединице треба што пре да стигну покретну групу у оперативној дубини, јер се у противном случају може десити да покретна група (која по природи има јаку пробојну, а релативно малу отпорну снагу) постане плен брзо сконцентрисаних непријатељских резерви и авијације.

Покретна група треба да сарађује са ваздушним десантима и падобранским јединицама, као и са партизанским одредима.

Пошто покретна група има веома осетљиве бокове, нарочито с обзиром на велику дубину њене маршевске колоне и велику истуреност унапред, треба предузети све мере за њихову заштиту. За то је најпогоднија моћна авијација, коју непрекидно активира командант армије и коју наводи на циљеве посебни орган који се налази у саставу покретне групе. При томе, извиђачка авијација проналази непријатељске групације, а бомбардерска и ловачка авијација сузбијају их пре но што би могле да угрозе бокове покретне групе.

Најзад, покретну групу треба благовремено снабдевати муницијом, погонским материјалом и храном, што претставља проблем за себе.

Поредок покретне групе за време кретања кроз брешу пробоја и доцније у оперативној дубини треба да се одликује што већом борбеном готовошћу јединица. С обзиром на вероватно дејство непријатеља и осетљивост њених бокова, он треба да буде гибак и способан да за најкраће време прими борбу у ма ком правцу. Да би се избегла велика дубина и постигла што већа брзина њеног развоја за борбу треба тежити да се покретна група креће у више колона.

На челу, зачелу и боковима треба да се крећу довољно јаки осигуравајући делови, способни за самостално вођење борбе и заштиту покретне групе у садејству са авијацијом.

Да би покретној групи обезбедио несметан покрет у зони пробијених непријатељских одбранбених појасева, командант армије треба да неутралише жаришта отпора на боковима пробоја помоћу артиљерије и минобацача, да организује ватрену и димну заштиту бокова пробоја и да у дубини непријатељске одбране, далекометном артиљеријом и бомбардовањем из ваздуха, растројава непријатељске придлазеће резерве и неутралише сваки отпор непријатеља.

Озбиљну пажњу треба поклањати проблему саобраћаја. Иза покретне групе треба направљати путеве и организовати саобраћај и што пре ослободити путеве од других јединица, да би се омогућило правилно снабдевање покретне групе.

Тактичко садејство организује се између родова (делова) унутар саме покретне групе и са садејствујућом авијацијом.

У зависности од опште ситуације, нарочито од земљишта, треба комбиновати рад тенкова, моторизоване пешадије и коњице. И док ће се у једном случају тенковско језгро употребљавати као ударна снага, пешадија као резерва, а коњица као елеменат за маневарско дејство, у другом случају, опет у зависности од земљишта, тенкови ће вршити маневар, коњица ће проширивати и обезбеђивати коридор, а пешадија држати заузете објекте, осигуравати бокове и тсл.

Главну борбу са непријатељским тенковским јединицама треба да води артиљерија и авијација.

У оквиру организације оперативног садејства, командант армије одређује здруженим јединицама главних снага армије и покретној групи (групама) оперативне циљеве по данима или по етапама операције.

У оквиру армиске наступне операције, покретна група се начелно употребљава на правцу главног удара. Ако армија врши фронтални удар, онда се покретна група употребљава за развој операције у правцу клина, право у дубину или у страну створених непријатељских бокова. Ако армија врши комбиновани удар на два правца, са пробојем и концентричним развијањем тих удара, треба предвидети две групе (ако то расположиве снаге и средства дозвољавају), тј. једну на главном, а другу на помоћном правцу удара. Ако нема довољно снага, онда покретну групу треба уводити само на правцу главног удара армије. Природно је да ће ефекат дејства (брзина развоја операције са опкољавањем непријатељске главне групације) бити јачи и бржи ако дејствују две покретне групе, тј. на оба правца удара.

Пошто ће се, после увођења покретне групе, почетна ширина фронта пробоја армије (10 — 15 км) постепено проширивати, биће потребно да се покретна група заштити од јаког бочног дејства непријатељске артиљериске ватре стварањем сигурних заклона.

У другој етапи армиске нападне операције, тј. после избијања покретне групе у оперативни простор, борба се углавном води са ближим непријатељским армиским и фронтовским резервама, које се хитно приближавају нападачевом клину, тежећи да заокруже и униште покретну групу. Зато покретна група треба да дејствује по унутрашњим оперативским правцима, тј. да појединачно туче најлазеће непријатељске резерве (по деловима), пре њиховог обједињења и заједничког дејства.

У овој фази треба рачунати да ће непријатељ уложити крајње напоре да преброди критичну ситуацију која за њега настаје после пробоја првог и другог одбранбеног појаса, као и то да се код савремене дубоко ешелониране одбране око 50% укупних снага употребљава за резерве (разних степена).

У сваком случају, дејство покретне групе треба да буде крајње офанзивно, пошто је она за одбранбену борбу мање способна. При повлачењу непријатеља, она прелази у енергично гоњење са циљем уништења противника.

*

* * *

Савремена ратна вештина захтева да се операције изводе великим замахом и на великој дубини. Због тога дејство тенковских и механизованих јединица пред фронтом главних снага има велики значај, тим пре што су то

јединице које се одликују јаком продорном снагом и великом ватреном моћи. А управо рад покретне групе може бити од пресудног значаја у стварању темпа једне операције. Исто тако јасно је, да је брзина операције један од значајних фактора за постигнуће успеха. Од ње зависи да ли ће непријатељ у току саме операције имати довољно времена да преброди критичан моменат изненађења и да за одбрану организује друге одбранбене појасеве у дубини, привлачећи свеже снаге из позадине или са других сектора фронта.

Благодарећи примени тенкова, далекометне и самоходне артиљерије и авијације, у Другом светском рату темпо операције у тактичкој зони одбране износио је 10 — 12 км, а у оперативној дубини 20 — 30 км просечно на дан.

Пошто нема могућности да се унапред поуздано предвиди развој ситуације у другој, а поготово у трећој етапи армиске операције, то командант армије треба да даје команданту покретне групе такве задатке који ће му омогућити пуну слободу одлучивања по својој иницијативи, зависно од ситуације на самом фронту и у оперативној дубини. Због тога командант покретне групе треба да има високе квалитете и солидну војничку спремност и да буде брз, окретан, бистар, насртљив и одважан. Он треба да схвати оперативну идеју команданта армије и да у духу те идеје развија и испољава пуну иницијативу, одржавајући поуздану везу са својим командантом.

С друге стране, командант армије, приликом избора правца главног удара, треба да води рачуна о могућностима дејства покретне групе и да је упућује на такав правац, који ће одговарати целисходној употреби њених делова.

Поуздано и непрекидно одржавање везе покретне групе са командантом здружене јединице, авијацијом и суседним групама веома је важно. Исто тако велики значај има брзо извештавање, обавештавање и предавање запознати и наређења због брзе промене ситуације у савременим операцијама уопште, а нарочито у оквиру покретне групе. С обзиром на њену брзину кретања радиовеза има највећу примену. Зато ће се њена радиосредства чешће ојачавати, а по потреби замењивати авијацијом. За време рада покретне групе треба поклонити озбиљну пажњу конспиративности (кодирани и шифровању), а при употреби крупних покретних група обавезно примењивати тзв. „радио ћутање“ да би се обезбедила тајност њиховог дејства. За то време командант покретне групе радиће по својој иницијативи, имајући пред очима план операције команданта велике оперативне јединице.

*

Проблем непрекидног и благовременог снабдевања покретне групе није у потпуности решен и поред великих могућности данашње технике.

Материјалне потребе у муницији, погонском материјалу и храни биће веома велике ако се у саставу покретне групе налази већа тенковска јединица са артиљеријом, моторизована пешадија, а евентуално и коњица. Њено снабдевање је тешко и због тога што се нагло продужава комуникациски правац услед њеног брзог кретања, а тиме се несразмерно повећава осетљивост и несигурност саме комуникације. А јасно је да ће непријатељ првенствено тежити да пресече комуникацију покретне групе и да је изолије од њене позадине нападом својих резерви (тенковских и других).

При надирању кроз Француску ка немачкој граници III америчка армија осетила је огромне сметње у дотуру због тога што су разбијени немачки делови (батаљони и тсл.), који су остали у позадини истакнутих тенковских јединица, нападали на транспортне јединице. А убудуће треба рачунати са сличним дејствима диверзантских одреда (севернокорејски партизани на корејском ратишту).

Да би се обезбедиле комуникације покретне групе треба одређивати специјалне борачке јединице и авијацију за заштиту самих комуникација и транспортних јединица, а транспортним јединицама придавати јаку пратњу за непосредну заштиту. Осим тога, треба вршити трајно извиђање и што више убрзати темпо напредовања главних снага армије (да би се скратиле комуникације које служе за дотур потреба покретној групи), а по потреби користити и снабдевање ваздушним путем.

У овом чланку изнели смо нека принципијелна и општа начела за употребу покретне групе на основу искуства из ранијих ратова а нарочито из Другог светског рата. Конкретна разматрања о употреби покретне групе у нашим условима изнео је генерал-лајтнант Ковачевић у чланку „О неким питањима тенковске покретне групе“ („Војно дело“ бр. 2/50).

Генерал-лајтнант МИХАИЛО АПОСТОЛСКИ ✓

РАД КОМАНДЕ НА ПРИПРЕМИ ОДЛУКЕ ПО КАРТИ

Током Народноослободилачког рата у нашим јединицама био се изградио један метод истинског колективног рада штабова¹⁾ у припреми и оформљењу одлуке за разне операције и тактичка дејства. Преласком на мирнодопску изградњу наше Армије, постепено, преко саветника Совјетске армије, у рад команди на припреми и провођењу операције почело се преносити искуство Совјетске армије. Међутим, ово искуство не одговара карактеру наше Армије и васпитању и традицијама нашег старешинског кадра. Начин рада команде на припреми одлуке по карти, примљен од саветника Совјетске армије, **јесте метод пријема реферата**. Иако је основна замисао овог метода била да се штабу и начелницима родова²⁾ и служби омогући учешће у припреми одлуке, и тиме олакша команданту и комесару³⁾ у њеном доношењу, овај се метод, по нашем мишљењу, претворно у бирократски и у великој мери шаблонски рад команди, који стварно није омогућавао учешће штаба и начелника родова и служби у колективном раду на припреми одлуке.

После доношења претходне одлуке по карти, командант организује командантско извиђења (рекогносцирање) земљишта, на коме се током самог извиђања утврђује претходна одлука (овом приликом се могу, по потреби, вршити и измене у претходној одлуци). На основу дефинитивне одлуке донете на земљишту, приступа се разради докумената за припрему операције, а паралалено са овим врши се и сама припрема операције.

Овде ћемо се задржати само на раду команде у целини до доношења претходне одлуке по карти.

Чим команда прими задатак, један од веома важних момената јесте упознавање штаба, начелника родова и служби, политичког органа и других са задатком јединице.

¹⁾ У току Народноослободилачког рата за појам „команда“ употребљавали смо назив „штаб“, на пример: штаб бригаде, штаб дивизије, итд. У нашим разматрањима подразумевамо команду следећег састава: командант, комесар, штаб (неколико одељења, којима непосредно руководи начелник штаба), начелници родова са својим органима, политички и персонални органи и др.

²⁾ Начелници родова називају се у неким армијама „команданти родова“.

³⁾ У припреми одлуке по карти, као и у свим осталим радњама, са командантом учествује и политички комесар јединице. Због једноставности у даљем излагању нећемо то сваки пут понављати, већ употребљавати само „командант“.

Задатак може бити примљен писменим путем или усмено (на земљишту за време рекогносцирања).

Ако се задатак добија писменим путем, онда се, обично, у прилогу општевојног задатка добијају и задаци по родовима и службама.

Ако је задатак примљен усменим путем (за време рекогносцирања), онда могу да наступе два случаја: или да је командант добио само општевојну ситуацију и задатак јединице, а да се ситуација и задатак родова и служби доставе накнадно — писмено, или да су на рекогносцирању били и начелници родова и служби, те да су том приликом примили задатак и упознали се са ситуацијом.

Најтежи је случај када се задатак у целини добије писмено.

Поставља се питање на који начин треба упознати команду са добијеним задатком.

За тај рад не би требало прописивити неке круте форме; основно је да се штаб, начелници родова и служби и политички орган што пре упознају са задатком и ситуацијом и да им се даде потребно време за студирање ситуације и задатка, у границама времена којим се располаже. (Овде нећемо разматрати рад команде на процени личног времена: команданта, начелника штаба и других у команди јединице).

Рад команди на припреми одлуке по методу пријема реферата одвијао се, углавном, на два начина. По првом начину руководиоци команди су само упознавани са ситуацијом и задатком и добијали стручни део ситуације и задатка, а по другом начину, приликом упознавања са ситуацијом и задатком јединице, руководиоцима команде једновремено, или нешто касније, саопштавана је основна замисао одлуке, или, другим речима рад се развијао без саопштавања или са претходним саопштењем основне замисли одлуке.

Досадашњи рад команди, по методу пријема реферата, без претходног саопштења основне замисли одлуке, развијао се тако, да су начелник штаба, начелници одељења у штабу и начелници родова и служби, после упознавања са задатком, сами студирали задатак (извршили схватање задатка и процену ситуације) и на бази те личне студије задатка, припремали реферате за команданта јединице. Ови реферати, како је већ познато, обухватили су: схватање задатка, процену ситуације по свим елементима (непријатељ, стање сопствених снага, земљиште и време), предлог о правцу главног удара (односно тежишту одбране) и др. и, на основу тога, предлог за распоред јединица, односно употребу свога рода — службе.

По извршеној припреми реферата (који се ради обуке обично припремају писмено), на једном заједничком састанку свих руководиоца команде, командант је отпочињао са пријемом реферата. Реферате су подносили обично овим редом: начелник обавештајног одељења, начелник оперативног одељења, начелници родова: тенковских јединица, артиљерије, инжињерије, хемиских јединица, везе, командант (комесар) ваздухопловне јединице, начелник позадине (понекад су начелник интендантуре и начелник саопштења излагали своје реферате посебно).

На овај начин, један за другим, излагали су своје реферате 7—11 руководиоца. А после свију реферата начелник штаба је давао свој пред-

лог одлуке. То значи да је 9 руководилица једне команде (узели смо ради лакшег излагања средину између 7 и 11), приликом реферисања команданту, девет пута понављало схватање задатка и процену ситуације по свим елементима (при чему се редовно нарочито задржавало на односу снага и често пута на силу истеривао „бољи однос“ за решаваоца — природно, на штету реалне процене снага), да се девет пута предлагао правац главног удара (односно тежиште одбране) и то често веома различито и да је на крају сваки од њих подносио предлог за распоред јединица и употребу свога рода.

На овај начин излаже се велики број различитих гледишта по схватању задатка, процени ситуације, правцу главног удара, итд., а закључак се дефинитивно ни по једном од поменутих питања не односи, па чак и ако командант по неком питању донесе закључак¹⁾ — реферати се обично излажу онако како су их поједини руководиоци раније припремили, а не прилагођавају се већ донетим закључцима. Овим се много времена трошило на припрему и пријем реферата, а циљ се није постизао. Реферати су садржавали много непотребних детаља, нереалних прорачуна, а предлози за употребу родова били су у многим случајевима апстрактни, јер се нису заснивали на донетим закључцима и основној замисли одлуке коју је командант утврдио, већ на бази личних закључака и концепција правца главног удара, распореда снага, итд. сваког појединог руководиоца, која не мора бити правилна, а нормална је појава да има више таквих концепција одлуке.

На основу великог броја реферата са различитим гледиштима — начелник штаба је требао да допуни излагање појединих начелника из састава штаба и начелника родова и служби и да поднесе предлог одлуке. Природно, предложена одлука не може да обухвати гледишта свих руководилица команде, јер је то у процесу пријема реферата веома тешко средити и укључити у већ припремљени предлог одлуке. Тако је и предлог начелника штаба, углавном, био резултат његовог личног рада. У сличној је ситуацији и командант јединице, који, од тако великог броја различитих предлога, гледишта и концепција одлуке, треба да извуче оно што је реално, што је корисно за дату ситуацију — и на основу тога да прихвати или допуни одлуку начелника штаба. Резултат је био такав да, у крајњој линији, командантова одлука није била плод колективног рада команде, већ његовог личног рада, са незнатном допуном на основу предлога изнетих кроз реферате. Тако, и поред утрошеног времена и труда у припреми и излагању реферата, ипак, штаб и начелници родова и служби нису доприносили команданту у доношењу одлуке онолико колико би стварно могли допринети.

Поставља се питање: да ли је корисно и нужно да сви руководиоци доносе опширне реферате са много понављања, и да ли сви начелници (на пример начелник хемских јединица, начелник позадине и др.) треба да говоре о правцу главног удара? Затим, да ли је реално и могуће да начелници родова и служби говоре о употреби свога рода војске, а да претходно није утврђена основна замисао операције? Свакако, и једно и друго је непотребно, и такав рад претставља типичну бирократску форму рада, па се и показао као непогодан метод рада команде. Овде, засада, не улазимо у то да

¹⁾ Овакав закључак који је донет у току пријема реферата није базиран на основу слушања мишљења свих руководилица.

ти реферати (с обзиром на шеме по којима се раде) садрже много сувишних и непотребних података и прорачуна, који немају никаквог утицаја на доношење одлуке.

*

Рад команде на припреми одлуке по методу пријема реферата са претходним саопштењем основне замисли одлуке показао се нешто бољи и конкретнији од претходног. Код таквог метода, реферати су били исто тако опширни, али су ипак садржавали више конкретности; недостатак им је био у томе што се знатно мање улазило у општу ситуацију задатка. Овде се, поред осталог, налази на једну другу крупну потешкоћу, а то је да командант треба врло брзо, без довољно студије ситуације и задатка, да саопшти руководиоцима команде основну замисао одлуке. То је веома тешко, а осим тога, треба нарочито подвући да у даљем процесу студије ситуације и задатка, командант може изменити своју првобитну основну замисао одлуке (донету на брзину).

Но, код овог начина рада, под претпоставком да првобитна замисао одлуке (иако дата на брзину) остане непромењена, ипак, у правом смислу у припреми одлуке нема колективног учешћа одговорних руководилаца команде. У овом случају, њихово се учешће своди, углавном, на то да на основу већ унапред дате основне замисли одлуке предложи употребу свога рода. Међутим, то није довољно зато што основна замисао одлуке није могла бити донета на бази свестране анализе не само општевојне ситуације, већ и могућности најцелисходније употребе свих родова војске, што могу употпунити само начелници родова и служби, а они стварно нису узели учешћа у тој анализи; другим речима, основну замисао одлуке у овом случају донео је командант, а да руководиоци команде нису у томе имали никаквог учешћа, нити ма шта допринели.

Овакав метод припремања и пријема реферата често је доводио до тога да је након пријема реферата основна замисао одлуке морала бити измењена, па су се, према томе, и предлози за употребу родова (служби) морали прерађивати.

Све ово је само одуговлачило процес припреме одлуке, а при томе руководиоци команде (начелници родова и служби) понекад нису били потпуно убеђени у правилност донете одлуке, јер није било могућности да је довољно простудирају и схвате, што се одражавало и на припрему операције и на координацију рада унутар команде.

Примењиван је још и начин да командант не прима опширне реферате, него да својим начелницима родова и служби поставља конкретна питања која се односе на процену ситуације и предлоге за употребу њиховог рода (службе). И овде је командант губио много времена, а начелници родова и служби нису били спремни да даду реалан предлог употребе свога рода војске (службе), не зато што нису способни или дорасли за своју функцију, него из простог разлога, како смо раније изнели, што употребу рода и службе могу предложити тек пошто су донети нужни закључци из процене ситуације и дата основна замисао одлуке. Овај се начин, по својој суштини, ближе првome, с тим што се постављањем питања од стране команданта избегавало опширно излагање реферата.

*

Увиђајући недостатке напред изнетих начина у раду команде на припреми одлуке по методу пријема реферата, у неколико задатака приступили смо раду на припреми одлуке по методу **колективне анализе задатка** (како смо га засада назвали), са циљем да се у припрему одлуке укључе сви одговорни руководиоци у команди. Овим методом су се постигли, унапред наглашавамо, далеко бољи резултати како у квалитету претходне одлуке по карти, тако и у дубљем улажењу у суштину задатка јединице и потпуном разумевању и усвајању командантове одлуке, што се веома позитивно одразило на даљи рад руководства у команди, како у припремном периоду, тако и у току динамике боја.

Рад по методу колективне анализе задатка обухвата:

- индивидуални рад на студији задатка,
- **заједничку процену ситуације и доношење закључака,**
- предлог за употребу родова војске и
- оформљење претходне одлуке по карти.

Индивидуални рад на студији задатка. Чим се командант и начелник штаба упознају са основним цртама задатка, начелник штаба на најпогоднији начин упознаје руководиоце команде (начелнике одељења штаба, начелнике родова и служби, и др.), одређујући им том приликом до када треба да буду готови са студијом задатка.

У односу на схватање задатка и процену ситуације неопходно је да сваки начелник одељења штаба, начелник рода и службе, прво индивидуалним радом, у границама расположивог времена, правилно схвати задатак и у основним линијама разгледа општевојну ситуацију, а да детаљно изврши процену ситуације свога рода, односно ситуације своје службе. Схватање задатка и процену ситуације у целини неопходно је да изврше напред поменути руководиоци како би могли узети пуног учешћа у заједничкој процени ситуације.

За време док начелници одељења штаба, начелници родова и служби и други, индивидуалним радом студирају ситуацију и задатак, командант са начелником штаба, или одвојено, такође студира задатак, а по потреби, у овоме времену, издаје и нужна претходна наређења.

Заједничка процена ситуације. Пошто командант, начелник штаба и остали руководиоци команде заврше студију задатка, приступа се одржавању састанка ради заједничке процене ситуације, схватања задатка и доношења потребних закључака. Трајање овог састанка зависи од расположивог времена и оно је релативно кратко. Код разматрања корпусног или дивизијског задатка обично је износило око 3—4 часа. Састанком руководи командант. На састанку се прво дискутује по задатку јединице тако, да га сви руководиоци команде потпуно правилно схвате и нађу место и улогу своје јединице у односу на целину тактичке, односно оперативне ситуације.

После схватања задатка јединице на овом се састанку развија дискусија по елементима процене ситуације, тј. врши се процена ситуације у којој поново узимају учешћа сви начелници родова и служби и други.

Начелник обавештајног одељења обично излаже стање непријатеља, а у излагању га, по потреби, допуњују начелници родова и служби и начелник политичког одељења (управе).

Начелник оперативног одељења износи стање сопствених снага и паралелу општег односа сопствених и непријатељских снага, а допуњују га начелници родова, изnoseћи стање и однос снага свога рода, а затим начелник политичког одељења износи морално-политичко стање, итд.

Начелник оперативног одељења износи процену земљишта. Начелници родова га и у томе допуњавају и изnose могућност употребе свога рода на појединим земљишним отсецима (зонама), односно правцима дејства.

Процену времена такође износи начелник оперативног одељења, а, разуме се, и овде га могу допунити и остали руководиоци. Према овоме, основне елементе процене ситуације изnose два лица (начелник оперативног и начелник обавештајног одељења), а остали их само допуњују или коригирају у ономе са чиме се не слажу.

На основу дискусије доносе се закључци по сваком елементу процене ситуације (непријатељских и сопствених снага, земљишта, времена и др.).

Начелник штаба у целом овом раду на процени ситуације активно учествује, поставља питања, допуњује поједина излагања и тсл.

Развој овог процеса анализе ситуације зависи од лица која руководе и која излажу своја гледишта. Он се не развија једноставно, тј. тако да сваки руководиоца само изнесе своје гледиште, него командант при томе поставља низ питања са циљем да се дискусија не расплине, да се каналише на анализу конкретне ситуације и да се помогне учесницима састанка да што лакше, брже и правилно схвате ситуацију и извуку закључке о могућности дејства свога рода (службе).

Овим се добија то да сви руководиоци, учествујући у анализи задатка и ситуације, до максимума допринесу правилном доношењу основне замисли одлуке — другим речима, да узму пуно учешће у припреми одлуке. Затим, овим се у потпуности обезбеђује да сви руководиоци команде правилно и потпуно схвате задатак и закључке из процене ситуације, а тиме им се омогућава да на бази основне замисли одлуке могу дати правилан предлог за употребу свога рода. Поред тога, овим је обезбеђено свестраније ангажовање руководиоца команде на припреми операције и извршењу задатка јединице.

Када се заврши процена ситуације и донесу потребни закључци¹⁾, командант на основу њих износи општу замисао операције, одређујући правца главног и помоћног удара у нападу (односно тежиште одбране) и у главним цртама борбени поредак и распоред стрељачких јединица (дивизија, односно пукова).

¹⁾ Овде засада не улазимо у то како треба разматрати поједине елементе при процени ситуације, јер то није циљ чланка. Важно је да се морају донети закључци о главном и помоћном правцу удара (тежишту одбране); о могућности употребе сваког рода понаособ на главном и помоћном правцу дејства (посебно тенкова и артиљерије) и још много других закључака, важних за доношење одлуке.

Овде се још увек не одређује која ће јединица и које место заузети у борбеном поретку, нити се тачно прецизирају границе (оне се само грубо одређују), него се само одређује колико ће бити јединица и у коме ешелону, колико на главном правцу удара (тежишту одбране), а колико на по-моћном правцу, итд.

Предлог за употребу родова војске. После завршетка анализе ситуације и изношења опште замисли операције, начелник штаба и начелници родова и служби (пошто добију потребно време) припремају предлоге за употребу свога рода (службе), који се заснивају на закључцима донетим кроз анализу ситуације и на општој замисли операције. Ови предлози, израђени на овој бази, били су реални и у већини случајева веома правилни. После тога командант саслушава предлоге начелника штаба и начелника родова и служби.

Начелник штаба предлаже употребу и тачан распоред стрељачких јединица, границе зона дејства, ближе и следеће задатке и др. Пошто саслуша предлог начелника штаба, командант га по потреби допуњава и корегира и на крају утврђује: распоред и границе зона дејства стрељачких јединица, ближе и следеће задатке, начин извођења маневра и др.

За овим се приступа саслушавању предлога начелника родова и служби посебно за употребу сваког рода (службе). Изнете предлоге, ако је то потребно, командант допуњава, корегира и утврђује употребу и распоред јединица сваког рода посебно (по реду пријема предлога), основне задатке рода у појединим фазама операције и друго што је потребно.

На овај начин, после саслушавања предлога начелника штаба и свих начелника родова (служби) и конкретног утврђивања употребе, распореда и задатака сваке јединице (непосредно после саслушања њеног начелника), практично је оформљена и одлука по карти и свако (коме је то потребно) у команди тачно зна употребу сваког рода војске и службе у претстојећој операцији.

Командант обично одређује следећи редослед изношења предлога за употребу јединица, родова и служби: начелник штаба, начелник тенковских и моторизованих јединица, начелник артиљерије (само за земаљску артиљерију), начелник инжињерије, начелник хемиских јединица, начелник позадине (за све службе), поново начелник артиљерије (за ПА артиљерију) и на крају начелник веза.

Напомињемо да је начелник артиљерије принуђен да два пута реферише, једном за употребу земаљске, а други пут за употребу ПА артиљерије¹). Употреба ПА јединица може се утврдити тек што се саслушају начелник штаба и сви начелници родова и служби, тј. пошто се сазна потпун распоред стрељачких и тенковских јединица и артиљерије и саслушају захтеви појединих начелника. Према томе, природно је да и предлог начелника артиљерије за употребу ПА средстава може добити дефинитивну форму тек по излагању свих начелника родова и служби. Слично томе, и предлог начелника везе може добити дефинитивну форму тек након коначног утврђивања распореда свих јединица и установа.

¹ Ако постоји посебан начелник ПАО, ово се избегава. Организацију ПА заштите може евентуално изнети и заменик начелника артиљерије.

Ако у саставу јединице има ваздухопловства, онда се саслушава и ~~ко-~~ ~~мандант~~ ваздухопловне јединице.

Оформљење претходне одлуке по карти. Када се овим методом изврши схватање задатка и анализа ситуације, приме и утврде предлози начелника штаба и начелника родова (служби), и командант утврди распоред и задатке свих јединица и установа (што стварно значи, као што смо раније изнели, утврђивање одлуке), онда начелник штаба, на основу свих утврђених елемената, писмено оформљава претходну одлуку.

Овим методом успело се у више случајева да се време за припрему одлуке сведе на минимум, тако да је скоро редовно било за половину (па и више) краће од оног времена које је трошено на припрему одлуке по методу пријема реферата. При овоме, као што смо раније навели, сав кадар је далеко боље схватао задатак, сваки начелник рода и службе у потпуности је улазио у суштину ситуације и потпуно разумео улогу и задатак своје јединице, а начелник штаба и начелници политичког, оперативног и обавештајног одељења улогу свих родова и јединице као целине. Све ово имало је великог одраза на даљи рад органа команде, посебно на потпуну усклађеност рада у припремању операције, на брзину припрема основних докумената, као и на правилно реагирање начелника родова и служби у динамичи боја.

*

Овде смо изнели само у основним цртама један од могућих метода рада команде на припреми одлуке, проверен кроз досадашњи рад у командама. Овај се метод показао погодан, јер су руководиоци команде успевали да шире сагледају улогу и задатак јединице. Кроз заједничку процену ситуације и саслушавање предлога начелника штаба и начелника родова и служби, уз једновремено корегирање и утврђивање изнетих предлога (у присуству свих одговорних руководилаца команде), код свих руководилаца изграђује се јединствено гледиште по одлуци и извршењу задатка јединице, тј. стварају се сви услови за јединство мисли и дејства.

Рад команде као колектива на припреми одлуке сматрамо веома важним делом рада у припреми операције, јер се, уствари, кроз овај рад стварају темељи плана операције. Зато је потребно да му се посвети довољно пажње и да се, избегавајући шаблоне, пронађе такав метод у раду команди, који ће у свакој конкретној ситуацији најбоље одговарати, са циљем да сви одговорни руководиоци, у границама својих могућности и расположивог времена, узму учешћа у припреми одлуке и што боље схвате задатак своје јединице у склопу целе ситуације.

Генералмајор авијације ВИКТОР БУБАЊ

САВРЕМЕНИ РАЗВОЈ И УПОТРЕБА АВИЈАЦИЈЕ

Послијератни развој авијације свакако је једно од оних питања коме се поклања највећа пажња. Питање даље перспективе развоја авијације, с обзиром на развој савремене технике, не поставља се само са војне тачке гледишта (иако се у том правцу оно највише посматра), већ и са гледишта мјеста и улоге авијације као техничког средства које се снажно користи за различите мирнодопске сврхе, у привреди и науци. Ми ћемо у овом чланку разматрати авијацију само као оружано средство, тј. као дио оружаних снага једне земље.

Иако је временски период употребе авијације у војне сврхе релативно мален (40 година), њен веома брзи технички развој и знатно повећање броја авиона, чак и на десетине хиљада у саставу једне армије, условили су да се авијација од помоћног рода војске развије у вид оружане силе у свим савременим армијама. Сасвим је разумљиво да тако нагли развој авијације, који је послије Другог свјетског рата још и потенциран новим техничким усавршавањима (брзина до 1.000 км/час, велика носивост, велики радиус дејства, итд.), поставља на дневни ред низ питања о улози и мјесту авијације, њеној употреби, организационој подјели, техничкој опреми, итд. Исто тако је природно што по таквим питањима постоје и разна схватања.

Ми ћемо покушати да обрадимо нека питања која су од општег интереса, посматрајући их кроз борбена дејства авијације у Другом свјетском рату и кроз послијератни развој. Но, прије тога, морамо напоменути да се поједини закључци неће слагати са постојећим правилима.

Да би одредили мјесто и улогу авијације као дијела оружане силе, треба оцијенити мјесто и улогу коју је имала у Другом свјетском рату и њен послијератни развој, а на основу тога и данашњих услова одредити њено мјесто и улогу у будућности. То је потребно зато да је не бисмо сувише прецијенили или потцијенили, јер би и једно и друго било опасно. Ако би је прецијенили зато што је авијација скупа, што захтијева велика средства и снажну квалитативну индустрију, то би, несумњиво, ишло на штету развоја земље уопште и армије посебно; ако би је потцијенили или неправилно развијали по врстама (ловачка, бомбардерска, итд.), то би могло бити још опасније. Да би били јаки у општем смислу, неопходно је да будемо јаки и у ваздуху. Међутим, појам „јак у ваздуху“ треба посматрати у тијесној вези са потребама једне земље и он зависи од разних услова који утичу на развој и састав њене оружане силе. Другим ријечима, треба тачно ријешити питање

колико и какве авијације треба имати да би се било „јак у ваздуху“ толико колико је потребно.

Неки војни теоретичари буржоаских земаља покушавали су и покушавају да одреде правац развоја авијације и њену улогу. Они су, на основу релативно брзог развоја авијације, долазили до разних закључака, на основу којих су развили и посебне „доктрине“. Тако, на примјер, пре Првог свјетског рата неколико теоретичара (Дует, Мишел, Адер, Сикорски, итд.) сматрало је да ће авијација дјелимично замијенити и учинити непотребном (као оперативну снагу) сувоземну армију и морнарицу. У послеријатном периоду у томе правцу се изразито оријентисхе и ратни командант енглеске бомбардерске авијације, маршал Харис. Те доктрине и теоретске поставке, засноване на буржоаским идеолошким поставкама, немају озбиљне научне основе. Оне чак нису биле прихваћене ни од једне империјалистичке силе ни прије ни у току Другог свјетског рата, јер су их рат и ратна пракса у самом почетку оповргле. Тако су те и сличне теорије остале само пушта жеља буржоасије да се некако ослободи милионске армије, која би у једном тренутку могла да се окрене и против саме буржоасије која ју је наоружала. Иако у тим „доктринама“ има и по неко зрно истине, њихова основна грешка је у томе што се авијација посматра изоловано од осталих услова и законитости рата. Таква схватања, створена под непосредним утиском снажног дејства авијације, појављују се и после Другог свјетског рата, али не у тако категоричкој форми као раније. Иако се данас не сматра да ће авијација укинути потребу за оперативном оружаном силом, ипак се њена улога и значај очигледно прецјењује. То и доводи, на примјер, и до оваквих закључака:

„Наша стратeгиска авијација зауставила је напредовање њемачких оклопних колона у Арденима на тај начин што је бомбардовањем индустрије синтетичког горива смањила Њемцима залихе погонског материјала до те мјере да су њихови тенкови после превађеног пута од 250—500 км застали, а људство оклопне дивизије при нашој противофанзиви повлачило се пјешнице...“ (Ружерон), или: „Њемачки противудари код Анверса, које су вршили три оклопне дивизије, а који су требали да изазову озбиљну кризу битке за Француску, лако су разбили ловци бомбардери...“ (Ајзенхауер), или: „У периоду наших снажних офанзива, наша стратeгиска авијација учинила је драгоцјену и одлучујућу помоћ нашим сувоземним снагама редуцирајући њемачки саобраћај за 90%...“ (Архолд), итд.

Авијација је Англоамериканцима неоспорно учинила драгоцјене услуге, тако да горњи цитати вјероватно одговарају стварности, ако посматрамо само тај период операција. Међутим, то ни у ком случају не може послужити као основа за доношење општеважећих закључака о улози авијације. Англоамеричка авијација, свакако, не би могла тако успјешно дејствовати да је њемачка авијација била способна за неки озбиљнији отпор, тим прије што је постојао и низ других фактора (завршетак рата, дезорганизација њемачке оружане силе као цјелине, итд) који су повољно утицали на дејство англоамеричке авијације. Због сличних разлога и њемачка авијација имала је веома важну улогу у операцијама 1939, 1940 и 1941 године као и англоамеричка 1944—45 године. Међутим, не треба заборавити да се моменталне предности једне стране, које се због разних околности испољавају у појединим периодима, не могу узети као база за општу оцјену мјеста и улоге ави-

јације. Но, с друге стране, то не треба да нас наведе да упаднемо у другу грешку и да, одбацујући горње теорије као незаконите, одбацимо и оно што је постало чињеница и што је доказано ратном праксом. Напротив, ми морамо бити свјесни да је авијација, као снажан и веома важан борбени фактор, унијела озбиљне организационе измјене у структуру оружане силе, обогатила тактику и оперативку новим формама дејства и унијела суштинске измјене у општу стратегију вођења рата. Квалитативни развој авијације у току Другог свјетског рата, снажан развој ваздухопловне индустрије и пораст технике, уопште, толико су омасовили авијацију да је она постала неопходан пратилац сваке озбиљније акције оружаних снага на копну и мору, на фронту и у позадини.

Данас се тешко може замислити савремени рат без снажног разарачког дејства бомбардерске авијације по читавој територији непријатеља, било у вези са операцијама на копну, било самосталних дејстава „стратeгиске“ авијације у циљу постизања одређених оперативно-стратeгиских циљева. Таквом улогом авијације у склопу оружаних снага није смањен значај сувоземне армије или морнарице, нити за то има изгледа. Повећањем улоге авијације само је изазван квалитативни скок у развоју оружаних снага. Авијација је допунила дејство пјешадије и артиљерије, продужила артиљеријску ватру по дубини, омогућила пјешадији да са камиона пређе на авион и да јој повећа дубину дејства.

Развојем авијације, оружане снаге једне земље добиле су могућност да ратна дејства прошире на огромну територију и да рјешавају и оне задатке које раније нису могле рјешавати без учешћа авијације. Авијација може данас да прими на себе дјелимично и поједине задатке које извршавају други родови (напримјер да изврши припрему умјесто артиљерије, да за краће вријеме затвори поједине правце и слично). На мору она често води битку прије него што поморски састави дођу у видокруг један другом. Колико ће се важности дати сувоземним снагама, морнарици и ваздухопловству и како ће се ови видови оружаних снага развијати зависи од других фактора који у појединим земљама различито дејствују, с обзиром на техничку развијеност, положај и величину тих земаља.

За правилну оцјену улоге авијације Други свјетски рат може нам дати многобројне и важне податке, јер је у њему од самог почетка у свим важнијим операцијама судјеловала и релативно развијена авијација, која се у току рата нагло развила и усавршила. Заправо, у Другом свјетском рату се, на основу различитих задатака и њихове важности, практично искристалисале поставке и гледишта за организационе форме авијације и њену унутрашњу подјелу коју углавном и данас имамо.

И поред разних „доктрина“ о примарном, па чак и пресудном значају авијације, она је прије и у почетку рата код свих великих сила била релативно мала и у суштини претстављала само један род сувоземних снага или грану морнарице, иако је формално третирана као вид оружаних снага. Зато у почетку рата, углавном, имамо авијацију за непосредно садејство са трупама на земљи или са морнарицом (са универзалним врстама авиона, ловаца, јуришника, бомбардера предвиђених за све задатке и дометом који задовољава потребе такве авијације).

Приближни подаци о стању авијације главних земаља у почетку рата
(1939—40 године)

Држава	Ловаца	Јуришника	Бомбардера	Осталих	Укупно	Примједба
Њемачка	800—1000 (Месершмит)	1000—1500 (Штука)	1500—2000	Извиђача 500 Транспорт- них 500	4500 — 5000	У цјелини модерна авијација
Енглеска	800—1000	—	400	око 1000	2500	Дијелом застарела
СССР	1000—1200	Почела производ- ња ИЛ-2	1500	око 1000	око 5000	Велики део застарелих
САД	Према подацима америчког ваздухопловства САД су имале укупно 1157 борбених авиона					

Почетни период Другог свјетског рата карактерише се апсолутном надмоћношћу њемачке авијације која врло успјешно садејствује са трупама у уништењу оружаних снага појединих европских земаља. Сагласно својој агресивној политици Њемачка је правовремено развила своје оружане снаге, па и авијацију. За разлику од других земаља, изузев дјелимично Совјетски Савез, који је имао бројно снажну, али технички слабију авијацију.

На основу искуства из Шпаније и других борби пред Други свјетски рат и Њемци и Совјети сматрали су да је садејство са трупама на земљи главни задатак авијације. Међутим, у реализацији тог основног задатка било је између њих битних разлика. Њемци су изразито развијали бомбардерску и јуришну авијацију као основну ударну снагу. Она је са тенковима имала задатак да брзим и снажним ударима уништи непријатеља (Штука—Панцер). У складу са доктрином муњевитог рата Њемци су искључивали могућност других и тешких борби у ваздуху. Они су сматрали да је за освајање превласти довољно извршити снажне ударе по непријатељским аеродромима и разбити авијацију на земљи и да борба у ваздуху има тек другостепено значење. У складу са таквом поставком, њемачка ловачка авијација била је релативно слаба, тако да није била способна да обезбиједи сигурно дејство јуришне и бомбардерске авијације. У тзв. „бици за Лондон“ баш та слабост знатно је допринијела да је енглеска ловачка авијација, у садејству са добро организованом ПАА, нанијела њемачкој бомбардерској авијацији велике губитке и присилрила Њемце да пређу на ноћно бомбардовање, а касније и да сасвим прекину своје дејство, а то је, уствари, био први озбиљан пораз за њемачку авијацију.

Иако су Њемци изненадним ударом стекли знатно преимућство у борбама на Источној фронту ипак се врло брзо показало да се основни задатак авијације — освајање превласти — не може ријешити једним снажним на-

летом на аеродроме, већ да се борба за превласт мора водити непрекидно и планирати на дуги рок и да захтјева непрекидно потхрањивање, у првом реду ловачком авијацијом. То значи: као што је пропала теорија муњевитог рата, пропала је и његова разрада по авијацији. Пошто су уочили грешку, Њемци су почели ужурбано да појачавају своју ловачку авијацију, тако да је средином 1942 године већ достигла 40% од укупног бројног стања њихове авијације.

Дејства њемачке, а нарочито совјетске авијације претстављају добар примјер правилне употребе авијације у оквиру фронта (цијенећи по резултатима које су постизавале). Дејство авијације у цјелини (сем мањих изузетака) било је усмјерено на подршку трупа на земљи или морнарице у постизању одређених оперативних циљева.

Командовање авијацијом било је од самог почетка централизовано у рукама фронта, који је у свом саставу обично имао ваздушну армију. Резерве авијације налазиле су се у рукама Врховне команде која их је додјељивала фронту који моментално има најважнији задатак. Такав систем командовања омогућавао је маневар и концентрацију авијације на најважнији правац и усмјеравање њеног дејства на извршавање основних задатака.

Показало се да се ни једна већа операција није могла успјешно извршити ако није била обезбјеђена и превласт у ваздуху, јер је ефикасност удара авијације била толико велика да је могла успорити темпо операције, а у повољним условима и сасвим онемогућити било какав већи успјех. (Пошто нису имали обезбјеђену превласт у ваздуху, Њемци су код Москве у офанзивним дејствима изгубили 400 тенкова: усљед дејства совјетске јуришне авијације). Освајањем превласти у ваздуху омогућава се контрола цијелог непријатељског распореда и његових покрета, затим правовремено откривање већих групација и њихово разбијање, итд.

Дејство авијације знатно је утицало на начин планирања операција, као и на дејство појединих родова. Авијација је изазвала крупне измјене у појединим борбеним радњама, на примјер у организацији пробоја, у окружењу непријатеља, итд. У рејону Корсун—Шефченко, у току 8—10 часова, совјетска авијација затварала је простор ширине око 30 км између два клина совјетских тенковских јединица и спријечила извлачење непријатеља. Она је другог дана масовним ударима успјешно спријечила покушај разбијања обруча споља.

Пошто су дејства авијације углавном била сведена на непосредно садејство са трупима (не узимајући у обзир мање покушаје бомбардовања стратешких циљева у дубокој позадини) било је неопходно да се према томе подесе одређене тактичко-техничке особине авијације, и њене организациске форме. Тако се развила и оформила авијација која служи за потребе сувоzemних трупа и морнарице, тј. тип фронтоске¹⁾ или „тактичке авијације“.

¹⁾ Пракса је показала да при дејству на фронту, обзиром на карактер циљева и саму динамику боја на земљи, треба имати и одређене авионе који су по својим тактичко-техничким особинама погодни за извршавање таквих задатака. То морају бити авиони способни за летење са оперативних (и слабих) аеродрома, авиони са slabим маневром, који могу гађати мале и покретне циљеве, итд. Зато ће „фронтоска“ авијација у свом саставу начелно имати лаке ловце, ловце бомбардере, јуришне авионе, лаке бомбардере, бомбардере за обрушавање, а изузетно и тешке бомбардере.

(„Тактичка авијација“ и „стратегиска авијација“²⁾ су термини који се сусрећу код Англоамериканаца).

Док се у току борби на Источном фронту развила и организационо оформила снажна авијација за непосредно садејство са трупама (која је више или мање била оформљена још пред рат), различити услови ратовања и огроман развој авијације у току рата условили су стварање и организационо издвајање „стратегиске“ и „ловачке авијације територијалне одбране“. Док је на Источном фронту авијација непосредно учествовала у подршци дејства трупа на земљи и водила борбу над ограниченом просторијом гдје су се изводиле операције, поред авијације за садејство са трупама Англоамериканци су развили снажну бомбардерску авијацију ради слабења војно-економског потенцијала Немачке. Због тога се и код Немаца као противнијера појавила тзв. „ловачка авијација територијалне одбране“ која је организована са одговарајућом техником.

Без обзира на свој став по питању авијације, Англоамериканци су имали изразито повољне услове за развој стратегиске авијације, јер је Источни фронт апсорбовао главни дио њемачких снага. На Афричком фронту Енглези су успјели да својом авијацијом, упркос бројне надмоћности италијанске авијације (која је до 1942 године била 3 : 1 у корист Италијана) успјешно подржавају своје трупе. Италијани су своју авијацију (која је за то вријеме била модерна и снажна) употребљавали децентрализовано. Они су је редовно придавали разним, често и ситним, јединицама, тако да код њих није постојало централизованог руковођења авијацијом у циљу задобијања прелести у ваздуху, као основног фактора за успјешно извршење задатака не само трупа на земљи него и авијације. Користећи стечено искуство у Африци Енглези изјављују: „Ваздухопловне снаге морају бити централизоване и руковођене од ваздухопловног командовања. Ништа није погрешније од расипања авијације на мале јединице и њеног стављања под команду тих јединица“. Као што је ратна пракса показала по питању употребе авијације за садејство са трупама (овдје не мислимо и на саму тактичку авијацију која је била различита) није постојало битне разлике код Совјета, Немаца и Англоамериканаца. Англоамериканци су схватили значај авијације за непосредно садејство са трупама и употребљавали је на Афричком фронту, за вријеме искрцавања на Сицилију, а касније и у Француској гдје су за непосредну подршку трупа и десантних операција употребили око 5.000 авиона (не узимајући у обзир стратегиску авијацију).

Развој „стратегиске авијације“ и њена дејства у току Другог свјетског рата.

²⁾ Под „стратегиском авијацијом“ треба разумјети озбиљну снагу, у првом реду тешких бомбардера и ловаца великог акционог радиуса, која је способна да врши снажну (и на дуљи период) бомбардерску офанзиву на непријатеља (у првом реду на његов војно-економски потенцијал) и која претставља моћно средство у рукама Врховне команде. Не треба мијешати и изједначавати „стратегиску авијацију“ и тешке бомбардере, јер нека земља може имати мање формације тешких бомбардера, али то још није стратегиска авијација.

Чак (теоретски) може се имати „стратегиска авијација“ и без тешких бомбардера ако се на примјер располаже снажном средње бомбардерском авијацијом која је способна (с обзиром на географске размјере) за извршење самосталне (релативно) бомбардерске офанзиве на територији сусједне земље.

Стратегиска авијација се изразито развила у току рата са главним задатком да дејствује по војно-економском потенцијалу непријатељских држава (у Другом свјетском рату Њемачке, а дијелом Јапана и Италије). Стратегиска авијација разликује се од тешке бомбардерске авијације која се прије и у току Другог свјетског рата налазила у саставу авијације. Сам термин „стратегиска авијација“ прецизније изражава саму намену такве авијације, као изразитог средства Врховне команде за рјешавање задатака стратегског бомбардовања, и претставља нов степен у развоју организације и начину дејства.

Погрешно је сматрати да је стратегиска авијација наједном створена у току рата и да је то специјалност развоја авијације код Англоамериканца. И прије рата у већини авијација постојале су формације тешке бомбардерске авијације (која се у организациском смислу, додуше, налазила у саставу тадашње универзалне бомбардерске авијације), али су те формације већ тада имале одређени задатак дејства по административно-економским центрима непријатеља, тј. задатке који нису директно везани са дејством трупа, већ су извршавани на основу општег плана Врховне команде. Шта више, бомбардовање Лондона од стране Њемаца 1915 године називало се стратегиским бомбардовањем. У СССР 1936 године постојали су четворомоторни авиони великог акционог радиуса, од којих је неколико ескадрила долетјело у Париз приликом посјете Француској. Италијанска ескадрила тешких бомбардера летјела је чак у Америку, итд. Из тога видимо да су углавном све земље већ тада вршиле испитивања у том смислу и развијале тешку бомбардерску авијацију — додуше, не издвојено и још не са тако јасним гледиштима каква данас имамо.

Пред рат њемачка Врховна команда, на основу своје доктрине муњевитог рата и искустава у Шпанији, стала је на гледиште да не постоји нека нарочита потреба за бомбардерском авијацијом. Њемци су сматрали да бомбардовање лука и индустријских градова у Шпанији није дало скоро никаквих резултата, да се бомбардер далеког дејства не може ефикасно заштити од ловаца (пошто авионско наоружање ван осе авиона није ефикасно, тако да је ловац надмоћнији од бомбардера), да би била потребна велика ловачка заштита (а у том случају бомбардер би губио од свог тактичког радиуса, јер би морао да се равна са ловцима који имају много мањи радиус) и да би било корисније да се повећа број авиона за садејство са трупама него да се расположиве снаге расипају на бомбардере далеког дејства.

У то вријеме те поставке су биле углавном правилне, јер још није постојала тако успјешна конструкција тешког бомбардера који би, поред снажног наоружања, имао и велики домет и носивост, а, што је још важније, није било ловачког авиона који би био способан да прати бомбардере на цијелој маршрути. Међутим, Њемци су одбацили тешку бомбардерску авијацију и због својих погледа на вођење рата, а дијелом и због слабости индустрије која у јеку рада за армију у цјелини није могла да на себе прими и тај задатак.

Англоамериканци су 1937 године почели пројектовати тешке бомбардере пошто су стали на гледиште да је корисна таква авијација, али ни они осим прототипова и неколико мањих јединица до рата нису имали ништа више, вјероватно због огромних трошкова које захтијева изградња великог

броја тешких бомбардера. Иако су Англоамериканци у току рата формирали посебну стратегиску авијацију, то не значи да су једино они били за њено формирање. Они су били у могућности да је створе и развију зато што су постојали повољни услови. Прије свега, на Источном фронту биле су везане скоро све расположиве снаге Немаца, тако да није било директне опасности за Englesку; није било неког великог и важног фронта који би апсорбовао све снаге и средства Англоамериканаца и који би непрекидно тражио хиљаде лаких авиона (ловаца, јуришника, лаких бомбардера) за потребе фронта, као што је то био случај са Совјетским Савезом и Немачком; постизали су огромни потенцијал и недирнутост англоамеричке индустрије која је била у могућности да без штете по развој оружаних снага и тактичке авијације изгради моћну стратегиску авијацију и да чак Совјетском Савезу лиферује велике количине авиона (по америчким службеним подацима Совјети су у оквиру помоћи по зајму и најму у току 1941—1942 године добили 16000 борбених авиона) и, најзад, карактер ратишта (напримјер на Тихом океану) захтијевао је авионе великог радиуса и носивости.

Да су и Совјети били присталице стратегиске авијације види се и по томе што су и они покушали да врше таква бомбардовања још 1941 (Плоесшти, Берлин), али су са тим убрзо престали због великих губитака, застарелости и малобројности својих авиона. Међутим, одмах послије рата ужурбаном почињу са изградњом тешке бомбардерске авијације и већ 1947 године пуштају у великим серијама први тешки бомбардер ТУ-70.

Пошто је 30 маја 1942 године успјешно извршен први масовни напад на Келн са 1000 бомбардера (против подморничких база) Англоамериканци су приступили формирању VIII ваздушне армије која је била предвиђена за бомбардовање Немачке. Међутим, тек послије савезничке конференције у Казабланки јануара 1943 године, одлучено је да отпочне масовно бомбардовање сила осовине, тј. „општа стратегиска бомбардерска офанзива“. Бомбардерске армије, које су формиране за извршење тих задатака, добијају званичан назив „стратегиске ваздушне армије“ и директно се потчињавају савезничкој Врховној команди. Тиме је фактички стратегиска авијација постала фактор у оквиру оружаних снага који самостално извршава један дио општег стратегиског плана у односу на Немачку, Италију и Јапан. Према томе, Англоамериканци су тек од почетка 1943 године почели непрекидно бомбардовање Немачке, тј. у другој половини рата, што се мора имати у виду при оцјени стратегиске авијације и одређивању њене улоге у слабљењу Немачке, као и у погледу саме њене употребе.

Цјелокупно дејство стратегиске авијације, која је у току рата вршила нападе на Немачку, уствари, претставља новост у односу на дотадањи начин дејства (по начину дејства, организацији, масовности, командовању, итд.), те је разумљиво да је било низ недостатака, јер није било искуства и јединствених погледа код војних руководиоца по питању реализације самог задатка, тј. шта треба тући, гдје усмјерити тежиште дејства, који су циљеви најважнији, итд. Због тога је у току употребе долазило до њеног пребацивања с једног на други задатак, до разбијања дејства на много циљева (дејство по насељима), итд.

Посебно је питање колико је и како постигнута најповољнија усклађеност између главних дјелова оружане силе (сувоземних снага, морнарице и авијације) у остварењу појединих етапа стратешког плана.

У оквиру авијације стратешка авијација је главно средство које јој омогућава да на себе прими дио општег стратешког задатка оружане силе за одређени период. Остали дио авијације (ловци, јуришници, лаки бомбардери или морнаричка авијација) непосредно служи сувоземним снагама или морнарици у извршењу њиховог задатка у оквиру једне операције. Међутим, било је случајева кад је стратешка авијација била употребљена у оквиру једне операције, па чак и за дејство у тактичкој дубини, у циљу непосредне подршке трупа (али то није њен главни задатак, већ више израз нужде).

Оцјена стратешке авијације често се даје само на основу непосредних резултата њених дејстава у Њемачкој и окупираној Европи, не узимајући при томе у обзир и низ других елемената који су и те како важни.

Својим бомбардовањем, стратешка авијација није само смањила индустријски потенцијал Њемачке, капацитет њемачког саобраћаја, резерве сировина, итд., него је њемачко командовање присилила да предузме низ мјера које су имале директних посљедица по оружане снаге на фронту. Тако је, на примјер, њемачка Врховна команда, била присиљена да развије снажну ПА одбрану која је апсорбовала преко два милиона људи који би се могли употребити на фронту или у индустрији, да приступи децентрализацији најважније индустрије наоружања и свих индустрија везаних за потребе фронта (хемиске, синтетичког горива, кугличних лежја итд.) и да у циљу ефикасне заштите бар дијела територија нагло изради снажну ловачку авијацију, а дијелом да је повуче и са фронта (што је ишло на уштрб развоја авијације за оперативне потребе).

Што се тиче моралног ефекта, као посљедице непрекидног бомбардовања и рушења великих градова — за који је тешко тврдити да је био мали — (поред осталог порушено је око 3.500.000 кућа за становање) није вјероватно да она код становништва нису изазвала, ако ништа друго, а оно бар осјећање несигурности и губљење перспективе, што се сигурно одразило и на оружане снаге. Дејство стратешке авијације треба посматрати шире, тј. не само са гледишта ефикасног дејства у рушењу потенцијала једне земље, већ и са гледишта да једна земља мора све учинити да би, бар дјелимично, спријечила њено ефикасно дејство, што у крајњој линији опет иде на уштрб војног потенцијала тако корисног за фронт. Само постојање стратешке авијације присиљава непријатеља да предузима противмјере које, ако има ограничени војни потенцијал, могу бити врло тешке. Ми чак и данас, у послјератном периоду, видимо да све земље, па чак и Америка, предузимају низ мјера за обезбјеђење од дејства стратешке авијације (укопавање индустрије, изградњу и припрему јаке територијалне ловачке авијације, итд.), а то сигурно има утицаја и на величину њиховог војног буџета.

Према подацима о дејству англоамеричке стратешке авијације у току рата, који су узети из званичног извештаја комисије за испитивање дејства

стратегиске авијације¹⁾ а који су вјероватно тачни, види се да је 30% дејстава стратегиске авијације било усмјерено против индустрије (добар дио против градова у чијим се рејонима налазила индустрија) и да је производња мало опала, или чак и даље расла. Међутим, ако би се тако гледало могла би се добити погрешна слика, јер је питање колико би Њемачка повећала своју производњу да није било бомбардовања.

Без обзира на грешке у употреби стратегиске авијације у погледу почетка и начина дејства, избора циљева, итд., а и других околности које су на то утицале (повезаност америчко-њемачких монопола), стратегиска авијација је озбиљно пореметила план повећања продукције у Њемачкој, па је чак успјела да је дијелом и смањи.

Производња авиона зараћених страна у првој половини 1944 године у односу на 1941 годину порасла је у САД за око 1.500%, у СССР око 1.200%, а у Њемачкој око 300%, а челика је такође порасла у САД за око 560% и у СССР за 200%, а у Њемачкој опала за 20%.

Не треба сматрати да њемачка индустрија (цијела Европа) није била способна да повећа производњу као, напријер, СССР који је имао огромних тешкоћа у пребазирању своје индустрије. Што није повећана производња разлог је, углавном, дејство стратегиске авијације, а тек у другом реду друге тешкоће које су у Њемачкој постојале почев од 1944 године (нестација сировина).

Према томе, употреба стратегиске авијације на пракси је показала:

— да је, уз одговарајуће планирање борбе за превласт, великим бомбардерским формацијама са ловачком заштитом могуће успјешно дејствовати по цијелој дубини непријатељске територије и нанијети озбиљне ударце њеном војно-привредном потенцијалу;

¹⁾ У току Другог свјетског рата:

— бачено је укупно 2.697.473 тоне бомби, тј. 1.500 тона просјечно дневно; — било је полетања бомбардера 1.442.280, а ловаца заштите 2.686.799, или просјечно на дан у току 5 година по 800 бомбардера и 1500 ловаца;

— од тога је дејствовало на сувоземни и поморски саобраћај 36%, на индустрију 37%, а на трупе, ратне бродове и остале војне циљеве 27%;

— њемачка индустрија изгубила је од укупне производње 1942 године 2,5, 1943 године 9, 1944 17, а 1945 године 19,5%;

— смањење саобраћаја у цијелој Њемачкој кретало се од 20 до 50%;

— до почетка бомбардовања произвођено је: 9000 камиона мјесечно, 150.000 тона петролеја, 17.000 тона каучука и 2.100 комада тенкова мјесечно, а после завршеног плана бомбардовања дотичне индустријске гране 2000 камиона мјесечно, 40.000 тона петролеја, 2000 тона каучука и 1762 тенка мјесечно. (Због примарности Њемци су успјели да на рачун других производа одрже до краја високу продукцију експлозива, док је продукција авиона стално расла и била све већа до 1943, а отада мања за 50% од планирања);

— 1944 године, у трећем тромесечју, услед стратегиског бомбардовања, опао је број радника (непољопривредних) за 4.500.000, тј. за 20% (за рашчишћавање русевина и оправке сваке врсте било је ангажовано 2.500.000 радника и око 1.000.000 радника за накнађивање уништених потреба невојног карактера, док је било само око 500—700.000 рањених и мртвих);

— у борби против стратегиске авијације Њемци су изгубили: 1941 године 1500, 1942 године 2400, 1943 године 4000, 1944 године 4400 и до маја 1945 године 3000 ловачких авиона.

45
20

— да је стратегиска бомбардерска авијација постала реалан фактор с којим рачуна стратегија у планирању ратних дејстава, тј. да се савремени рат, сем непосредних дејстава на фронтovima, практично води и на читавим територијама земаља које у њему учествују и

— да је успјешна одбрана територије, у првом реду војно-индустријских постројења, саобраћаја, итд., постала важан саставни дио опште ратне политике.

Треба имати у виду: док стратегиску авијацију могу имати једино велике и индустријски развијене земље, дотле све земље, без обзира на њихову величину, морају предузимати мјере за одбрану од дејства стратегиске авијације.

У досадашњем излагању нисмо конкретизовали питање најправилније употребе стратегиске авијације, нити смо рекли у чему су грешили Англоамериканци. Свакако, то је питање везано са општим схватањима која има војно руководство једне земље. Но, стратегиска авијација може се употребити и друкчије но што су је употребили Англоамериканци у Другом свјетском рату. Да њено дејство може бити повезано са дејствима сувоземних снага и да може непосредније, па чак и у великој мјери, утицати на ситуацију на фронтovima, показала су њена дејства по саобраћају у Западној Њемачкој за вријеме извођења офанзивних дејстава у Француској. Стратегиска авијација, такође, може цијелу једну територију „сондирати“ и припремити за велики ваздушни десант трупа или за искрцавање. Ако се њена дејства правилно усмјере, она може озбиљно угрозити снабдјевање и изворе снабдјевања за цијели фронт, итд. Дакле, ради се само о томе да ли ће се њена снага употребити у цјелини на један, најважнији задатак, или просто за широко бомбардовање разних циљева, који су посредно повезани, или уопште нису повезани са задацима оружаних снага у појединим етапама рата.

Развој ловачке авијације територијалне заштите

У досадашњем излагању нагласили смо да у почетку Другог свјетског рата није постојала развијена и организациски издвојена ловачка авијација за одбрану територије, већ универзална (мислимо у организациском смислу, а не и по врсти авиона) ловачка авијација која је, сем основног задатка — дејства на фронту — вршила пресретање и бомбардовање формација које лете у дубину територије. Пресретање се вршило приликом прелета линије фронта и по дубини распореда ловачке авијације. Према потреби поједине мање јединице налазиле су се и у рејонима најважнијих објеката у циљу садејства са ПАА у одбрани тих објеката.

Пораст бомбардерске авијације и повећање њеног акционог радиуса, као и развој стратегиске авијације, с једне, и једностраност и недовољна ефикасност ПАА (слаба могућност маневра и концентрације), с друге стране, условили су да се у почетку одвајао један део ловачке авијације, најприје за одбрану виталних тачака територије, а затим да се формира посебна ловачка авијација, са прилагођеном техником и тактиком, за одбрану цјелокупне територије.

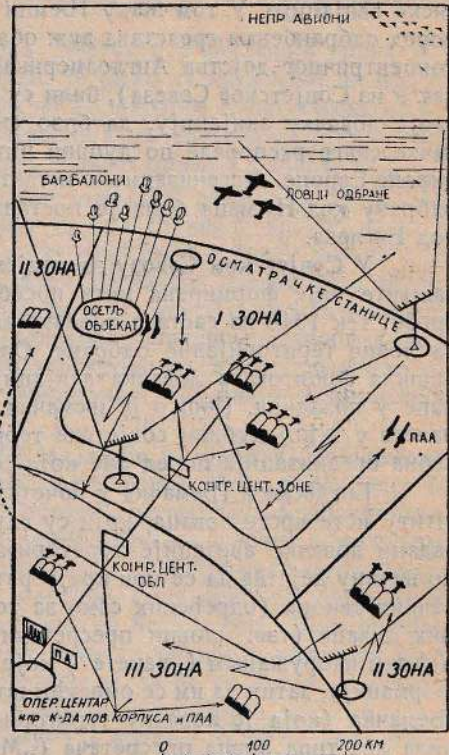
Прве организационе форме засебне ловачке авијације појавиле су се у Великој Британији која је организована за одбрану од „њемачке ваздушне

офанзиве 1940 године¹. Да би организовали успешну борбу са њемачком бомбардерском авијацијом (која је дејствовала свакодневно и у формацијама од 100—200, па чак и 500 авиона), Енглези су били присиљени да готово цјелокупну ловачку авијацију оријентишу на одбрану територије Јужне Енглеске и да створе јединствену организацију у коју је улазила ПАА, ловачка авијација и цео систем средстава за обавјештавање и навођење (углавном базирано на радиолокацију).

Командовање ловачком авијацијом било је централизовано, јер је једино на тај начин било могуће да се брзо упути довољан број ловачких јединица у борбу против најопасније непријатељске бомбардерске групације. (Види шему).¹⁾

При стварању једне такве организације требало је ријешити низ проблема организационе природе. Прије свега, требало је остварити садејство између снажне ПАА и масовне ловачке авијације; распоред средстава одбране, ловачке авијације и ПАА, морао је да задовољи услове успешног командовања и брзог груписања снага одбране на угроженом правцу, да обезбиједи довољну дубину одбране у неколико зона и у неколико слојева по висини, непрекидан и јасан преглед ситуације у ваздуху, да омогући одређивање својих и непријатељских авиона, итд. Енглези су, углавном, сва та питања успјешно ријешили. Тако је створен нови вид авијације са својеврсном организацијом и посебном тактиком дејства (а касније и посебном техником) под називом „ловачка авијација територијалне заштите“.

У Њемачкој се ловачка авијација за територијалну одбрану формирала тек 1942 године, тј. почетком масовних напада англоамеричке страте-

Шема бр. 1

¹⁾ Цијела територија била је подијељена на зоне, а свака зона, према својој важности, имала је одређен број ловачких јединица (распоређених по дубини), организовану службу ВООВ са системом радар станица за осматрање и навођење и командно мјесто одакле се вршило подизање и навођење тих јединица против непријатељских формација.

Све зоне биле су под једном централном командом која је своје резерве ловачке авијације, а по потреби и ловачку авијацију из других зона, упућивала на оне секторе гдје су непријатељски напади били најопаснији.

На тај начин, једну бомбардерску формацију на дубини лијета могло је да пресретне неколико група ловачке авијације.

гиске авијације. У том циљу Нџемци су у почетку извршили кордонски распоред одбранбених средстава дуж обалног фронта на западу, а касније, услед концентричног дејства Англоамериканца (из Енглеске, Африке, Италије, па чак и из Совјетског Савеза), били су принуђени да дијелом извлаче са фронта своју ловачку авијацију, да брзо формирају нове јединице и да своје ловачке снаге распореде по дубини читаве своје територије и територије окупиране Европе. Организационо и тактички ловачка авијација за територијалну одбрану код Нџемаца била је постављена готово на истим принципима као и код Енглеза.

У Совјетском Савезу за вријеме рата ловачка авијација територијалне заштите није формирана нити посебно издвојена, јер за то није било потребе; тек 1948 из састава ловачке авијације издвојено је првих 2000 ловаца за ловце територијалне одбране. Одбрану објеката у позадини углавном је вршила фронтонска ловачка авијација, или јединице које су биле дислоциране у позадини. Пошто је њемачка авијација вршила само слабе и ријетке налете у вшћој дубини совјетске територије, није била потребна никаква посебна организација поред оне која је већ постојала.

Енглеска и Нџемачка у почетку су употребљавале за територијалну заштиту исте врсте ловаца, који су служили и за дејство на фронту. Међутим, задаци ловачке авијације територијалне одбране били су толико различити по начину дејства да се при крају рата приступило изради посебних врста ловачких авиона (одређених само за те задатке), као и модификацији постојећих ловаца (тзв. „ловци пресретачи“). При томе се тежило да се снабдију моћним наоружањем („ракете“) које ће бити способно за разбијање снажних формација, затим да им се омогући што брже пењање, итд. Тако је, на примјер, Нџемачка (која је ловачку територијалну авијацију највише развила) израдила два типа ловца пресретача („Месершмит — 163“ са ракетним мотором, брзином од 900 км/час, наоружан са 4 митраљеза 12,7 мм, два топа 30 мм и ракетама. Ови ловци могли су се попети на 8000 метара за 4 минута). Али, с обзиром на то што је било мало таквих авиона, који су били и недовољно технички усавршени, а њихови пилоти слабо извежбани, њихова употреба није могла битно утицати на већ створену ситуацију.

Разматрајући питање ловачке авијације територијалне заштите у цјелини, можемо поставити питање: да ли треба издвојити један дио ловачке авијације за одбрану територије на рачун фронта или је правилније користити ловачку авијацију у цјелини за најважније задатке, без обзира каквог карактера они били?

Ако претпоставимо да постоји активан фронт и активна дејства стратегиске авијације (што ће у будућности бити вјероватан случај) онда би требало посебно формирати и организовати ловачку фронтонску авијацију (у саставу тактичке авијације), и посебно ловачку авијацију територијалне одбране.

Ако се, на примјер, за рушење војно-економског потенцијала неке земље употребљава 500 бомбардера свакога дана (просек дневног дејства на Нџемачку био је 800 бомбардера за 5 година; ако се узму три задње године, дневни просек износио је 1400 бомбардера), онда би, по тактичким нормама, против такве формације (коју обично прати исто толики број ловаца) требало дигнути у ваздух 1000 ловаца (тј. на сваког бомбардера један до два

ловца и 500 ловаца против 500 ловаца заштите) да би се успјешно могла бранити нападнута територија.

Ако узмемо да тих 500 бомбардера дејствују у неколико група и у већем временском размаку у току дана, ипак је јасно да није лако ни просто дигнути у ваздух 1000 ловаца, навести их на бомбардере и организовати командовање. Исто тако, није ништа једноставнија ни тактика дејства ловаца који дејствују у великој маси против врло снажно брањеног циља, итд.

Из ових примјера јасно се види да се тих 1000 ловаца (а то је онај минимум) не може просто повући са фронта или са неког другог задатка, па сутрадан опет послати на фронт, јер се не ради само о броју ловаца него и о цјелој организацији борбе — брзом дизању у ваздух велике масе ловаца и правовременом упућивању у правцу бомбардера, итд. То се може извести само онда ако се располаже извјежбаним пилотима, обученим штабовима, који су навикнути на такав рад, припремљеним аеродромима са организованом везом и службом осматрања, перфектно организованим и увјежбаним садејством између ловаца, ПАА, итд.

Ако посматрамо само тактику борбе авијације на фронту (појединачне борбе, борба мањих група, дејство против малих група лаких бомбардера на висини до 4000 метара) и тактику дејства против стратешких бомбардерских формација (које лете на висини од 5000 до 6000 метара и више и у групама од најмање 100 авиона), онда ћемо видјети да су то двије различите ствари, тј. да ловачку авијацију територијалне одбране (ако претпоставимо да ће дејства стратешке авијације бити таква каква су била у току Другог свјетског рата) треба организовати и обучити у миру да би могла одговорити задацима који је очекују у рату. Друга је ствар да ли ће се она у појединим случајевима, у повољним условима, употребити и за друге задатке. Нема сумње да ће тих случајева бити. Такође, друго је питање да ли ће нека земља и у којој мјери развити такву врсту авијације, или ће развијати само универзалну ловачку авијацију, а предузети низ других мјера одбране којих свакако има. При томе треба свакако имати у виду да без ловачке авијације не може бити успјешне одбране, нарочито при дејству стратешке авијације, која може дејствовати и са висина од 10—15.000 метара, тј. са висине која готово искључује могућност противдејства ПАА.¹⁾

Појавом стратешке и ловачке територијалне авијације код зараћених земаља и појам превласти у ваздуху добио је шири значај. Док се у почетку Другог свјетског рата појам борбе за превласт у ваздуху везивао ис-

¹⁾ Ово последње питање још није ријешено. Док већ имамо могућности да успјешно бомбардујемо површинске циљеве са таквих висина, с обзиром на усавршене нишанске справе и другу техничку опрему (напримјер Б-36 на елисо-млазни погон, итд) питање борбе против бомбардера на тим висинама још није ријешено. Ако искључимо класичну ПАА, за те висине остају само ракетни пројектили (који су показали добре резултате) или ловци на млазни и ракетни погон. Међутим, већ код висина од 13.000 м дозвољена минимална и дозвољена максимална брзина (тј. Махов број, за ловце 0,85) до сада конструисаних ловаца се готово састају, тј. између њих нема ни 50 км дијапозона за промјену брзине. То практично значи да на тим висинама није ријешено питање еволуције и промјене режима лијета, а тиме је искључена и могућност напада на бомбардере на тој висини.

Због тога је и питање да ли су за сада за те висине ракетни пројектили главно средство против бомбардера.

кључиво за фронт (најчешће за његов најважнији дио), сада се поставља питање освајања превласти над цијелом територијом (или већим дијелом) једне земље да би се омогућило дејство стратегиске авијације. Другим ријечима, док је раније основни задатак авијације био освајање превласти на одређеном дијелу фронта у циљу обезбјеђења дејства трупа на земљи и самог дејства авијације, сада се, сем тога задатка (који спада у надлежност тактичке авијације), поставља и питање освајања превласти над територијом непријатеља у цјелини у циљу успјешног дејства стратегиске авијације по војно-економском потенцијалу те земље. Тај основни задатак извршавају стратегиска авијација и њена ловачка авијација борбом у ваздуху против ловачке територијалне заштите, као и ударима против ваздухопловне индустрије. А та борба има врло велики значај, јер се после освајања превласти у ваздуху над територијом (као што је био случај над Њемачком) може успјешно приступити извршењу задатака који су јој дати у оквиру општег ратног плана.

Улога транспортне авијације

У Другом свјетском рату било је низ примјера успјешног коришћења авијације за транспортовање трупа и материјала за бацање ваздушних десаната, снабђевање јединица, итд., тако да је авион постао нужан као и камион или било које друго транспортно средство.

Још 1936 године, на почетку Шпанског рата, Њемци су успјели да са 20 Јункерса за 10 дана пребаце из Марока у Шпанију 10.000 Мароканаца са цјелокупном опремом, што је битно утицало на ситуацију у Шпанији у то време. Отада па кроз што Други свјетски рат транспортна авијација је непрекидно, заправо свакодневно, извршавала различите задатке. Њена корисност може се видјети из следећег примјера: транспортна јединица од 25 авиона — ако сваки авион има носивост двије тоне и ако при нормалном напрезању може извршити ноћу два, а дању три лета на удаљености од 200 — 2500 км — у једном полетању може преbacити 50 тона, а у два полетања 100 тона материјала или тежину за једнодневну исхрану брдске дивизије од 16.000 војника и 6.000 коња (два кг по војнику и 9 кг по коњу) или, у једном полетању може снабдјети горивом 1500 моторних возила (30 кг горива и одговарајуће мазиво по возилу), итд. Ако се овај примјер употребе мале транспортне јединице од 25 авиона упореди са снажном транспортном авијацијом какву су имале зараћене стране у току рата, кад се број транспортних авиона пео на хиљаде, а носивост појединих авиона била и преко 10 тона, онда ће се добити права слика о њеној транспортној могућности.

Захваљујући транспортној авијацији у току рата извршено је неколико операција о којима се раније није могло ни мислити. Већ 1940 године њемачка транспортна авијација (са око 400 транспортних авиона и једрилица, уз подршку од око 300 борбених авиона) преbacила је свој ваздушни десант у Норвешку, а 1941 године преко 20.000 војника са опремом и три падобранска батаљона (који су први бачени) на Крит и вршила њихово снабђевање све до ликвидације отпора.¹⁾ Тиме је, уствари, оповргнуто гледиште

¹⁾ На Криту су први пут у маси употребљене теретне једрилице (приближно на исти начин као код Дрвара 1944 године).

да се без превласти на мору не може однијети побједа над противником чија се територија налази преко мора.

Почев од 1942 године Совјети и Англоамериканци користили су непрекидно и у великом броју транспортну авијацију за снабђевање покретних и тенковских групација које су тиме добиле могућност дубљег продирања и обзирајући се на сигурност комуникација.

Транспортна авијација се успјешно користи за снабђевање опкољених групација, па чак и за извлачење живе силе из обруча (16 њемачка армија за вријеме совјетске офанзиве код Москве 1941 године била је дуже вријеме опкољена и за сво то вријеме успјешно снабђевана, а затим добрим дијелом извучена ваздухом). То значи да се у формама оперативног опкољавања појављује нов моменат, тј. да више није довољно извршити опкољавање на земљи, већ треба спровести и ваздушну блокаду, што је врло тешко, нарочито на већој просторији.

Американци су у маси користили транспортну авијацију приликом пребацивања читаве армије од 200.000 људи на фронт у Бурми. За сво вријеме ова армија снабђевана је искључиво помоћу авиона, а потом такође евакуисана ваздушним путем.¹⁾ То значи да је транспортна авијација у овом искретном случају омогућила извођење операције на јако беспутном и тешко-пролазном земљишту.

Приликом инвазије у Нормандију ваздушним путем пребачене су три ваздушно-десантне дивизије које су много олакшале пробој обалног фронта. У току првог дана све пребачене јединице добиле су ваздушним путем цјелокупно своје наоружање и тешку опрему.

У рату се показало да је врло често жељезнички транспорт био осетљивији од ваздушног транспорта, јер је довољно разбити једну важну жељезничку раскрсницу па да пруга за неколико дана буде онеспособљена. Ваздушни транспорт је нарочито сигуран над сопственом територијом до фронта, тако да се може готово прецизно планирати.

Снабђевање Берлина, које су вршили Англоамериканци за вријеме совјетске блокаде послје рата, претставља врло поучан примјер употребе и могућности транспортне авијације. Англоамериканци су успјели, супротно сваком очекивању, да у току 4 мјесеца снабђевају око 2 милиона становника, своје трупе и цјелокупну индустрију свим потребама — од угљена и нафте до хљеба и текстила. При томе су имали изузетно тешке услове: зимски период, у почетку само један аеродром (Темпелхоф; касније су пребацили булдожере, шкрепере и други инжењерски материјал и изградиле још два аеродрома) и узак коридор кроз совјетску зону од 10 км ширине. То је доказ да се нешто слично или чак и у већим размјерама може очекивати и у рату, када ће стајати на расположењу десетине аеродрома и произвољне маршруте, али под условом ако је осигурана превласт у ваздуху (то је уопште универзални услов за било какво озбиљније дејство авијације).

У послератном периоду у транспортну авијацију свих великих земаља уводе се нови, моћнији авиони, чија носивоост иде од 10 — 60 тона, или од

¹⁾ Према службеном извештају генерала Арнолда у брошури „Свјетски рат на Пацифику“.

100 — 400 војника са опремом. У исто вријеме изграђују се и разне врсте геретних једрилица и падобрани који се могу користити и за терете од 6 тона, итд.

*
*
*

Из цјелокупне обраде појединих питања која смо, према потреби детаљније и уопштено изнијели, могу се извести одређени закључци који су актуелни за оцјену авијације данас и њену улогу у будућности.

Техничким развојем авијација се оспособила за низ обимних и разноврсних задатака и постала снажан вид оружаних снага. У општем удјелу, у оквиру оружаних снага, она је од 10% у почетку рата порасла на 20—25% од укупне бројне јачине појединих главних армија.

Развиле су се нове организационе форме унутар авијације, тако да се поред раније подјеле по техничко-тактичким особинама (ловачка, јуришна, бомбардерска авијација, итд.) показало нужним да се авијација организацијски подијели по комплексу задатака на:

— **авијацију за садејство са трупама (тактичка авијација)** у коју улазе одређене врсте ловачке авијације, јуришна, лака и средња бомбардерска авијација и друге помоћне врсте,

— **стратеску авијацију** (тешки и супер-тешки бомбардери и ловачки авиони великог акционог радиуса) и

— **ловачку авијацију територијалне одбране.**

Таква организацијска подјела тек се оформљује у неким армијама. Међутим, то није битно, јер је чињеница да се пред савремену авијацију постављају три изразито одређена задатка: непосредно садејство са трупама, стратеско дејство по војно-привредном потенцијалу непријатеља (координирано са дејством осталих оружаних снага у оквиру стратеских задатака оружане силе у одређеном периоду) и одбрана цјелокупне територије ловачком авијацијом од дејства непријатељске стратеске авијације. То су задаци који ће се наметати у будућности и за које она мора бити организацијски припремљена. Свакако да то није закон за све земље, али свака земља, ако жели да има савремене оружане снаге, мора имати бар авијацију за садејство са трупама и развијену ловачку авијацију за одбрану територије. Да ли ће све то бити једна организацијска цјелина или не споредна је ствар, али бројно мора бити тако јака и тако обучена да може извршити оба задатка — и бранити територију и дејствовати на фронту.

Развој авијације и њена масовност проширили су појам превласти. Превласт у ваздуху постала је битан услов за успјешно дејство цјелокупне оружане силе. Појавом формација од 500 и више тешких бомбардера уз пратњу исто толико ловаца (који у релативно збијеној формацији лете ка непријатељској територији, а против којих треба упутити у борбу одједном читаве ловачке корпусе) долази до снажних ваздушних битака (у којима једновремено учествују стотине и хиљаде авиона) на мјесто ранијих појединачних бојева малих група.

Ефикасност бомбардовања и дубина дејства авијације снажно су порасли тако да авијација данас може тући циљеве по цијелој дубини територије готово свих земаља.

Тактика дејства авијације постала је далеко сложенија због разноврсности задатака и њене масовне употребе за бомбардовање циљева или за вођење крупних ваздушних борби. За успјешно дејство авијације потребно је прецизно и непрекидно командовање за све врјеме борбе, а то је сложено задатак због брзе и непрекидне промјене ситуације. Да би успјешно водило борбу за превласт у ваздуху, авијациско командовање мора имати непрекидни преглед стања над огромном територијом и доносити брзе и тачне одлуке.

У рату се оформила и развила транспортна авијација која је постала важно средство за снабдевање и превозење јединица. Њеним развојем макеварска моћ армије знатно се повећала, јер је армија постала мање зависна од жељезница и других комуникација.

Авијација се у току рата знатно усавршила тако да се и типови авиона и остала техника битно разликује од њиховог стања на почетку рата, док је бројно стање код главних ратујућих страна прелазило десетке хиљада борбених авиона.

Међутим, Други свјетски рат је изразито показао да су дејства авијације успјешна и ефикасна (сразмерно утрошеним средствима) само онда ако су координирана са дејством других дјелова оружаних снага и да дејства авијације која су била сама себи циљ (напримјер, њемачко бомбардовање Енглеске) по правилу нису доводила до већих резултата. Према томе дејства стратемиске авијације нису одлучујућа нити то могу бити, већ их треба планирати у оквиру општег плана и задатака оружаних снага за одређени период.

Послијератни период развоја авијације

Период од завршетка рата до данас је релативно врло мали за прецизније и потпуније одређивање пута развоја авијације и евентуалних измјена које би могле доћи на основу развоја ваздухопловне технике. Међутим, није без интереса размотрити нека питања која карактеришу оно што је ново у послератном развоју ваздухопловне технике и авијације уопште. То је интересантније тим прије што су, због разних услова (од којих је најважнија међународна политичка ситуација), авијације главних земаља остале готово исто тако снажне као и у рату, а дјелимично се и појачавају, тако да се може претпоставити да би у почетку евентуалног будућег рата поједине велике државе располагале авијацијом до 20, па и више хиљада авиона.

У вези таквог послератног развоја у односу на сувоземне снаге и морнарицу, проценат авијације нагло је порастао. Прије рата авијација није износила више од 6—10% од укупног броја оружаних снага, у току рата пошла се на 25—30%, а послје рата и до 35%. Према подацима из буџетских извештаја и дискусија у парламентима САД и Енглеске, који се могу узети као приближно тачни, Совјетски Савез имао је у сувоземној армији и морнарици 3.000.000, а у авијацији 1.000.000 војника, или 33%, САД имале су у сувоземној армији 670.000, а у авијацији 480.000 војника, или 70%, док је Енглеска имала у сувоземној армији 650.000, а у авијацији 320.000 војника, или 50%. Код САД и Енглеске није урачуната морнарица и поморско ваздухопловство, које је готово толико колико и сва остала ратна ави-

јација. Такође нису узете у обзир ни резервне авијациске јединице које су у САД врло јаке (а с обзиром на сталну тренажу и борбено способне). Ако се све то узме у обзир, авијација САД има преко милион људи у свом саставу. Процент авијације који је у мирно вријеме у односу на сувоземне снаге нарочито велики, у рату би се вјероватно смањило на 30 — 40%, јер је сувоземна армија углавном демобилисана, док се бројно стање авијације само незнатно смањило, а према последњим подацима треба и да се повећа.

Однос од 20 — 25% већ је практично био остварен у току рата, тако да без колебања можемо узети да би проценат од 25 — 30% био просек за бројно стање авијација главних земаља у будућем рату.

Повећање процента авијације, поред извјесног њеног бројног повећања, долази и због снажног развоја стратемиске авијације наоружане вишемоторним авионима који захтјевају више људства за посаду и послуживање. Зато се у последње вријеме покушава да смањи број особља погодном организацијом и „механизацијом“ помоћних служби у авијацији (према приближним подацима на 1 борбени авион у САД долази око 45, а у СССР око 50 људи). Другим ријечима, тежи се да се постигне већа борбена снага авијације, а да се не повећа број људства, тј. да то не буде на штету осталих видова оружаних снага.

Сама организација послеријатне авијације још није добила коначан облик не само у погледу основне подјеле, него ни у погледу организациске структуре појединих формација. Занимљиво је истаћи да постоји тенденција додјеливања авијације у органски састав нижих оперативних формација — армија, па чак и корпуса. То се образлаже ратном праксом и потребом да сувоземне армије увијек имају на расположењу извјесну авијацију, нарочито извиђачке дјелове, артиљериске ескадриле, транспортне јединице, итд.

Међу најинтересантније техничке новости које ће без сумње имати снажан утицај на повећање ефикасности и ударне моћи авијације спадале би:

— увођење реактивног мотора као погонског средства за авион (чиме је омогућено да се брзина авиона од 700 км повећа до 1100 км са великом перспективом преласка и надзвучне брзине);

— снажан напредак различите помоћне ваздухопловне технике (авионски радар и друга радио-техника, нове нишанске справе на бази радара, уређаји за сметње и полетање, итд.);

— снажан напредак авијациског наоружања нарочито ракетног, диригованих пројектила (не узимајући атомску бомбу), бомби великих калибара и снажног експлозивног дејства;

— велики просјечни пораст у домету савремених авиона;

— повећана носивост за 2, па и 3 пута, итд.

Из приложене таблице, у којој је изнијето упоређење по најважнијим техничко-тактичким особинама авиона (узетим у приближно средњим величинама), може се закључити да је кроз послеријатни технички развој углавном постигнуто:

Техничко-тактичке особине	Ловци		Јуришници		Средњи бомбардери		Тешки бомбардери	
	1945	1950	1945	1950	1945	1950	1945	1950
Брзина у км/ч	600 - 700	800 - 1000	250 - 350	350 - 500	450 - 650	650 - 950	350 - 450	450 - 650
Носивост у тонама бомби	250 - 500	500 - 1000	400 - 1000	1000	1000 - 2000	2000 - 3000	4000 - 10000	10000 - 20000
Број митраљеза или топова по авиону	2-4	4-6 и ракете	до 4 4-8 раке- та	до 16 8-24 раке- та	—	—	10-16	10-20
Врхунац лијета (плафон) практични	до 8000	до 15000	до 4000	до 6000	до 10000	до 15000	до 8000	8000 - 15000

Примедба: Носивост транспортних авиона повећала се од 2—5 тона у току рата на 10—40 тона па и више.

а) Већа брзина авиона која омогућава с једне стране врло брзо појављивање бомбардерских формација над циљем, а с друге стране захтијева савршенију организацију службе ВООВ и ПА одбране. Ако би једна ПА батерија узимала елементе само на основу осматрања формације (што у најбољим условима видљивости износи даљину од 10 км), за узимање елемената и гађање она би могла располагати са временом од 40 секунди, а за то вријеме не би била способна да отвори ватру. Другим ријечима, то значи да ПАА, при таквим брзинама, може успјешно гађати само ако располаже радарима за осматрање и нишањење. Исто тако, без савремених техничких средстава нема ни говора о успјешној организацији и ефикасности службе ВООВ. Са своје стране, повећање брзине авиона знатно ће измијенити карактер ваздушних борби, нарочито групних дејстава ловаца, маневар и начин гађања. При великим брзинама посебно питање претставља оријентација и навигација, осматрање циљева на земљи, итд.

б) Носивост корисног терета (бомби) повећала се просјечно до 100%, а код тешких бомбардера и више. То значи да је снага удара авијације такође порасла за 100%. Док је раније група бомбардера од приближно 40 авиона у једном лијету могла бацити терет бомби од 40 тона, данас таква група може бацити и већи терет од 80 тона. Према томе и дејство авијације у цјелини и њен материјални учинак у подршци трупа или при самосталном дејству биће већи и ефикаснији.

в) Радиус дејства (који је био велики и у току рата) данас углавном омогућава дејство авијације (појединим врстама авиона) над огромним територијама.

г) Ватрена моћ јуришне авијације знатно је порасла због далеко јачег митраљеског и топовског наоружања, увођења ракетног наоружања и повећане носивости бомби, а то ће повећати њену ефикасност по циљевима на фронту.

Међутим, послеријатни технички развој авијације, упркос постигнутих резултата, још није јасно одређен тако да и у том погледу постоје разна гледишта и искуства. Најактуелније питање је пренаоружање авијације са клипног на турбомлазни мотор. Показало се да такав мотор, а према томе и авион, поред добрих страна има и својих негативних особина. Турбомлазни мотор је најекономичнији на великим висинама, а најповољнији режим искоришћења има при великим брзинама, а то није увијек погодно ни корисно. На малим висинама и при малим брзинама још је врло неекономичан. Код авиона на млазни погон, нарочито ловаца, још има низ неријешених питања: неспособност за еволуције на великим висинама (због малог дијапазона брзине између минималне и максималне дозвољене брзине), мали углови пикирања, релативно велика осјетљивост у експлоатацији, потребан им је добар аеродром и солидно техничко послуживање. Све то прилично убједљиво говори да такви авиони ловачке авијације не би били способни за извршење свих задатака чак ни онда кад би се отклонили недостаци, и да ће бити потребно да ловачка авијација још за дуљи период располаже и са обичним ловцима на клипни погон. Очигледно је да би млазни ловци били готово немоћни против извиђача који би летјели на малим висинама и са малим брзинама, јер им особина њихове мото-погонске групе онемогућава да успјешно нападају такав авион. Чак је и питање са каквим би успјехом дејствовали на малим висинама против класичних ловаца брзине 500 км.

Иако има услова да један дио бомбардерске авијације пређе на моторе с млазним погоном, није вјероватно, бар у ближој перспективи, да ће то учинити бомбардерска авијација у цјелини. Карактеристично је да се раде бомбардери са елисо-млазним погоном да би се уклониле негативне особине једног и другог. То рјешење, бар за ближу будућност, има веома велике перспективе.

Према томе, треба рачунати да ће све веће авијације, углавном, прихватити средње рјешење, тј. да ће у свом наоружању имати и авионе на елисни и авионе на млазни погон, као и авионе са комбинацијом оба погона. Поједине специјалне врсте авиона (напримјер ловци пресретачи) вјероватно ће се радити са ракетним погоном, јер се тиме једино може ријешити питање брзе и правремене интервенције ловаца против бомбардерских формација које би летјеле већим брзинама и на већим висинама.

Треба напоменути да је савремени авион (а према томе и авијација уопште), као збир најразноврснијих и најсавршенијих техничких и материјалних средстава, постао необично скуп, тако да захтијева огромне материјалне издатке (у једном савременом тешком бомбардеру има преко 1000 различитих радио цијеви). Поред тога, потребна су велика средства за обуку посада и њихову тренажу, опрему аеродрома, итд. Као што смо већ напоменули у самом почетку, томе питању треба приступити последије озбиљне и добре студије, јер полуопремљена и полуобучена авијација, без потребне земаљске организације и других развијених служби (напримјер ВООВ), у савременом рату не може постићи оне резултате које би према својим реалним могућностима могла дати.

Авијација, као изразито технички вид оружаних снага, у пуној мјери зависи од напретка и степена примјењене технике, која се баш у послеријатном периоду брзо развија. Ако узмемо у обзир и развој других модерних оружја онда ће то имати дубљег утицаја на структуру савремене армије.

Иако не треба претјеривати, свакако није корисно статички посматрати ствари и не видјети оне промјене које настају после рата углавном због снажног техничког развоја, а које морају утицати на структуру савремених оружаных снага и њихову примјену. Авијација је без сумње постала важан вид савремених оружаных снага, који је способан да успјешно извршава разноврсне и врло важне задатке у њиховом склопу. Због тога то не може остати без утицаја на савремено вођење рата и на увођење нових елемената у стратегију, оперативку и тактику.

Мајор МИЛИВОЈЕ СТАНКОВИЋ

УПОТРЕБА АРТИЉЕРИЈЕ ДРУГОГ ЕШЕЛОНА СТРЕЉАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ И КОРПУСА У НАПАДУ

Искуство Другог светског рата показало је да се пробој позиционе одбране најчешће изводио постројавањем борбених поредака у два ешелона. Оваквим формирањем борбених поредака и давањем задатака јединицама по дубини обезбеђује се нарастање силине удара и постиже се потребна дубина пробоја.

У почетку напада други ешелони пукова, дивизија и корпуса налазе се на својим местима у борбеном поретку на удаљењу од једног до неколико километара од предњег краја непријатељске одбране, у зависности од величине јединице, карактера земљишта и др. Кад отпочне напад и када се први ешелони укљине у непријатељску одбрану, команданти јединица према степену величине јединице, отпочињу померање својих других ешелона, тако да ови увек буду на оном правцу и отстојању одакле им је омогућено брзо интервенисање, те да би се одржао жељени темпо продирања и обезбедило потребно нарастање силине удара. Само увођење у бој других ешелона предвиђа се планом напада. Ако се напад развија по плану, онда се обично други ешелони уводе за извршавање следећих задатака дотичне јединице. Но, примери из рата показују, да увођење у бој других ешелона може бити раније или касније него што је планом предвиђено, што зависи од ситуације као и од иницијативе и одлучности дотичног команданта.

Пошто нека питања из употребе и рада артиљерије других ешелона још нису довољно разјашњена, то ћемо у овом чланку покушати да изнесемо своја гледишта како би се дошло до најбољег решења и уједначених погледа по спорним питањима.

Употреба артиљерије другог ешелона сд

Други ешелон дивизије на главном правцу напада корпуса обично сачињава један стрељачки пук. Овоме пуку се најчешће не придаје артиљерија за ојачање, као пуковима првог ешелона, већ се само одређује део артиљерије за подршку, од које се формира пуковска артиљериска група. У ову групу обично се узимају они калибри који се не могу ефикасно употребити у борби против тенкова као што су хаубички и минобацачки дивизиони. Главна пажња се полаже на ојачање пукова у првом ешелону, сто-

јећи на гледишту, да батаљонима првог ешелона треба одмах по завршетку артиљеријске приправе придати извршан део артиљерије за непосредну подршку и то првенствено од оне артиљерије која може да води борбу и са непријатељским тенковима.

У вези са горњим разматрањем махом се и по нашим задацима и практичним вежбама сва артиљерија калибра 76 мм одређује у састав ПАГ-ова пукова првог ешелона, а ПАГ-у другог ешелона даје се оно што остане. Такво груписање артиљерије неповољно се одражава на рад пука другог ешелона приликом његовог увођења у бој и за време боја у дубини непријатељске одбране који се одликује великом динамичношћу и неизвесношћу. Пред нападачем у току боја у дубини искрсава много препрека које се ранијим плановима нису могле предвидети. Од брзог њиховог отклањања зависи темпо наступања и брзина извршења постављеног задатка. Други ешелон од тренутка увођења у бој прима главни терет на себе. Значи, пук који се налази у другом ешелону треба да има таква средства подршке која ће му пружити брзу и ефикасну помоћ. Од артиљерије треба да има такве калибре који су у стању да за што краће време отварају прецизну ватру и да са што мањим утрошком муниције реше постављени задатак.

С обзиром да је у овом периоду боја централизовано командовање отежано, то се артиљериске групе обично препотчињавају командантима стрељачких пукова. Ако је ПАГ већ био препотчињен, већи део његових батерија треба придати батаљонима. Ове батерије треба да се крећу у борбеном поретку пешадије као пратећа артиљерија и да, дејствујући непосредном ватром и покретом, отклањају све препреке које буду стајале пред пешадијом и тако јој осигуравају брзо и несметано продирање. Из овога излази да ПАГ другог ешелона треба да има, већим делом, такву артиљерију у свом саставу која је способна за брзо маневровање и непосредно гађање. Значи, треба имати такву артиљерију чији се прелазак у борбени положај и скидање са ватрених положаја може брзо извршити, што практично значи да треба да има у свом саставу артиљерију калибра 76 мм или сличну њој. Овде још треба додати и то да ће пук другог ешелона морати да одбија противнапад непријатељских резерви у којима скоро увек учествују тенкови, а борбу са непријатељским тенковима треба у првом реду да прими артиљерија. Ако пешадија није добила артиљерију као средство ојачања, онда главни терет за одбијање противнапада непријатељских тенкова пада на пуковску артиљериску групу. На ово се не сме заборавити приликом груписања артиљерије, већ овај фактор треба узимати у разматрање приликом одређивања састава и јачине ПАГ-а другог ешелона. Јер ПАГ другог ешелона треба да је таквог састава и јачине, како ће најбоље одговарати борбеном поретку дивизије. Прегруписавање артиљерије у току боја компликовано је и теже остварљиво.

Јачина ПАГ-а другог ешелона, углавном зависи од тога којом је количином артиљерије и каквим калибрима ојачана дивизија. Раније смо поменули да је намена пука другог ешелона да у одређеном тренутку појача ударну снагу дивизије којом треба да се одлучи исход боја. Да би пук одговорио тој својој намени, треба да има јака артиљериска средства. Уколико би се располагало довољном количином артиљерије, најидеалније би било

да ПАГ другог ешелона буде јачине бар два дивизиона, од којих би један дивизион био калибра 76 мм, а други може да буде хаубички или минобацачки. Приликом увођења у бој овога пука, дивизион 76 мм придаје се батљонима за непосредну подршку, а други дивизион остаје у рукама команданта пука којим он утиче на ток борбе пред фронтом свог пука. Батерије 76 мм, поред задатка праћења борбеног поретка пешадије, имају задатак и да се боре са непријатељским тенковима. Зато, ако немамо могућности да у састав ПАГ-а другог ешелона укључимо више од једног дивизиона, онда тај дивизион треба да буде топовски.

При разматрању питања груписања артиљерије и формирања артиљериских група треба поставити питање: да ли је уопште потребно формирати ПАГ у пуку другог ешелона дивизије? С обзиром на природу задатака који ова група извршава до увођења у бој свога пука, поједини руски команданти у почетку 1943 године сматрали су да ову групу уопште не треба формирати, јер она, у периоду артиљериске припреме и подршке, постоји као једна привремена формација која решава ватрене задатке у оквиру општих задатака дивизијске артиљерије. Она, уствари, не пружа никакву подршку пуку за чији се рачун формира, већ у овим периодима, подржава један од пукова првих ешелона. Тако се дошло на идеју да се ПАГ другог ешелона не формира. У таквом случају артиљериско обезбеђење увођења у бој пука другог ешелона вршено је ДАГ-ом и ПАГ-овима првог ешелона, а у моменту увођења у бој другог ешелона придавана му је извесна количина артиљерије из састава једног од ПАГ-ова првог ешелона.

У току Другог светског рата, у саставу неких фронтова, поједини артиљериски команданти Совјетске армије практиковали су овај начин груписања артиљерије и он је у зависности од ситуације давао различите резултате; у појединим ситуацијама одговарао је замисли команданта, док у другим није. Међутим, пред крај рата Руси су на главним правцима напада скоро редовно формирали ПАГ-ове другог ешелона.

Посматрајући ово питање из наше перспективе, покушаћемо да га решимо на основу наших конкретних услова.

Наш прошлогодишњи маневар пружа могућност да се многа теоретска питања провере на пракси, па и ово. Разматрајући целисходност формирања ПАГ-а у пуку другог ешелона, може се закључити да је корисно формирати ову групу када је то могуће, и то из следећих разлога:

— формирањем ПАГ-а другог ешелона добијамо јединицу која претставља организациску целину, способну да извршава самосталне ватрене задатке, која у своју таблицу ватре укључује ватру минобацача свога пука, те на тај начин олакшава рад ПАГ-ова првог ешелона који би без формирања ове групе били оптерећенији и гломазнији;

— командант ове групе благовремено добија свој задатак и изводи све припреме у циљу његовог што бољег извршења, држећи непрекидну везу са својим командантом стрељачког пука;

— узимање артиљерије из састава ПАГ-ова првог ешелона у току боја, иако су њихови команданти на то припремљени раније, сложено је и везано са многим тешкоћама. Други ешелон дивизије врло се често уводи, у бој када је борба у пуном току са тежиштем код првих ешелона. Узимати

у том моменту артиљерију првим ешелонима, значило би смањивати њихову ударну снагу; тиме би се нарушавали планови њихових команданата, а са друге стране, извлачење из борбе артиљерије која већ дејствује на једном правцу и њено пребацивање на други правац, технички је компликовано и захтева доста времена, што мора да утиче на темпо напредовања читаве јединице.

Из изложенога смо видели добре стране формирања ПАГ-а другог ешелона, односно лоше стране ако се не формира. Но, ово, ипак, не треба да значи да се не може формирати борбени поредак артиљерије дивизије и обезбедити напад без ПАГ-а другог ешелона. Биће и таквих ситуација да се нападна операција планира и изводи са мањом количином артиљерије. У том случају ће се увођење у бој пука другог ешелона морати обезбедити при- давањем извесног дела артиљерије из састава ПАГ-ова првог ешелона, њи- товом ватром и ватром ДАГ-а.

На јаче испресецаном земљишту, којим обилује наша земља, с обзи- ром на рељеф и комуникативност, нападни правци нападача, као и правци противнапада браниоца, јасно се оцртавају, те се лакше може предвиђати како ће се развијати напад. Исто тако приближно се може предвидети, ако не баш линија, онда правац на коме ће други ешелон дивизије бити уведен у бој. У току боја када пукови првог ешелона буду извршили своје задатке, КСД ће моћи тачније да предвиди како ће се борба даље развијати и на ко- кој ће линији отприлике бити уведен други ешелон дивизије. На основу овога начелник артиљерије сд предузима потребне мере.

Ако се предвиђа овакво груписање, онда начелник артиљерије сд у својој борбеној заповести, поред задатака које даје ПАГ-овима у вези обе- збеђења увођења у бој другог ешелона дивизије, наређује једној од ових група коју количину артиљерије и са које линије треба ставити на распо- ложење команданту сд другог ешелона.

Други ешелон сд може се углавном увести у бој: на унутрашњим крилима пукова првог ешелона, рокирајући борбени поредак једног или другог пука; на спољњем крилу једног од пукова првог ешелона; у међу- простору који се створио у току боја и кроз борбени поредак једног од пу- кова првог ешелона.

Значи, приликом груписања артиљерије и формирање ПАГ-ова треба узети у обзир све могуће варијанте, водећи рачуна о томе, који ће ПАГ издвојити артиљерију из свога састава и придати је пуку другог ешелона.

На испресецаном земљишту артиљерија не може вршити неки шири маневар покретом као што је то могуће на равном земљишту. На правцу дејства једног пука најчешће ће бити један пут по коме се може кретати артиљерија, а често ће бити случај да ће читава дивизија имати само један пут. У сваком случају ватрени положаји ПАГ-ова у току боја бирају се обично у близини пута. Према томе, на оваквом земљишту неће бити неких тешкоћа да се из састава ових ПАГ-ова узме извесна количина артиљерије, јер ће она бити релативно прикупљена, пошто је њено кретање више везано за путеве него на равничастом земљишту. Према томе, одређени део арти- љерије за подршку другог ешелона, обично ће се померати највише до јед- ног километра лево или десно, а ако ће се та артиљерија употребити за не-

посредно гађање, онда ће се померати напред, такође, не више од једног до једног и по километра. Према томе, у зависности од могућности маневровања покретом и расположивих путева, ова артиљерија ће моћи да стигне на нове ВП за око 20 минута, што ће бити довољно да ефикасно подржи увођење у бој другог ешелона.

Ако ситуација у току боја покаже да ће бити потребно увести други ешелон на правцу који је оцењен као мање важан, командант дивизије (на предлог начелника артиљерије) благовремено предузима мере за обезбеђење увођења у бој другог ешелона и на том правцу, издвајајући благовремено из састава једног од ПАГ-ова потребну количину артиљерије, ставља је на расположење команданту сп другог ешелона. Како је већ раније речено, у овом случају, другом ешелону дивизије треба придати артиљерију која може да се употреби за непосредну подршку. Овде је у питању највише један дивизион артиљерије. Командант пука другог ешелона, када добије наређење за развој пука и ступање у дејство, приликом доношења одлуке за постројавање борбеног поретка, дели придату артиљерију својим батаљонима према важности правца на којима ће дејствовати и задацима које треба да изврше. Команданти батаљона користе ову артиљерију за непосредну подршку. У извесним случајевима, када је употреба пратеће артиљерије отежана, командант сп може задржати овај дивизион непосредно у својим рукама.

Из свега реченог можемо извући закључак, да је у извесним ситуацијама, нарочито на јаче испресецаном земљишту и када се нема довољно артиљерских средстава, могуће обезбедити рад пука другог ешелона дивизије и без формирања ПАГ-а.

Да видимо сада практичну страну ПАГ-а другог ешелона.

У пракси је уобичајено да се ПАГ-у другог ешелона најчешће даје задатак да до увођења у бој свог пука потпомаже дејство једног од пукова првог ешелона. При томе се мало говори о томе што ПАГ ради и како би требало да ради.

ПАГ другог ешелона развија свој борбени поредак у рејону који му је одредио командант дивизије на предлог начелника артиљерије дивизије. Задатке по периодима боја добија од начелника артиљерије дивизије као и сви остали ПАГ-ови. Извршавању задатака командант ПАГ-а приступа потпуно самостално, али према табlici ватре и наређењу добијеном од начелника артиљерије. За њега је специфично то, што у периоду артиљерске припреме и подршке напада није тесно повезан са командантом свога стрелачког пука, који се може налазити с њим на осматрачници, али се чешће налази на осматрачници команданта сд. Са командантом пука, за чији рачун ради за време ова два периода, такође није повезан, јер би тада испало да командант сп треба једновремено да има две групе које га подржавају, а то би му отежавало рад. Да би се ПАГ ипак могао употребити на правцу једног од пукова првог ешелона, како је то већ предвиђено планом боја, командант ПАГ-а другог ешелона је дужан да успостави поуздану везу са командантом ПАГ-а дотичног пука. Најбоље је, ако је могуће, да се на осматрачницу овога упути официр за везу са средствима везе преко кога ће командант ПАГ-а првог ешелона постављати задатке команданту ПАГ-а другог

ешелона, ако то буде захтевала ситуација у току боја. Овде се може запазити незгода у томе што излази да командант првог ешелона командује и ПАГ-ом другог ешелона. У правилима није прецизирано да командант ПАГ-а другог ешелона треба да буде потчињен команданту ПАГ-а првог ешелона и то тако не треба ни схватити. И један и други штаб треба сматрати као садејствујуће штабове, где командант ПАГ-а првог ешелона, из оквира задатака које треба да реши пред фронтом свога пука, а који нису планом предвиђени, даје извесне задатке команданту ПАГ-а другог ешелона да их он реши уколико нису апсорбоване све његове ватрене могућности од стране начелника артиљерије дивизије. Да би се што боље обезбедило садејство између ове две групе, треба настојати да им се дају задаци у истој зони, што ће, свакако, захтевати да им и осматрачнице буду у близини. Они не могу имати заједничку осматрачницу, јер ниједан од штабова не би могао извршити своје задатке, пошто би сметали један другом.

За рад команданта ПАГ-а другог ешелона специфично је још и то, што он у овом периоду боја планира не само ватру, него и командује минобацачима свога пука преко начелника артиљерије сп. Приликом извиђања одређује задатак за сваку минчету и батерију као и рејон ВП за све минобацаче. Начелник артиљерије сп касније извиђа тај рејон и одређује место за сваку чету и батерију.

Досада смо практиковали да ови минобацачи учествују само у артиљериској припреми, после чега улазе у састав својих батаљона, а да ову поставку нисмо проверили у својој сопственој пракси. Пошто су минобацачи лако покретна ватрена средства која је лако скинути са ВП, сматрамо да би се они могли употребити и у току читавог периода артиљериске подршке јуриша или до заузимања извесне линије од стране пешадије. На нашем мавезу минобацачи су били употребљени све док пешадија није заузела прве две траншеје и подишла трећој. На већу дубину не би се могли ангажовати, јер им то ни домет не дозвољава, а премештати их самостално, без њихових батаљона, било би ризично и могло би се догодити да се изгубе и не дођу на време у своју јединицу. Са својих положаја, који су удаљени од непријатељског предњег краја 500—800 метара, минчете могу пружити ефикасну подршку пешадији на дубини до 2 км. Оне туку новопојављене циљеве, врше концентрацију ватре на јако утврђене тачке, које би пружале отпор у току јуриша и ометале успешно продирање пешадије. Њима се могу планирати КВ у систему ватреног вала, ако се на тај начин врши подршка, а ако се подршка врши другим начином, онда се укључују у систем ватре планирајући посебне просторије за неутралисање.

Размотрићемо сада како стоји питање благовременог повратка минобацача у састав својих јединица. Дивизија која дејствује на правцу главнога удара корпуса, обично напада на фронту ширине 2—4 км. При постројавању борбеног поретка у два ешелона, пук који је у другом ешелону добија правац кретања на правцу дејства једног од пукова првог ешелона или на њиховим унутрашњим крилима. На овом правцу, којим треба да се креће овај пук, одређују се ВП за његов ПАГ и минобацаче. Пук другог ешелона обично отпочиње своје кретање у батаљонским колонама. Те колоне крећу се на извесном растојању једна од друге, али толиком, да ће све заједно заузимати

ширину до 1 км. Значи, минобацачке чете, у најгорем случају, мораће скренути за 500 м лево или десно да би ушле у састав своје колоне. У зависности од ситуације, пук другог ешелона са свог полазног положаја креће тако да се налази на толиком отстојању од борбених поредака првог ешелона, да може на време да се развије за борбу и интервенише када то буде потребно.

Начелник артиљерије сп још на командантском извињању и организацији садејства сазнаје како ће се кретати батаљони пука. Са командантима батаљона он утаничава места сачекивања. Када батаљони подиђу непријатељском предњем крају, начелник артиљерије сп, према њиховој удаљености од рејона ВП, скида одговарајуће минобацачке чете и шаље их у састав својих батаљона. Минобацачку батерију креће обично за централним батаљоном одакле је најбоље може употребити за рачун читавог пука.

Према томе, по нашем мишљењу, ако се добро организује рад и садејство унутар пука другог ешелона, нема места некој бојазни од губљења минобацачких јединица, а ако је таквих случајева у рату и било, узрок треба тражити у непотпуној организацији садејства и раду одговорних старешина.

Друго питање које није дефинитивно решено јесте употреба формациске артиљерије стрељачког пука другог ешелона. Постоје два мишљења. Једно је да ову артиљерију не треба користити у периоду артприпреме, а друго да треба. По првом мишљењу ову артиљерију не треба користити зато што постоји вероватноћа да један њен део буде уништен пре него што пук ступи у борбу, те ће тиме бити ослабљена његова ударна снага. Тачно је да овим оруђима прети опасност да буду уништена као што прети и свима другим оруђима која се у оквиру читаве дивизије употребљавају за непосредно гађање. Али, овде се поставља једно много важније питање, наиме: да ли је могуће створити потребну густину артиљерије за успешно извођење артприпреме? Очеvidно није могуће. Зато се не треба бојати губитака, већ настојати да се сва артиљериска средства до максимума ангажују у овом најважнијем периоду артиљериског напада, не остављајући никакве артиљерије у „резерви“. Привлачењем оруђа из састава овог пука, знатно се повећава густина оруђа за непосредно гађање, а тиме и пробојна снага првог ешелона. Ако и дође до уништења извесног броја оруђа, то, ипак, неће толико утицати да би пук био у немогућности да због тога изврши постављени задатак. До уништења једног дела оруђа свакако ће доћи. Али је вероватније да ће нам мање оруђа бити уништено ако будемо имали више средстава да неутралишемо непријатељске ватрене изворе. Но, ако би ипак дошло до губљења већег броја ових оруђа, командант дивизије може (на предлог начелника артиљерије дивизије), по завршетку артприпреме, да задржи потребан број оних оруђа којима је био ојачао стрељачке пукове првог ешелона. О губљењу и немогућности враћања у састав својих јединица ове артиљерије не треба ни говорити, јер се од ње формира посебна група за непосредно гађање, а остало важи као и за минобацачке.

Из горњег можемо закључити да се формациска артиљерија пука другог ешелона може и треба да употребљава у артиљериској припреми за непосредно гађање и то не само пуковска батерија 76 мм, већ и пт батерија 45 мм, кад год то буде потребно.

Такође се поставља питање да ли и у ком моменту треба ПАГ другог ешелона препотчинити команданту стрелачког пука? Пракса је показала да пуку другог ешелона обавезно треба препотчинити његову артиљериску групу. Но по питању момента препотчињавања обично влада мишљење, а и приликом решавања задатака се практикује да командант дивизије задржава ову групу под својом командом до увођења у бој свог другог ешелона.

Када би се динамика боја развила по напред предвиђеном плану, и када би се на бојном пољу јединице кретале као шаховске фигуре, по строго одређеним правцима и у жељено време, онда ту не би било никаквих потешкоћа. Али, како се бој често не развија онако како је по плану и по карти предвиђено, то, у вези овога питања, искрсавају разне потешкоће.

Када отпочне јуриш и када борбени пореци јединица крену напред, командовање, садејство и веза почињу да се компликују. Телефонска веза често престаје да функционише и што се више пробијамо у непријатељску одбрану, све се мање можемо ослонити на ово средство везе, већ више на радио везу и везу личним додиром. Из праксе знамо, да и радио веза није сасвим сигурно средство. Дешава се врло често губљење везе услед сметњи других радиостаница или услед кварова. Зато у овом периоду боја помисао на централизовано командовање губи сваки значај, а вези личним додиром мора се поклонити највећа пажња. Да би се обезбедило поуздано садејство између пешадије и артиљерије треба извршити благовремено препотчињавање артиљериских група командантима стрелачких пукова. Команданту другог ешелона треба препотчинити припадајући му ПАГ чим му се изда заповест за увођење другог ешелона у бој.

Употреба артиљерије и минобацача другог ешелона ск

Дивизији која се налази у другом ешелону корпуса до њеног увођења у бој не дају се никаква артиљериска средства ојачања, а њена формациска артиљерија користи се у прва два периода артнапада за подршку дивизије првог ешелона — обично оне која дејствује на главном правцу.

У вези са употребом њене формациске артиљерије постоје различита мишљења. Нарочито је спорно питање употребе минобацача.

На основу искуства из Другог светског рата постоје три мишљења: прво, да се из ове дивизије извлаче сви минобацачи и да се употребљавају у периоду артприпреме; друго, да се извлаче сви минобацачи, с тим да се пуковски минобацачи 120 мм употребе и у периоду подршке јуриша; и треће, да се батаљонски минобацачи уопште не користе за подршку првог ешелона.

Разматрајући рад минобацача другог ешелона дивизије, видели смо да се не треба плашити њихових губитака, а поготово не овде где су услови за њихову употребу још повољнији. У моменту када дивизије из првог ешелона отпочну јуриш, дивизија другог ешелона корпуса налази се на удаљењу 4—6 км од предњег краја непријатељске одбране. Ако се бој развија како је планом предвиђено, командант корпуса обично ангажује свој други ешелон за овлађивање непријатељским резервним положајем. Ако минобацаче ове дивизије употребимо у периоду припреме и подршке, можемо са сигурношћу тврдити да ће они моћи извршити своје задатке пре него што њихове јединице стигну пред предњи крај непријатељске одбране. Ми овде,

наравно, разматрамо корпус који дејствује на правцу главног удара армије. Он обично врши пробој на фронту просечне ширине 8—10 км. Дивизија која дејствује на том фронту на главном правцу добија зону ширине 3—4 км. Дивизија из другог ешелона обично се поставља и даље креће на правцу главног удара. Извојени минобацачи из дивизије другог ешелона, ангажују се за подршку дивизије која дејствује на главном правцу. Значи, они ће такође бити распоређени на фронту ширине 3—4 км. Када отпочне јуриш и док траје бој за главни положај, други ешелон корпуса се не креће. Он обично почиње кретање тек када отпочне борба за положај пуковских резерви непријатеља. До тог времена минобацачи су извршили свој задатак. Да колоне другог ешелона дивизије стигну пред предњи крај непријатељске одбране, требаће им најмање један час времена, а за то време минобацачи могу да стигну на одређена им места и да сачекају своје батаљоне.

Овде се може поставити и питање да ли ће бити случајева да КСК промени правац кретања свог другог ешелона и одлучи да га не уведе у бој на главном, већ на неком другом правцу. До тога, наравно, може доћи. Но, на то се он може одредити тек после заузимања главног положаја непријатељске одбране, јер се тек после пада овог положаја може тачније предвидети како ће се развијати бој у дубини. И у случају да КСК реши да промени правац кретања свог другог ешелона још са полазног рејона (а то ће отпочети опет по завршетку подршке јуриша) минобацачи и тада могу стићи да уђу у састав својих формацијских јединица.

Они који су против извлачења батаљонских минобацача из састава другог ешелона СК сматрају да се издвајањем минобацача смањује борбена способност ове јединице и да непријатељ може извршити противнапад пре него што почне напад, или у почетку самога напада. Сматрамо да је ова претпоставка за нормалне случајеве мало вероватна. Ако бранилац жели да постигне успех, он је дужан да изврши све потребне припреме за тај противнапад, а оне захтевају потребна средства, као и време за прегруписивање снага, те је тешко претпоставити да све то нападач неће приметити. Још мање је вероватно претпоставити могућност да ће једном добром команданту који планира нападну операцију, непријатељ још пре почетка напада разбити борбени поредак првог ешелона и успети да нападне чак и на други ешелон.

Ако би се имало довољно артиљериских средстава онда не би било потребе да се извлаче минобацачи из другог ешелона СК. Али, како ће то бити ређи случај и пошто нам је циљ да што више повећамо ватрену снагу, минобацаче обавезно треба привлачити и максимално користити.

У погледу коришћења формациске артиљерије и минобацача дивизије другог ешелона, искуства Другог светског рата показују:

— Артиљериски пук дивизије другог ешелона улазио је привремено у састав ПАГ-а дивизије првог ешелона и под командом команданта ове групе извршавао постављене задатке у прва два периода артнапада. После тога поново је ступао под команду свог команданта дивизије и даље дејствовао према његовом наређењу.

— Код употребе минобацача, било је у главном три варијанте. По првој варијанти команданти су од свих минобацача дивизије другог ешелона корпуса формирали посебну групу која се непосредно потчињавала коман-

данту дивизије првог ешелона. У неким случајевима ове групе су постојале и функционисале до завршетка подршке, док су их неки користили само у периоду артприпреме, после чега је престајала њихова функција. Слабе стране оваквог начина употребе минобацача биле су: непрактичност у додељивању задатака, штаб дивизије добијао је још једну групу под непосредну команду те се компликовало командовање, а ако је ова група ангажована и за подршку јуриша, онда је њено садејство са пешадијом било тешко организовати, пошто она директно није подржавала ниједан пук.

По другој варијанти сви минобацачи су привремено укључивани у ДАГ и радили у периоду припреме или у периоду подршке по таблици ватре ДАГ-а и наређењима његовог команданта. Овакав начин употребе имао је следеће недостатке: није било складности у раду са дивизионима ДАГ-а који су обично неутралисали трећу траншеју и водили борбу са непријатељским минобацачима (док су минобацачи 82 мм, обзиром на свој домет, дејствовали обично по првој и другој траншеји и по циљевима у њиховом рејону); ватрени положаји дивизиона ДАГ-а и минобацача нису били у истом рејону, што је компликовало командовање и везу; привремено укључивање ових минобацачких јединица у ДАГ стварало је ову групу гломазном.

По трећој варијанти, коју и ми примењујемо, минобацачи 82 мм формирају се у батаљоне, а 120 мм у дивизионе и привремено се укључују у ПАГ-ове дивизије првог ешелона или се минобацачки дивизион задржава у ДАГ-у. Овим начином употребе отклањају се горе поменути недостаци.

При разматрању питања употребе артиљерије и минобацача другог ешелона СК често се говори о томе како их команда дивизије, која је у другом ешелону, нерационално користи и како у процесу планирања не узима учешћа. Због овога су се код неких појавила мишљења да артиљерији и минобацачима другог ешелона треба давати посебне задатке у оквиру корпуса, не укључујући њихов рад у план артнапада једне од дивизија првог ешелона. По овоме начелник артиљерије од другог ешелона добио би део за неутралисање и подршку, а планирање би вршио сам у својој команди. По овој варијанти артиљерија другог ешелона, у односу на СК, играла би улогу ПАГ-а другог ешелона дивизије у односу на дивизију. С обзиром на тактичко-техничке особине ових артиљерских средстава, оваквим начином употребе компликовало би се командовање и садејство, појавиле би се тешкоће око избора ВП и не би се могло извести ефикасно неутралисање онога дела непријатељске одбране који је додељен. Сем тога, штаб артиљерије дивизије првог ешелона има много бољи увид у ситуацију; боље му је позната непријатељска одбрана и распоред циљева; добро познаје борбени поредак своје дивизије и лакше му је развити борбени поредак артиљерије и организовати командовање. Организацију садејства, такође, моћи ће много успешније извести. Штаб артиљерије дивизије другог ешелона у овом периоду такође има посла. Са њега се не скида одговорност за рад његове артиљерије и минобацача, за благовремено посудање ВП, за рад у току дејства и за благовремени излазак у састав својих формацијских јединица. Начелник артиљерије ове дивизије врши комплетирање и формирање минобацачких чета у минбатаљоне и минбатерија у дивизион.

Минобацачи 82 мм из састава једнога пука формирају се у минобацачки батаљон, који се снабдева потребним средствима за везу из свог пука, а за његовог команданта одређује се начелник артиљерије тога пука или најспособнији командир минобацачке чете. Минобацачке батерије 120 мм из сва три пука дивизије образују минобацачки дивизион. За команданта овога дивизиона одређује се или један од начелника артиљерије стрељачких пукова, или најбољи командир батерије.

Команданти минобацачких батаљона, командант минобацачког дивизиона и командант артиљерског пука још у рејону концентрације јављају се начелнику артиљерије дивизије првог ешелона којој су придати. Начелник артиљерије ове дивизије распоређује их по групама, у духу донете одлуке. Још пре него што се они јаве начелнику артиљерије дивизије првог ешелона, претставник начелника артиљерије дивизије другог ешелона одлази у штаб дивизије којој су ова средства придата. Пошто је већ упознат са одлуком команданта дивизије о распореду и кретању пукова дивизије другог ешелона, он даје сугестију начелнику артиљерије дивизије првог ешелона и с њим коначно утачава како ће и где бити распоређени његови минобацачи.

Начелник артиљерије дивизије дели минобацачке батаљоне по групама према важности праваца појединих пукова и према томе како је он предвидео да изведе неутралисање непријатељске одбране и подршку јуриша. Овде се треба руководити тим да се поједине групе много не преоптерећују, да не постану гломазне и да се тиме не би компликовало командовање. Обично се у задацима дешава да се ПАГ-у пука који дејствује на главном правцу придају по два минобацачка батаљона, а ПАГ-у на помоћном правцу један. ПАГ-у пука другог ешелона није даван ниједан минобацачки батаљон. Ово је чешће била грешка. Сматрало се да ПАГ првог ешелона треба да буде што јачи. Но, ако узмемо у обзир да је овај ПАГ увек најјачи, да он има највише дивизиона, да је међу овим дивизионима и батаљонима организовано чврсто садејство, онда ове минобацачке јединице, које су више технички извршиоци артиљерске ватре по плану артнапада, фактички не појачавају снагу ових ПАГ-ова. С обзиром да се за период артприпреме свакој артиљерској јединици тачно планира просторија за неутралисање, а да и ПАГ другог ешелона подржава пук првог ешелона на правцу главног удара, може се у његов састав укључити један од минобацачких батаљона. Тиме би се олакшао рад и командовање ПАГ-у првог ешелона, а ефекат подршке пешадије тога пука остао би исти.

Минобацачки дивизион је досада обично укључиван у састав ДАГ-а. Али, како овај дивизион има релативно мали домет, ВП се мора бирати ближе предњем крају (тј. ван рејона ВП ДАГ-а, пошто његови ватрени задаци често нису у рејону ватрених задатака ДАГ-а) тако да се командовање и веза са минобацачким дивизионом компликује и он више дејствује самостално него под командом команданта ДАГ-а. Због тога, изгледа, да би било боље да се и овај дивизион укључи у састав ПАГ-а другог ешелона дивизије на главном правцу, јер је он најмањи, а овим ће се најефикасније искористити и пружити поуздана подршка пешадији.

Артиљерија и минобацачи дивизије другог ешелона врше посудање ватрених положаја по плану изласка на ВП команде дивизије првог ешелона. Када артиљериски пук и минобацачи изврше посудање ВП, начелник артиљерије дивизије другог ешелона шаље једног официра у рејон ВП да на карту унесе рејоне ВП артиљерије и минобацача. У исто време, са командантом артиљериског пука, командантима минобацачких батаљона и дивизиона, он тачно одређује место прикупљања јединица по извршењу задатка у рејону сачекивања својих формацијских јединица. Од рејона ВП па до места сачекивања организује се контролно-заштитна служба.

Раније је поменуто за које је периоде артнапада могуће ангажовати ову артиљерију и минобацаче. Рекли смо да се минобацачи 82 мм, без икакве бојазни од немогућности стицања својих јединица, могу користити у периоду артприпреме. У периоду артподршке ове минобацаче треба користити до крајњих граница њиховог домета не мењајући ВП. У овоме случају, они могу својом ватром ефикасно да подрже пешадију на 1-2 км у дубини непријатељске одбране, а то је уствари дубина главног положаја на коју се и планира подршка. Ови се минобацачи употребљавају за ПКВ или КВ у систему ВВ. Ако се на неки други начин планира подршка, додељују им се одговарајући задаци у предвиђеном систему ватре. Премештање ових минобацача у моменту када читав борбени поредак креће напред, било би прилично сложено и могло би се десити да нека чета изгуби везу и да не стигне на време да уђе у састав свога батаљона. Но, ово не треба сматрати немогућим и држати се тога као закона. Ако ситуација буде нарочито захтевала, и ако се буде пружала могућност да се неки од ових батаљона пребаци на нове ВП, на 1-2 км унапред, онда се и то може извести.

Ово премештање може да одобри претставник команде дивизије другог ешелона који се налази на осматрачници начелника артиљерије дивизије и који је повезан телефоном са сваким командантом батаљона преко команданта дотичног ПАГ-а. Он одобрава премештање ако је закључио да се ситуација повољно развија и да неће доћи до губљења дотичне јединице. Јединици којој је одобрио премештање одређује нове ВП и место сачекивања свог пука.

Исте поставке важе и за минобацачки дивизион 120 мм. С обзиром на његову велику ватрену снагу, треба га што рационалније искористити. Зато, кадгод је могуће, за њега треба предвидети једно премештање. Значи, за минобацаче треба да важи као правило да се до максимума користе са основних ВП по плану команданата група у чији су састав били привремено укључени. Неке јединице могу извршити промену положаја ако ситуација то захтева и дозвољава, али само по одобрењу команданта своје дивизије.

Требало би размотрити и могућност промене положаја артиљериског пука. Досада смо практиковали да се овај пук ангажује за рачун првих ешелона само са основних ВП. С обзиром да овај пук, у сваком случају, мора да изврши премештање, сматрамо да би у саставу ДАГ-а могао да изврши бар једно премештање и да подржи прве ешелоне на већој дубини. Наравно, ни овде не сме бити шаблона. По завршетку артиљериске припреме, главни задатак овога пука је да успешно обезбеди увођење у бој своје дивизије. Но, ако се ситуација повољно развија, и ако се не предвиђа превремено уво-

ђење у бој другог ешелона СК, онда нема никаквог разлога да се ова артиљерија не искористи максимално за подршку првог ешелона. Нови ВП за овај пук треба да буде на таквом правцу и рејону одакле ће најлакше и најбрже моћи да изврши задатке за рачун своје дивизије. Он се може премештати на нове положаје само по одобрењу свога команданта дивизије. Командант овога пука врши подршку првих ешелона према наређењу команданта ДАГ-а и по својој личној иницијативи, но после завршетка артиљериске припреме мора бити готов да у сваком моменту ступи под команду свога команданта дивизије и почне извршавати његова наређења.

Још треба размотрити питање могућности употребе пуковских батерија 76 мм у периоду подршке и припреме. У досадашњој нашој пракси употребљавали смо ПТ дивизион другог ешелона СК у припреми и подршци дивизије првог ешелона. Он је дејствовао са заклоњених ВП у саставу ДАГ-а. Пуковске батерије ове дивизије нисмо узимали, па нисмо ни разматрали могућност њиховог коришћења. Ако већ извлачимо минобацаче из састава батаљона, онда нема никаквог разлога да не ангажујемо и ове батерије. Од ове три батерије може се образовати јака ватрена јединица којом се може повећати ватрена моћ артиљерије првог ешелона. Ова артиљерија није ангажована, свакако због тога што је постојала бојазан од губитака и што се сматрало да се неће моћи на време вратити у своје формационе јединице.

Ако би ови разлози били, донекле, оправдани, онда нам ништа не смета да ову артиљерију употребимо са заклоњених ВП. Зато сматрамо да ове батерије треба привремено обједињавати у дивизион и употребити их за посредно гађање. За команданта дивизиона треба одредити или једног начелника артиљерије стрељачког пука или једног од командира батерија. У периоду артприпреме и подршке јуриша овај дивизион требало би користити у саставу ДАГ-а дивизије првог ешелона. На овај начин добија се нова ватрена јединица, која узима активно учешће у прва два периода напада, и повећава се општа густина артиљерије на правцу главног удара.

Из свега изложеног могу се извући следећи закључци:

1) Код распореда артиљерије не треба се држати никаквих шаблона, већ треба радити онако како то захтева конкретна ситуација.

2) Сваки начелник артиљерије мора детаљно и свестрано да проучава одлуку и идеју маневра свог општевојног команданта и да благовремено предлаже најцелисходнију употребу целокупне артиљерије и минобацача како би обезбедио што лакше и што брже остварење одлуке општевојног команданта.

3) Ангажовању артиљерије других ешелона за рачун првих треба приступити смелије и одлучније. Ако се свестрано проуче елементи сваке конкретне ситуације који утичу на ток и коначни исход боја и ако се марљиво и прецизно организује садејство, онда се не треба бојати никаквих „губљења“ јединица и немогућности стицања својих формација.

4) На коју ће се дубину ангажовати артиљерија и минобацачи другог ешелона СК не може се строго одредити и ограничити. Свака конкретна ситуација намеће своје услове. Вештина општевојног команданта и његовог начелника артиљерије је у томе да правилно оцене ове елементе, те да до максимума и најрационалније употребе ову артиљерију за рачун првог ешелона на што већој дубини непријатељске одбране, с тим да сигурно обезбеде дивизији другог ешелона пуну борбену готовост када она буде ступала у дејство.

Потпуковник ДАVIDСАДЛАВ ПРОХОРОВ

ОДБРАНА ОД НАКЛОМНИХ ПЕТЛИХ БОЈОВА И ВАКАТА
НА БОЈИШТУ

Почини се каже употребом артиљерије и минобацача другог ешелона СК не може се строго одредити и ограничити. Свака конкретна ситуација намеће своје услове. Вештина општевојног команданта и његовог начелника артиљерије је у томе да правилно оцене ове елементе, те да до максимума и најрационалније употребе ову артиљерију за рачун првог ешелона на што већој дубини непријатељске одбране, с тим да сигурно обезбеде дивизији другог ешелона пуну борбену готовост када она буде ступала у дејство.

Почини се каже употребом артиљерије и минобацача другог ешелона СК не може се строго одредити и ограничити. Свака конкретна ситуација намеће своје услове. Вештина општевојног команданта и његовог начелника артиљерије је у томе да правилно оцене ове елементе, те да до максимума и најрационалније употребе ову артиљерију за рачун првог ешелона на што већој дубини непријатељске одбране, с тим да сигурно обезбеде дивизији другог ешелона пуну борбену готовост када она буде ступала у дејство.

Потпуковник АЛЕКСАНДАР ТРОФИМОВ

ОДБРАНА ОД ДАЛЕКОМЕТНИХ ЛЕТЕЋИХ БОМБИ И РАКЕТА НА БОЈИШТУ

Немци су најпре употребили летећу бомбу V-1 и ракету V-2 против циљева стратегиског значаја у далекој непријатељској позадини, тј. као оружје које је замењивало дејство стратегиске авијације. Према томе, ова борбена средства била су првобитно замишљена као оружје за вођење тоталног рата. Међутим, доцније, они су донекле отступили од своје првобитне концепције и покушали да бомбардовањем Анверса летећим бомбама непосредно утичу на позадину англоамеричких трупа, које су водиле борбе на земљи, тј. применили су ово оружје против циљева оперативног значаја.

Иако је употреба овог оружја, углавном, остала у оквиру задатака који се обично постављају стратегиској авијацији, овај покушај је донекле оцртао могућности његовог непосредног утицаја на вођење операција на земљи.

Међутим, ни први ни други начин употребе летећих бомби и ракета од стране Немаца још није одговарао степену развоја њихових техничких особина. Летеће бомбе V-1 и ракете V-2 биле су веома несигурне за практичну употребу, тако да је до циља стизао прилично мали број, а већи део нестајао на путу (било због несавршености конструкције, било због атмосферских неприлика). Ове бомбе и ракете још нису биле вођене у току лета, а имале су врло малу тачност погађања, са просечном грешком по даљини и правцу око 4% домета (тј. око 10 км на даљини од 250 км) тако да су се могле употребити само против циљева великих димензија (Лондон, Анверс).

Од прва употребе летећих бомби прошло је више од шест година. По завршетку рата, Американци су из окупираног дела Немачке пренели у Америку све што је од њих остало, почев од њихових незавршених делова па до самих немачких конструктора који су радили на конструкцији тих бомби. После тога у Америци је продужен интензиван рад на истраживању, проучавању и даљем усавршавању овог борбеног средства. Резултати послератног рада држе се у тајности, али се према подацима о еволуцији идеја за њихову употребу може закључити да нису безначајни.

Свакако, рад на усавршавању није се одвијао глатко. То се види и по дневној штампи у којој су се повремено појављивале вести о експлозијама бомби и ракета приликом проба, као и о почетним неуспесима при њиховом избацавању. Међутим, изгледа да су те тешкоће углавном већ савладане. По

свему изгледа да су слични резултати постигнути и у Совјетском Савезу, зато што је дневна штампа такође доносила вести о тајанственим пројекцима који лете преко Балтичког Мора и на мурманској обали и што су се извесна постројења за израду V-1 и V-2 и за вршење опита са њима налазила и у совјетској окупационој зони. Према томе, можемо очекивати да ће се летеће бомбе и ракете појавити и у будућем евентуалном рату. Можда ће неко приговорити да се таква средства нису још појавила у Корејском рату. Међутим, такав приговор не би био оправдан, због тога што још не располажемо са довољно података о употреби нових борбених средстава у том сукобу и што зарађене страна можда не желе да их прикажу одмах у почетку, већ чекају евентуални озбиљнији сукоб да би постигле веће изненађење. У сваком случају питање летећих бомби и ракета данас је актуелно, што доказују и многе, већ објављене, теорије о њиховој употреби.

Одмах после рата појавио се низ теорија о будућој употреби летећих бомби и ракета у којима се, углавном, разматрала њихова примена за напад на објекте непријатељске позадине, тј. као оружје тоталног рата. Завесени, такоређи, неограниченим дометом таквих бомби и ракета, као и њиховом великом разорном моћи, нарочито ако се у њима употреби атомски експлозив, поједини писци су упорно подржавали и ширили теорије о рату „на притисак дугмета“, у коме ће, по њиховом мишљењу, небо бити избраздано путањама зрна-робота, упућеним на виталне центре непријатељске територије. Она ће сама, такоређи без учешћа трупа на земљи, тобоже одлучити судбину рата тоталним уништењем непријатељске територије. Занесени перспективама стратегијске употребе ових средстава, скоро ниједан од тих писаца није мислио на употребу летећих бомби и ракета на самом бојишту или у његовој позадини, тј. о њиховој оперативној и тактичкој употреби. Међутим, током времена све су се чешће јављала мишљења да ће употреба таквих бомби и ракета за тучење стратегијских циљева свакако имати велики значај, али да неће бити у стању, као ни употреба стратегијске авијације у Другом светском рату, да самостално реши судбину рата, већ ће за добијање победе бити потребно залагање масе сувоземних снага у напорној и тешкој борби на земљи. Због тога се јавила тежња да се сувоземне трупе, поред осталих средстава, ојачају и летећим бомбама и ракетама. А техника је већ створила потребне услове за њихову употребу на бојишту повећањем сигурности и тачности њиховог дејства.

За процену могућности употребе далеких летећих бомби и ракета на бојишту интересантан је чланак „Снага војених зрна намењених за дејство са земље против циљева на земљи“, који је у „Combat forces journal“ (свеска за септембар 1950 г.) написао капетан Нел Парсон, наставник тактике у Артиљериској школи (Одељак за ПА артиљерију и вођење зрна), тј. стручњак за кога се не би могло рећи да није компетентан у материји коју обрађује.

Писац најпрв констатује да је познавање летећих бомби и ракета, а нарочито начина њихове употребе у рату, још увек врло ограничено, чак и у војним круговима. Углавном, постоје две врсте летећих зрна: једна — типа немачког V-1, тј. летећа бомба која за паљење и сагоревање свог потпуног горива користи кисеоник из ваздуха, због чега и путања такве бомбе

не излази из граница атмосфере, и, друга — ракета типа V-2, која уз погонско гориво носи и резерву кисеоника, који је потребан за сагоревање горива, због чега таква ракета није везана за атмосферу, већ може да лети и на врло великим висинама.¹ Летеће бомбе прве врсте, по својим особинама, сличне су авиону; њихова брзина мања је од брзине ракета, због чега су и осетљиве у погледу дејства које непријатељ може да предузме. Ракете типа V-2 имају брзину далеко већу од брзине звука и практично нису осетљиве у погледу непријатељских противмера.

Писац даље констатује да су немачке бомбе овог типа имале малу тачност погађања, али „је сигурно да је у том погледу постигнут напредак и постоје све индиције да ће летеће бомбе и ракете намењене за употребу са земље против циљева на земљи (скраћено земља-земља) имати у будућности велики степен тачности“.

Опсег домета летећих бомби и ракета је, према писцу, огроман: у борби против циљева на земљи могу да се употребе мале ПТ ракете са дометом од неколико стотина метара као и летеће бомбе и ракете чији домет износи више стотина километара.

По мишљењу капетана Парсона летеће бомбе и ракете, начелно, треба употребљавати против оних циљева који се налазе ван домета артиљерије и авијације или циљева који за ове родове не претстављају погодне циљеве због својих особина, тактичких услова, атмосферских прилика, тако да њихово дејство не би имало довољно изгледа на успех.

Због потребе да се сачува покретљивост артиљерских оруђа, домет артиљерије ограничен је на 15—20 миља (24—32 км). Поред тога, и рушећа моћ артиљерских зрна ограничена је релативно малом количином експлозива која може да стане у артиљерском зрну. Домет авијације је врло велики, а њене бомбе имају велику рушећу моћ. Али, дејство авијације зависи од атмосферских прилика, само бомбардовање није довољно тачно, а усто напад на циљеве на земљи, који су снажно брањени ПА средствима, скопчан је са великим губицима. Стога се летеће бомбе и ракете могу употребити као допуна дејства авијације и артиљерије, односно као замена тог дејства ако авијација и артиљерија не могу да дејствују. При употреби летећих бомби и ракета, по мишљењу капетана Парсона, треба водити рачуна о њиховој скупоћи и употребљавати их само против важних циљева, чија величина одговара њиховој тачности погађања.

¹ Под „летећом бомбом“ у страниј литератури подразумевају врсту бомбе која, уствари, има све особине млазног авиона без пилота. Такве бомбе имају главне делове као и авион: крила, млазни мотор, уређаје за управљање, али уместо пилота и наоружања носе справе за аутоматско управљање бомбе или справе за телеуправљање и експлозив. Пошто рад мотора такве бомбе зависи од коришћења кисеоника из атмосфере, ордината темена њене путање не може да пређе границе атмосфере. Због великог отпора ваздуха њена брзина не може да буде нарочито велика, иако може да пређе брзину звука.

Под „ракетом“ се подразумева такво оружје које има све особине ракете. Ракета обично нема крила, сем стабилизатора. У њеним резервоарима, поред погонског горива, налази се и кисеоник, тако да у лету не зависи од кисеоника из ваздуха. Она може достићи врло велику висину пошто њена путања већим делом пролази кроз стратосферу (немачка ракета V-2 имала је ординату темена путање око 150 км) где нема отпора ваздуха, а услед тога огромну брзину и велики домет.

Из даљег излагања види се да капетан Парсон предвиђа углавном три врсте јединица за бацање летећих бомби и ракета.

Прву врсту претстављају јединице за бацање летећих бомби и ракета са дометом од неколико стотина миља. Оне би стајале на расположењу Врховне команде или Команде фронта (војишта) и дејствовале против нарочито важних циљева стратегиског значаја, чије би уништење имало утицај на вођење рата као целине или једне његове етапе. Према томе, то би биле јединице стратегиског значаја и, отприлике, одговарале би јединицама тешке бомбардерске авијације на расположењу Врховне команде.

Другу врсту претстављају батаљони бацача летећих бомби и ракета са дометом од око 100 миља (160 км), који би се стављали на расположење и под команду команданата армија и радили за њихов рачун, као и за рачун остварења садејства између појединих армија. Према томе, то би биле јединице оперативног значаја, које би одговарале јединицама армиске авијације.

Најзад, трећу врсту јединица за бацање летећих бомби и ракета претстављају батаљони бацача са дометом од око 45 км, који би се стављали под команду команданата корпуса и радили за њихов рачун. То би биле јединице тактичког значаја, које би одговарале јединицама тактичке авијације.

На тај начин, сваки ешелон командовања, почев од Врховне команде па заључно са командантом корпуса, имао би на свом расположењу моћна ватрена средства великог домета, тако да би били мање зависни од авио-подршке и атмосферских прилика (пошто дејство авијације зависи у многоме од стања времена). Осим тога, она би им, у свако доба дана и ноћи, могла послужити и као моћно средство за извођење маневра ватром ради пружања подршке потчињеним јединицама.

Не улазећи у разматрање циљева стратегиских батаљона, капетан Парсон сматра да су већ концентрације трупа, важна командна места, диспозиционе станице, искрцне луке и мостобрани најпогоднији циљеви за јединице летећих бомби и ракета, на отстојањима од 20—100 миља иза линије фронта. А на мањим отстојањима од 45 км од линије фронта, по његовом мишљењу, као циљеви за летеће бомбе и ракете, долазе у обзир: тешки фортификациски објекти, важни мостови, просторије за прикупљање трупа и трупна складишта. Осим тога, он предвиђа да ће обе врсте јединица летећих бомби и ракета имати као један од важних задатака и рушење непријатељског система комуникација, тучења разних теснаца, искрцних и диспозиционих станица, прилазних путева и сл. са циљем да се део непријатељског положаја на коме се воде операције изолује од даље непријатељске позадине.

Према мишљењу капетана Парсона, летеће бомбе и ракете могу се корисно употребити и у свим видовима наступних операција. При операцијама за извођење пробоја непријатељског одбранбеног положаја, јединице бацача летећих бомби и ракета могу подржавати напад трупа на главном правцу и спречавати придолазак и интервенцију непријатељских резерви, а при извођењу обухвата неутралисати и везивати непријатељске снаге на главном положају и штитити бок обухватних групација од дејства непријатељских резерви. Исто тако, јединице летећих бомби и ракета нарочито су погодне за пружање опште подршке трупама у оним операцијама, у којима

брзина покрета трупа отежава или чак и онемогућава употребу артиљерије (зато што артиљерија не стиже да прати трупе). Благодарећи своје великом домету, ове јединице могу да надокнађују недостатак артиљериске подршке, а да ће мењају сопствене положаје. Због тога Парсон сматра да се оне могу нарочито корисно употребити за време гоњења, у току борбе у дубини непријатељског положаја и при извођењу операција за окружење. Осим тога, ове јединице играће веома значајну улогу и у одбранбеним операцијама, па чак, по мишљењу капетана Парсона, оне могу створити и извесне предности одбране над нападом. Оне би имале улогу да учествују у извршењу снажне противприпреме против непријатељских трупа које се прикупљају за извршење напада и да врше остале задатке који су слични њиховим задацима у нападу, а нарочито оне који се врше са циљем да се од нападачеве позадине изолује онај део бојишта на коме се очекује напад. Због великог домета бомби и ракета може се извести брза концентрација снажне ватре на било које место испред фронта једне армије. Поред армиског батаљона бацача летећих бомби и ракета у томе могу учествовати батаљони бацача који подржавају суседне армије и они батаљони који стоје на расположењу команданата фронта или Врховне команде.

Капетан Парсон поставља питање какво би било дејство концентрације ватре 5—6 батаљона бацача летећих бомби и ракета, на пример, на једну непријатељску дивизију која се припрема за прелаз преко реке. Код такве концентрације ватре сручило би се на непријатељску дивизију потпуно изненадно 25—30 тона експлозива велике разорне моћи, тако да дивизија не би имала ни времена ни могућности да алармира своје трупе. При томе, капетан Парсон подвлачи да ова зрна падају „са брзином и тачношћу, која друга оружја не могу да постигну“. (Из овога се могло закључити да батаљон бацача летећих бомби и ракета има 4—5 бацача са дометом око 45 км, пошто такве бомбе теже око једне тоне, а батаљон са дометом од 100 миља (око 150 км) 1—2 бацача, пошто бомбе и ракете са тим дометом теже од 3 до 10 тона).

У даљем излагању капетан Парсон констатује да ће употреба летећих бомби и ракета увелико проширити бојиште и учинити да циљеви, који су раније сматрани као стратeгиски, постану циљеви оперативног, па чак и тактичког значаја. Употреба летећих бомби и ракета натераће трупе да заузимају још растреситије маршевске и борбене поретке, да се вежбају у брзом растурању из ових построја и захтеваће да команданти (нарочито мањих јединица) улажу веће напоре за одржавање дисциплине. Осим тога, фронтони могу постати много шири, а извођење операција биће независније од рада авијације и од атмосферских прилика. Комуникациска мрежа и путеви за снабдевање постаће много осетљивији, а захтеви за тајност припрема и брзину извођења операција много строжији.

У недостатке летећих бомби и ракета капетан Парсон убраја велике потребе за радном снагом, као и велике материјалне и новчане издатке за њихову израду, затим тежак проблем снабдевања бомбама и ракетама које изазива велике напоре саобраћајних јединица.

За израду једне бомбе V-1 Немци су трошили 900, а за израду ракете V-2 око 4.000 радних часова. Капетан Парсон сматра да ће у Америци време

за израду ових бомби и ракета износити средњу вредност између ова два броја, а постоји могућност да се то време још више смањи применом модерних поступака у сервиској производњи. (Ради упоређења можемо навести да је према подацима из књиге „Ратна економика СССР у периоду Отаџбинског рата“, стр. 95, од економичара Вознесенског, у Совјетском Савезу 1943 године било потребно за израду једног тенка Т-34 око 3700 радних часова, тенка КВ око 7200, хаубице 152 мм око 2400, пуковског топа 76 мм око 800, авиона Ил-4 око 12500, митраљеза великог калибра 329, пушке 9 и 1000 комада метака ТТ-10 8 радних часова).

Писац констатује да је утрошак радних часова прилично велики, али, ипак, није толики да би онемогућио рентабилност производње таквих зрна, утолико пре што „општи трошкови за рушење појединих циљева помоћу вођених бомби и ракета могу да буду знатно мањи од трошкова рушења помоћу других оруђа, услед велике тачности и велике разорне моћи вођених зрна намењених за дејство са земље против циљева на земљи“.

Тешкоћа снабдевања јединица бацача летећих бомби и ракета прозилази отуда што свака тона експлозива, избаченог на непријатеља помоћу летеће бомбе или ракете, захтева довлачење на ватрени положај десетоструко већу тежину материјала, који је потребан за испаливање таквог зрна. Додуше, писац констатује да сличан однос постоји и између тежине артиљерских оруђа и тежине муниције која је потребна за извршење масовних концентрација ватре у савременом рату. Но, с друге стране, проблем снабдевања јединица бацача летећих бомби и ракета олакшан је тиме што се њихови ватрени положаји налазе релативно дубоко иза линије фронта, тако да капетан Парсон сматра да ови недостаци нису такве природе да би требало одустати од употребе овог средства у будућим операцијама.

У даљем излагању писац наводи да гађање летећим бомбама и ракетама захтева добро обучено људство и искусне техничаре, као и смишљен избор циљева. Успех у употреби јединица бацача летећих бомби и ракета зависи од извежбаности тих јединица и њених старешина. Према њему, положај циљева мора да буде тачно одређен помоћу визуелног, фотографског и радиолокаторског извиђања, а само гађање може да се врши и без осматрања. Лет зрна треба да буде снимљен фотографски ради даљих студија и вршења поправака. Св. страна анализа дејства летећих зрна на циљ обавезна је. Као и код артиљерије, треба тежити остварењу масовних и систематских концентрација ватре, ради чега се јединицама бацача летећих бомби и ракета придају мернички батаљони.

Из излагања писца, које је овде приказано, можемо извући следеће закључке:

1) За пет послератних година у Америци је постигнут значајан напредак у развоју вођених летећих бомби и ракета, који омогућава њихову примену не само у области стратегије, већ и у области тактике и оперативке.

2) Тај напредак постигнут је нарочито у погледу повећања тачности погађања летећим бомбама и ракетама. Из цитираних реченица капетана Парсона могло би се закључити да је тачност погађања летећим бомбама већа од тачности погађања приликом бомбардовања из ваздуха од стране авија-

ције и да достиже тачност погађања артиљериским зрнима тежег калибра, а можда је чак и надмашује на великим отстојањима.

До сличног закључка може се доћи ако се узму у обзир објекти које писац сматра као погодне циљеве за летеће бомбе и ракете, јер је за погађање фортификациских објеката, важних мостова, командних места, па чак и за дејство против диспозиционих станица, теснаца и складишта потребна много већа тачност него што је била тачност погађања немачких V-1 и V-2 који су употребљавани само за тучење великих просторија (Лондон, Анверс). Такав закључак може се извести и из примера концентрације ватре на непријатељску дивизију која се припрема за прелаз преко реке, тј. на непријатељске трупе које су одвојене од сопствених трупа само релативно уском воденом преградом. А то значи да се знатно повећала и сигурност избацивања таквих бомби (која је раније била доста мала код немачких зрна V-1 и V-2).

3) Усавршеност ових борбених средстава достигла је такав степен да се већ јавља мисао о формирању сталних формацијских јединица бацача летећих бомби и ракета са различитом наменом. Та идеја је можда већ и остварена, а ако није, она ће се сигурно остварити у току евентуалног будућег рата.

4) Дејство летећих бомби и ракета на важне објекте које капетан Парсонс износи може да одигра значајну улогу у одбранбеним и офанзивним операцијама и може да испољи знатан утицај на успех или неуспех једне операције. Због тога летеће бомбе и ракете морају да привуку пажњу војних стручњака, ако не сада, а оно у току евентуалног рата.

Иако су излагања капетана Парсона можда плод одушевљења једног стручњака, заљубљеног у своје оружје, иако можда не претстављају званично мишљење америчког командовања и армије, она ипак заслужују пажњу, јер примена таквих средстава може да испољи велики утицај на вођење борбе на земљи.

5) Поједине поставке писца о тактичкој употреби летећих бомби и ракета морају да се приме са резервом. У такве поставке спада, на пример, гледиште капетана Парсона да су ова средства нарочито погодна за пружање опште подршке брзо покретним трупима у гоњењу, када артиљерија не стиже да прати гонеће трупе. Постављају се питања: на који ће се начин вршити показивање циљева; да ли ће јединице бацача летећих бомби и ракета имати времена да изврше тачно одређивање места таквих циљева помоћу визуелног, фотографског и радиолокаторског извиђања (које сам писац сматра као неопходан предуслов успешног дејства летећих бомби) и то у ситуацији која се ванредно брзо мења и која захтева тренутну интервенцију ватрених средстава? У овом је погледу, изгледа, вероватније тучење прилаза правцима којима напредују такве трупе, као и тучење препрека тамо где се унапред очекује отпор непријатеља, тј. такво дејство које је потребно унапред припремити и које има за циљ, у крајњој линији, изолацију просторије гоњења од придоласка непријатељских трупа.

Сличан је случај и са заштитом бока нападачевих обухватних групација, као и са подршком трупа које дејствују на главном правцу. Такав начин подршке мора да се планира унапред, са тачно одређеним циљевима за

које су срачунати сви елементи, што се, уопште узев, може уредити само за почетну фазу таквих операција, пошто би даља непосредна подршка наишла на велике тешкоће у погледу указивања циљева, одржавања везе и споразумевања између трупа и органа за руковање ватром летећих бомби, чак и под претпоставком да се исти крећу непосредно у саставу трупа.

Али, и ако се елиминише таква употреба летећих бомби и ракета, за њих остаје још огромно поље дејства од великог непосредног утицаја на вођење борбе. У том погледу нарочиту пажњу заслужује од стране писца предложена употреба летећих бомби и ракета против просторија за прикупљање трупа и против саобраћајних објеката.

Просторије за прикупљање трупа биле су увек врло осетљива места како за нападача, тако и за браниоца. Због тога се тежило да се такве просторије одређују ван домета непријатељске артиљериске ватре, да се заштите од напада из ваздуха постизавањем надмоћности у ваздуху и организацијом јаке ПА одбране, као и применом свих средстава и начина за маскирање. Међутим, благодарећи великом домету летећих бомби и ракета, могућност бирања таквих просторија ван њиховог домета практично не постоји. А пошто се такве просторије не могу сигурно заштитити од напада летећих бомби и ракета средствима ПА одбране, па чак ни онда када је постигнута надмоћност у ваздуху, онда не остаје ништа друго него да се предузму све мере за одржавање највеће тајности.

Осетљивост саобраћајних веза од напада из ваздуха досада је била много мања, нарочито ноћу и за време рђавог времена, које отежава или онемогућава рад авијације. Поред тога напади из ваздуха имали су повремени, а не трајни карактер, а њихова ефикасност могла се смањити погодном организацијом службе осматрања и узбуњивања и употребом јаке ПА одбране, рачунајући ту и ловачку авијацију. Међутим, употребом летећих бомби и ракета могућности одбране саобраћајних веза знатно су смањене зато што се могу ставити под сталну и систематску ватру, сличну оној која је била предвиђена за даљна артиљериска гађања, само још много већег интензитета и дејства.

Дејство ових средстава против раскрсница, теснаца, диспозиционих и искрчних станица и важних мостова може заиста да доведе непријатеља у тежак положај, нарочито на земљишту са ограниченим бројем комуникација, као што је то случај на планинском или брдовитом земљишту које је слабо пролазно ван комуникација. Ово утолико пре, што је на таква осетљива места омогућено извршање систематског гађања, са неједнаким размацима у времену, у свако доба дана и ноћи и по сваком времену, а то може да уочи саобраћај и онемогући извршење оправака.

Употреба летећих бомби и ракета за извршење снажног ватреног напада на део непријатељског положаја на главном правцу, било ради извршења припреме, било ради противприпреме, може да створи огромно изненађење и да има велике последице, утолико пре што огроман домет ових средстава олакшава чување тајности припрема и момента за извршење такве акције.

6) У сваком случају, могућност употребе ових борбених средстава у операцијама на земљи налаже да се озбиљно размисли о мерама за парирање

таквог дејства од стране непријатеља, а с друге стране, и о примени таквих средстава против непријатеља.

У вези са могућом употребом таквих средстава тајност извршења покрета, прикупљања трупа и материјалних припрема и предузимање свих мера за обезб.ђење оперативног и тактичког маскирања, имају велики значај у свима операцијама.

По свему изгледа да ће извршење покрета у збијеним маршевским порецима, које је било озбиљно угрожено већ и дејством авијације, у будућем рату бити онемогућено, чак и ноћу и приликом постигнуте надмоћности у ваздуху. Због тога се мора размислити о извршењу кретања у још растреситијим колонама него што је био случај у прошлом рату, а нарочито на главним комуникацијама, чији су положај и протезање добро познати. Поред тога, треба размислити и о начину пролажења кроз различите врсте теснаца на комуникацијама (мостови, клисуре, прелази преко мочварног з.мљишта, усеци, насипи, итд.).

7) Постизавање надмоћности у ваздуху на главним правцима, код могуће употребе летећих бомби и ракета од стране непријатеља, неће пружати јачој страни оне предности које је пружала у прошлом рату.

Ако се употреба ових средстава омасови, појављује се питање да ли ће у будућем рату бити могуће концентрације артиљерије од 300 и више оруђа на 1 км фронта, са одговарајућом концентрацијом пешадских и тенковских јединица на релативно уским појасевима земљишта на главном правцу. Није искључено да ће вероватна употреба таквих средстава утицати на промену начина постројавања нападног и одбранбеног борбеног поретка уопште, на одређивање ширине фронта појединих јединица и на сам начин извршења напада или одбране.

8) Појава јединица бацача летећих бомби и ракета пружаће у будућности повољније могућности за вођење одбране на широким фронтovima, одбране помоћних праваца, као и обалских и речних фронтова, јер омогућава, благодарећи великом домету ових средстава, моћне концентрације ватре на великим отстојањима.

Свакако, појава таквих јединица изазваће и њихову међусобну борбу — неку врсту контрабатирања. Међутим, велики домет ових бомби и ракета јако ће отежати проналажење ватрених положаја њихових бацача и створиће повољне услове за изненађење бројно слабијем, а технички добро опремљеном противнику.

9) У сваком случају, гледиште капетана Парсона, без обзира на то да ли она претстављају његова лична гледишта или гледишта меродавних америчких војних кругова, заслужују да се о њима поведе рачуна и да се размотре како у погледу примене противмера, тако и у погледу активне примене таквих средстава.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Пуковник ВЕКΟΣЛАВ КОЉБ

ОПЕРАЦИЈЕ ЗА ОКРУЖЕЊЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Војна наука захтева да битком треба постићи уништење непријатеља или онеспособљење за даље ратовање његове снаге ангазоване у бици у целости или њихову главну групацију. Ако се битком не постигне овај идеални циљ, већ се непријатељ само делимично ослаби, принуди на повлачење и тсл., онда то значи да му је остављена могућност да се истим снагама, после извесног времена, поновно појави на бојном пољу. Због тога су неки војни теоретичари, можда са претеривањем, такву победу називали ординарном — обичном победом.

Природно је што су разне војсковође и војни теоретичари кроз проучавање битака које су се одигравале од најранијих времена, од како постоје извесна писмена документа, па до савременог доба, проналазили и истраживали начине за постизање наведеног идеалног циља ратне вештине. Битка код Кане, која се одиграла 2 августа 216 године пре наше ере, дакле, пре више од 2100 година, била је предмет свестраних студија војних писаца баш због тога, што је њоме у потпуности остварено уништење непријатеља. Но, није се стало само на томе да се испитају све околности под којима је ова битка припремана и извођена и какве су биле њене последице. Кроз призму Кане испитиване су и остале битке које су се одигравале кроз векове. Ова истраживања била су нарочито интензивна почев од прошлога столећа (које је дало војној теорији пуни замах) када је тучено неколико битака које по својој форми, суштини и резултатима много личе на битку код Кане. У тим студијама испитивано је до ког степена је постигнуто уништење непријатеља, шта је требало предузети да би се уништење постигло у потпуности и који су разлози што није дошло до потпуног уништења.

Идеја битке код Кане постала је актуелна нарочито у најновије време, када су се на ратишту појавиле масовне армије високог маневарског потенцијала омогућеног савременим транспортним средствима, са јединицама велике ударне моћи (тенковске, моторизоване јединице и ваздухопловство), са савременим средствима извиђања (ваздухопловство и радиолокација) и савременим средствима везе (радио). Поменути фактори омогућавали су не само извођење маневра окружавања и уништења непријатеља, већ су такав вид дејства и императивно налагали. Постављани су решавајући циљеви, који су могли да буду постигнути само биткама типа Кане, као на пример: „уништити фашистичке снаге на територији Совјетског Савеза“. Најзад и због присуства великих трупних маса на бојиштима трајање рата могло се скратити

само таквим формама операција. Због тога последњи рат обилује примерима успешног извођења уништавајућих битака са окружењем спроведеним од једне и друге ратујуће стране. Немци су овај вид операција примењивали врло успешно на западу, а на истоку су до зиме 1941 године овим начином дејстава довели Црвену армију у врло критичну ситуацију. У 1944 години Совјетска армија је извела око десет операција окружења и у њима уништила око 160 немачких дивизија са око милион и по војника. Нашу пажњу нарочито привлачи Стаљинградска операција. По времену, када је тучена, по својој замисли, пространству на коме је вођена, величини снага које су у њој учествовале, драматичности догађаја који су се у њој одиграли, као и по њеним последицама, она свакако претставља пример савремене Кане — окружавајуће битке са уништењем. Међутим, било би потпуно депласирано сматрати Стаљинградску битку као просту копију битке код Кане. Ове две битке раздваја више од двадесет и једно столеће, па је природно да су услови, средства и пространство на коме су се одигравале заиста различити. Сем тога треба знати да у биткама није толико стало до идеја колико до њиховог извршења. Многе војсковође, и пре и после Ханибала, тежиле су да униште непријатеља. Иако су свакако знале да се то може најбоље постићи опкољавањем, односно окружавањем, ипак у историји налазимо ретке примере оваквих битака. Док у бици код Кане налазимо само на тактичке потезе, дотле је Стаљинградска операција проткана стратешким, оперативним и тактичким елементима. Док се битка код Кане одиграва неколико сати, дотле битка код Стаљинграда бесни од августа 1942 до фебруара 1943 године. Док је окружење код Кане извршено на простору од око једног квадратног километра, дотле је стаљинградско окружење извршено на просторији од око 1600 квадратних километара. Док Ханибал није морао да води рачуна о осигурању окружења од дејства споља, дотле је у Стаљинградској операцији овај елемент у изванредно јакој мери утицао на сам ток битке, а у току читавог месеца децембра био предмет главне бриге совјетског командовања које је руководило битком код Стаљинграда. Раздобље од преко 2150 година између битке код Кане и битке код Стаљинграда међутим не можемо сматрати као вакуум у коме није ништа урађено на усавршавању идеје Канске битке, за њено прилагођавање условима новијих доба. Према томе не можемо се сложити са настојањима оних совјетских писаца који теже да прикажу да између Кане и Стаљинграда влада двехиљадугодишња празнина у погледу примене идеје уништавајуће битке. Тако, на пример, генерал-лајтнант Иванов у својој предавању одржаном у Москви 6 априла 1944 године под насловом „Опкољавање и уништење немачке групације у рејону Корсуњ — Шевченковски“ (скраћени стенограм објављен у књизи „Главне операције Црвене армије у Великом отаџбинском рату“) каже: „Од времена Кане прошло је много година, али никоме није успело да понови Ханибалов пример. Једино је Стаљинград потпуни и ненадмашиви образац уништења непријатеља путем опкољавања“. Слична тврђења износи и генерал-лајтнант Пенчевски у теориској обради окружавајућих битака у „Војној мисли“. Зашто су потребне ове историске неистине. Оне неће нимало увеличати историску победу под Стаљинградом, јер она сама својим збивањем, грандиозношћу и околностима под којима се одиграла претставља чињеницу која ће војној науци и вештини увек служити као пример коме се треба дивити, који

треба проучавати и коме треба следити. Јер, као што смо рекли, у бици није толико стало до идеје колико до извршења. Опкољавајући маневри које је извршила Црвена армија одиграли су се у савременим условима, у мноштву нових елемената. Но, и у оквиру тога, свака битка има и своју специфичност и оригиналност.

Досадање излагање јасно указује на потребу да се најпре детаљније упознамо са битком код Кане, а затим и са развојем идеје Канске битке — окружавајуће битке са уништењем кроз историју. Подробнија студија саме битке код Кане ствара основу за упоређење са операцијама за окружење доцнијих епоха и за извлачење одговарајућих поука.¹⁾

¹⁾ Приморски северноафрички град Картаго (у пределу данашњег Туниса) имајући под својом контролом Сицилију, Сардинију, Корзику и Јужну Шпанију, владао је својом флотом Средоземним Морем и тиме претстављао јаког такмаца младој римској држави, која је била у пуном размаху развоја и ширења. Због тога је дошло до познатих пунских ратова који су трајали више од сто година. У Првом пунском рату, победом над картагинском морнарицом, Рим је остварио своју поморску доминацију, а Картагина је лишена европских посела, сем оних у Шпанији. Изгубивши у поморским окршајима већи део своје флоте, Картагина се могла ослањати једино на своје сувоzemне снаге. Тако се у Картагини појавила тежња за повећањем посела у Шпанији. Ханибал, вођа картагинске војске и гувернер шпанске провинције проширио је картагинску контролу над Шпанијом све до реке Ебра јужно од Пиринеја. Овим је опет била угрожена римска доминација Средоземним Морем. Због тога је Ханибалово освајање града Сагинт 218 г. пре н. е., било повод да Рим објави рат Картагини. Ту почиње Други пунски рат у коме се одиграла и битка код Кане.

Ханибал је оценио да сукоб између Рима и Картага може решити у своју корист само ако разори Римску републику. То је могао постићи једино у срцу Римске републике — Јужној и Средњој Италији. Пошто је долазак у те пределе поморским путем био немогућ због губитка поморске превласти у Првом пунском рату, Ханибал у је преостало само сувоземни пут на коме су се, међутим, налазили планински масиви Пиринеја и Алпа, а између њих река Рона, као велике земљишне препреке. Међутим, долина Поа могла се заузети само изненадним упадом, тј. пре но што би Римљани успели да сачекају Картагињане на излазима из алпских теснаца. Због тога је био изванредно важан избор погодног момента за почетак кампање и брзина којом ће се преваљити пут из Шпаније у Италију. То је изискивало да војска буде ограниченог бројног стања и да на пут крене готово без снабдевачког транспорта. Пошто је проценио да би му Римљани могли супротставити довољне снаге и онемогућити стварање операциске базе у долини Поа ако би стигао у Северну Италију у току лета, а с друге стране да мора прећи гребен Алпа пре пада првог снега, Ханибал је у почетку лета 218 године предузео свој историјски марш из Новог Картага (данашња Картагена — јужно од Валенције) са 50.000 пешака и 9.000 коњаника. Међутим, прешао је само реку Ебро и задржао се неколико месеци између ње и Пиринеја наводећи Римљане на помисао да је циљ његовог похода освајање северних шпанских провинција. Тек у почетку септембра изненадно је продирио марш са 25.000 пешака, 7.000 коњаника, 37 слонова и најјужнијим пртљагом, а затим усљедним кретањем прешао Пиринеје, у долини реке Роне разбио непријатељске одреде и прешао Алпе на којима је већ био почео да пада снег. У долини Поа стигао је са готово исцрпљеном војском од 20.000 пешака и 6.000 коњаника. У бици на реци Требији и на Тичину победио је римске легионе који су се налазили у тој области и на тај начин постигао свој операциски циљ (предвиђен за 218 годину), тј. створио је операциску основицу за даљи поход на Средњу и Јужну Италију.

У идућој години Ханибал је приступио извршењу своје идеје. У своме походу на југ разбио је римску војску код Тразименског Језера. Дејствујући даље ка

У пролеће 216 године Ханибал је успео да навуче римску војску у Апулију, да јој препадом преотме једну важну базу за снабдевање и да је 2 августа принуди да прими битку код Кане, под следећим околностима:

Бројни однос		Тешких пешака	Лаких пешака	Коњаника	Свега
Римљана	На бојишту	55.000	8.000	6.000	69.000
	Помоћни задаци	2.600	7.400	—	10.000
	Укупно	57.600	15.400	6.000	79.000
Картагињана	На бојишту	32.000	8.000	10.000	50.000
Римљана према Картагињанима	На бојишту	1,72 : 1	1 : 1	1 : 1,66	1,38 : 1
	Укупни однос	1,8 : 1	1,92 : 1	1 : 1,66	1.58 : 1

Шема 1 — Бројни однос снага

— Из бројног односа снага (шема 1) види се:

— да су Римљани имали изразиту надмоћ, готово 2 : 1, у тешкој пешадији (која је у тадање доба претстављала главну ударну снагу војске);

— да су снаге у лакој пешадији на бојишту биле подједнаке;

— да је Ханибалова коњица била знатно надмоћнија над римском коњицом;

— да је укупан однос снага био 3 : 2 у корист Римљана, и

— да Римљани нису привукли на бојиште око $\frac{1}{8}$ својих снага, већ их оставили за осигуравање логора и друге помоћне задатке (противно начелу које се искристалисало у новије доба, према коме на бојиште треба привући и последњи батаљон).

Половину римске војске, тј. осам легија сачињавали су римски слободни грађани, највећим делом сељаци, регрутовани по закону о војној обавези, прожети патриотизмом, демократским инстинктом и осталим врлинама које карактеришу тадањег грађанина римске републике, дакле особинама, које су у доцнијим периодима историје карактерисале војнике ратова за независност Северне Америке и Француске револуције. Другу половину римске војске сачињавале су јединице сродних или потчињених племена, која су, иако називана савезницима, имала подређену — сатрапску улогу и била обавезна да Римљанима за њихове ратове стављају на расположење контингенте трупа.

Југу, обилази Рим и стиже дуж обале Јадранског Мора у јужноиталијанске провинције, које су за њега имале велики стратешки значај, јер су стварале могућност поновног освајања Сицилије, ослобођења средоземног поморског пута, као и добијања извесног наслона на отаџбину. Међутим, његова војска у Јужној Италији била је у тешком положају због заразних болести, а новообразована римска војска Фабија Максима избегавала је сваку борбу, коју је Ханибал тражио. Тако ни 217 година није донела жељено решење.

Природно је да ове јединице нису биле истог квалитета са јединицама из поменутих легија, али у чврстом оквиру Римљана то није могло сувише негативно утицати на општи квалитет јединица. Као појединци Римљани су били храбри и извршни војници, али су у погледу тактике и извежбаности знатно заостајали за језгром Ханибалове војске.

Картагинска војска била је најамничка, јер је тај систем попуне више одговарао картагинским трговцима. Војска је била одлично извежбана, али је њена попуна била много тежа него римске војске зато што није имала довољан број слободних грађана за попуну. То је и био узрок што Картагина није могла да издржи дуготрајне ратове, и што је, упркос Ханибалових победа у биткама, изгубила рат. Треба истаћи да је био разнороднији састав у Ханибаловој него у римској војсци. Елиту Ханибалове војске претставља тешка африканска пешадија (12.000 људи) и коњица (6.000 бораца) који по својој вредности, нарочито у погледу способности маневровања, далеко надмашују римску војску. Међутим, овај део сачињава само нешто више од $\frac{2}{5}$ укупног бројног стања војске. Лака коњица вазалног нумидског краља (4.000 људи) и ибериска и галска пешадија (20.000 људи) по својој борбеној вредности свакако су биле слабијег квалитета него Римљани. Међутим, Ханибалова личност, његова снажна воља, његове војничке врлине и вера у успех акције која је потекла из његових дотадањих ратних подвига, што је за најамничке елементе можда најважније, давали су потребну кохезију тако разнородним елементима. Та вера картагинских бораца у вештину и ратну срећу свога војсковође претставља противтежу патриотизму римског војника који недостаје ратнику најамнику.

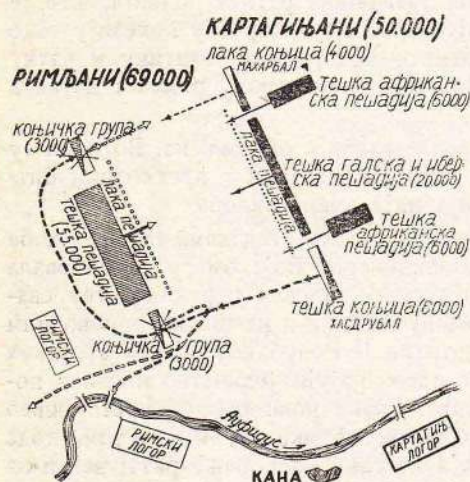
Ханибалова пешадија била је донекле слабије опремљена. Војници су делом носили римско оружје и опрему коју су освојили у претходним биткама. Његова галска и ибериска пешадија није имала оклопа.

Римски републикански поредак са демократским тежњама тадањег доба условљавао је двостарешински систем командовања. Војском су командовала по два конзула бирана сваке године, који су се мењали у руководству сваког дана. Слично измењивање у командовању било је и на нижим руководним степенима. Овакав систем командовања штитио је Републику од диктаторских тежњи војсковођа, али није обезбеђивао одговарајуће јединство мисли и погледа, нити је могао изградити војсковође. Сваки нови конзул претстављао је новајлију, такорећи почетника за тако високу функцију. Ако се томе дода да је и римски сенат могао имати утицаја не само на вођење рата, већ и на оперативна дејства, онда се може наслутити сва спутаност војсковође при доношењу судбоносних одлука. Павле Емилије, који је претходног дана командовао римском војском, није се слагао да се тога фаталног дана прими битка, као што је то одлучио Теренције Варон, који је 2 августа примио руководство. Таково руководство свакако није претстављало еквивалентну вредност брижљиво изграђеном командном саставу картагинске професионалне војске који је био оспособљен да сигурно води јединице у ратним походима уопште, а нарочито на бојишту. Цела картагинска војска била је низ година у рукама Ханибала, искусног војсковође, кога су војници обожавали и у кога су имали безгранично поверење, јер их је водио из победе у победу. Наследивши од свог оца Хамилкара, такође картагинског војсковође, многе ратничке особине, он се још од своје 23 године бори у редовима картагинске

војске у Шпанији. Одликовао се изванредном храброшћу, образовањем и промишљивошћу, тако, да га је у његовој 26 години картагинска војска у Шпанији изабрала за свог руководиоца. Насупрот римским војсковођама тога времена, Ханибал, налазећи се у Италији, далеко од своје отаџбине, могао је да буде неограничени господар ситуације у спровођењу својих идеја на бојном пољу.¹⁾

Ханибалова војска, иако бројно слабија, због бољег командног састава, боље извежбаности и маневарске способности тешке африканске пешадије, надмоћности и бољег квалитета коњице, боље покретљивости, еластичности и моћи маневровања војске уопште, била је не само равноправан фактор на бојишту, већ и тактички надмоћнија од римске конзулске војске. Ханибал је ово осећао још у Шпанији. Та самоувереност била је она покретачка снага која му је дала смелост за далеки марш из Шпаније, да у срцу римске државе потражи решење спора, да без ослонца на своју отаџбину води рат против растуће римске државе и да прими битку са бројно јачим непријатељем.

Место, где се битка одиграла налази се на левој обали реке Ауфидус (данашњи Офанто), недалеко од места Кане, у близини садашњег града Каноса, који се налази око 70 км северозападно од места Бари, а око 20 км од обале Јадранског Мора (шема 2).

Шема бр. 2 — Битка код Кане 2. VIII. 216 пре н. е. (Распоред за битку)

Шема бр. 3 — Битка код Кане 2. VIII. 216 пре н. е. (Окружење)

Логор Ханибалове војске налазио се јужно од реке Ауфидус, источно од Кане, а Римљани су били у два логора на десној и левој обали поменуте реке западно од Кане.

¹⁾ Римски историчар Ливије пише о Ханибалу: „Није било тог посла на коме би он посустао телом или пао духом. И зној и мраз је подносио са истом издржљивошћу и често се могло видети како он, замotan у војнички огртач, спава међу војницима, који чувају око њега стражу. И као коњаник и као пешак, Ханибал је сваког остављао далеко за собом; први је јурио у бој, а последњи после битке напуштао бојиште“.

Бојиште на коме се одиграла битка је равничасто, без препрека, и погодно за примену борбеног поретка у виду фаланге као и за коњичко дејство.

Основу борбеног поретка тадањег доба чинила је фаланга примљена од Грка. То је био борбени строј намењен за удар хладним оружјем који се састојао из неколико врста постављених непосредно једна иза друге. Силна удара фаланге постизана је повећањем њене дубине. Она је била без маневарске способности и могла је дејствовати само оним правцем куда је била усмерена. Такав строј је претстављао основу борбеног поретка и за битку код Кане с тим, што су противничке вође тежиле, да отклоне слабости и искористе преимућства фаланге према својој замисли комбинујући је са извесним другим, дотада познатим и новим елементима.

Римљани су донекле усавршили грчку фалангу дајући јој извесну еластичност у покрету тиме што је била састављена из три узастопна реда манипула (хастати, принципи и тријари) од 120 људи (са двадесет војника по фронту, а шест по дубини), које су се кретале на већем или мањем отстојању и растојању (манипуларна фаланга). У бици на равничастом земљишту растојања и отстојања су се знатно смањивала тако да је цео борбени поредак добијао форму правоугаоне монолитне масе. По правилу, римска фаланга је имала прва два борбена реда са укупно 4.000 бораца по фронту и 12 бораца по дубини, а трећи борбени ред (тријари) кретао се у 160 по фронту равномерно подељених колона по 60 бораца, свака колона са шест узастопних врста по 10 људи.

Теренције Варон отступа од горе поменутих норми тежећи да својој основној ударној сили — тешкој пешадији — даде још већу снагу. Због тога скраћује фронт, да би на рачун истога повећао дубину. (По подацима извесних писаца фронт је скраћен на једну пловину (1.600—2.000 м), да би се дубина повећала од 18 на 36 реди. По другим подацима фронт је скраћен чак на једну четвртину, тј. на око 800 м, да би се дубина повећала од 18 на 72 реда). Скраћивањем фронта олакшало је кретање и одржавање равнања. Испред фаланге распоређена је лака пешадија која је заметала борбу. Своју коњицу Варон распоређује на оба крила у две подједнаке групе (по 3.000 коњаника).

Због мање вредности римске коњице постојала је опасност по крила и бокове њиховог борбеног поретка, а повећањем дубине, односно бокова, опасност је још више повећана. Та се осетљивост, свакако, није могла отстранити ни тиме што су оба конзула стала на крила — Теренције Варон на десно, а његов друг Павле Емилије на лево. Центром, који је имао да изврши главни удар, командовао је проконзул Сервилије.

Према томе, код Римљана све је било учињено, да се повећа ударна сила борбеног поретка, али у њему није дошла до изражаја нека идеја маневара, као на пример код грчког војсковође Еламинонде у бици код Леуктре. За отклањање опасности по крила и бокове ништа није предузето. Повећањем дубине борбеног поретка опасност је само појачана, иако се могла отклонити наткриљивањем непријатеља, јер се располагало знатном бројном надмоћношћу за проширење фронта.

Из оваквог распореда јасно се назире идеја битке: силним ударом дубоке фаланге разбити слабу пешадију непријатеља, пре но што би могла да дође до изражаја његова надмоћнија коњица, и набацити целу војску на обалу

Јадранског Мора. Римљани су уочавали значај непријатељске коњице, јер су имали искуства из три претрпљена пораза у току овога рата. Због њене надмоћности Павле Емилије избегавао је битку претходног дана, а и овог дана био је против ангажовања битке. Међутим, оваква идеја одговарала је тадашњем степену развоја ратне вештине, као и степену извежбаности римске војске. Познато је да слабије извежбане војске не могу дејствовати у сложеним борбеним порецима и на великим фронтovima. У распореду и идеји не видимо ништа ново — све је то било већ дотле познато. Појачање дубине фаланге већ су примењивали Грци и Македонци.

Код Картагињана може се уочити сасвим друкчије стање. Огромној ударној маси римске фаланге од 55.000 људи Ханибал супротставља само својих 20.000 Ибераца и Галаца развијених у фалангу чија дубина износи свега 12 реди. Она је дакле три пута pliћа него римска, а образују је Ханибалови најслабији борци. Али, и овако слаба, имала је да издржи удар. Она је могла да се повлачи и да се повија уназад, али није смела да дозволи пробој као например у првој бици у Италији на реци Требији. Да би овом делу борбеног поретка дао потребну издржљивост, живавост и кохезију Ханибал, са својим братом Магом, лично стаје у њене редове и на тај начин, поред општег руководства битком, преузима и непосредну команду над центром. Пред фалангом су лаки пешаци као и код Римљана. Целокупну тешку коњицу (6.000 људи) Ханибал ставља на лево крило под Хаздрубалом, а лаку нумиђанску коњицу под Махарбалом на десно крило. На тај начин, на левом крилу Ханибал ствара изразиту надмоћност коњице која се не испољава само у двојструкој бројној јачини, већ и у знатно бољем квалитету. Али, оно што је ново и до тада непознато у борбеном поретку, јесте распоред елитне африканске пешадије, постављене позади десног и левог крила у две подједнаке групе по 6.000 бораца, и коњицом вешто заклоњене.

После Епаминондиног косог поретка са тежиштем на једном крилу, овде се први пут уочава тежиште на оба крила. Но, оваква снага на крилима, под условима опште бројне подређености, могла се створити само по цену крајње могућег слабљења фаланге, тј. мером коју могу да предузму само одлучни и чврстог карактера команданти. Међутим, ова мера садржала је и потребну еластичност, јер су се крилне групе могле употребити за удар на непријатељске бокове, а на случај крајње нужде и за подршку саме фаланге. Овакав распоред одаје и прву идеју резерве у коју се ставља елита војске, као што је доцније Наполеонов гардиски корпус, почев од Аустерлица па надаље, или пруски гардиски корпус на левом обухватном крилу код Меца, односно на десном обухватном крилу код Седана, у познатим окружавајућим биткама. Ханибал, истина, предвиђа да ће му вазални Иберци и Галци претрпети највеће губитке, али је то морао чинити ако је хтео да очува језгро своје војске које није могао попуњавати (пошто се налазио далеко од отаџбине и што се тако извежбан и искусан инструменат не може створити за кратко време).

Према томе, за битку код Кане Ханибал је створио следећу идеју: својом надмоћнијом коњицом разбити и протерати римску коњицу, фалангом задржати удар римске ударне масе, својим крилним ударним групама напасти Римљане у бок, а коњицом у позадину, на тај начин извршити окружење, а затим приступити уништењу противника.

Извесни писци износе да Ханибалова фаланга није наступала у правој линији, већ у виду лука испућеног према непријатељу, односно да је фаланга отпочела покрет по деловима, почев од центра идући ка крилима, са циљем да испућени центар привуче на себе римске легионе, да их још више збије и тиме олакша опкољавање и да центру даде више еластичности и маневарског простора при његовом повијању уназад услед надмоћнијег непријатељског притиска. Други писци сматрају да ово не треба узимати као неку планску меру, већ као случајност, односно природну појаву која се дешава при кретању поредака у дугачким линијама. Но, било једно или друго, можемо констатовати да је ова испућеност имала извесног утицаја на ток битке и да је свакако повољно деловала на њен коначни исход.

Чињеница, да је битачни распоред непуних 20 км иза својих леђа имао обалу Јадранског Мора још више истиче одлучност и самоувереност Ханибала у победоносни исход битке, особине толико потребне војсковођи у тако судбоносном моменту као што је био тога дана.

Ток битке. Уводне борбе отпочела је лака пешадија распоређена пред фронтом једне и друге фаланге. По извесним подацима прво је кренула у напад Ханибалова фаланга и његова коњица. Хаздрубалова левокрилна коњичка група убрзо је савладала слабију коњицу на непријатељском десном крилу. Пошто јој је нанела велике губитке, њени остаци набачени су на реку Ауфидус или натерани на бегство. Међутим, Хаздрубал се не упушта у гоњење римске коњице, већ брзим темпом обилази борбени поредак из позадине и с леђа напада левокрилну коњичку групу, која је с фронта везана у борби са нумиђанском лаком коњицом. Пошто је убрзо разбијена и ова коњичка група, Хаздрубал се баца на леђа римске фаланге. У међувремену судариле су се и фаланге — главне снаге обеју војсака. Под силином римског удара, као и због лошијег наоружања и слабије извежбаности у блиској борби, Ханибалова ибериска и галска пешадија попуштају и постепено — под борбом — отступају. Наступају критични моменти — опасност пробоја. Али центром руководи Ханибал. Његово присуство даје борцима снагу и упркос великих губитака издржавају притисак. Ускоро затим почиње да се осећа и растерећење због напада коњице која јуриша на леђа фаланге. Тријариске манипуле принуђене су да се окрећу да би примиле борбу са нападајућом коњицом. Али, наступање Римљана коначно је заустављено тек онда када су се на боковима појавили крилни ешелони елитне африканске пешадије, који су били у прво време задржани, тј. до погодног момента за ангажовање. Против њих окрећу фронт бочне манипуле борбеног поретка.

Поставља се веома важно питање: када су ове крилне групе кренуле у напад? На ово питање описи битке, који постоје из тога доба, не дају сигуран одговор. То је велики недостатак, јер се вештина војсковође управо и огледа у правилном избору тога, готово отсудног момента у једној бици. Може бити да су крилне групе кренуле тек онда када је било сигурно да ће центар издржати удар пробојне масе и када је било јасно да се крилне групе неће морати да употребе за појачање центра. Може бити да су крилне групе задржане само дотле док је ибериско-галска фаланга фронталном борбом везала противника, тј. да су крилне групе кренуле пре но што је могла наступити криза у центру, јер је баш бочно дејство отстрањивало опасност да та криза дође до врхунца. Ето, то су моменти са којима ће се војни руководиоци су-

сретати и у данашњој борби. Правилно бирање момента употребе оваквих и сличних групација претставља важну особину правог команданта са јасним погледом и изоштреним рефлексом.

По подацима неких историчара лаки стрелци повучени су позади фаланге, да би појачали њену отпорну снагу, а по другима, употребљени су за попуњавање окружавајућег обруча. Могло је да буде и то, да су у првом моменту стварно повучени позади фаланге, а да су доцније, када опасност од пробоја више није постојала, пребачени на крила и у позадину.

Напоследку, Римљани све више збијени у поредак који има облик правоугаоника воде борбу у све стране (шема 3). Они беспомоћно и скоро без могућности одбране очекују смрт. Ханибал облеће крваво поприште боја које је личило више на кланицу него на бојиште. Његови војници, већ уморни од клања, посустају и заробљавају последњих три хиљаде римских војника. На веома уском простору згомилана су читава брда од 48.000 лешева палих Римљана, међу којима и Павле Емилије, Сервилије, 21 трибун и 80 сенатора. Теренције Варон, руководилац битке, са извесним бројем коњаника, тешко наоружаних пешака и већином лаке пешадије, успео је да се извуче и да умакне са тог судбоносног места. У селу Кани и у оба логора пало је још на хиљаде Римљана у руке победиоца.

Ханибал је изгубио око 6.000 људи највећим делом Галаца и Ибераца.

*

То је била прва уништавајућа битка. Она задивљује и савременике нарочито због тога што је, противно свим теоријама које су се искристалисале у доцнијим временским периодима, тучена и добијена од бројно слабије војске. Клаузевиц је на пример говорио: „Концентрично дејство противу непријатеља не препоручује се слабијему“. Наполеон је саветовао: „Слабији не сме једновремено да врши обухват са оба крила“. Данас чујемо: „За успешно извршење окружења и уништења непријатеља потребан је однос снага 3 : 1“. Међутим, иако слабији, Ханибал је противно свим овим правилима дејствовао концентрично, не само обухватом оба крила, већ и обиласком и нападом из позадине на скоро двоструко јачег непријатеља.

Ми, наравно, не смемо заборавити да број не чини све. Вредност једне војске може се ценити само ако се узму у обзир и остали елементи, нарочито квалитет војске и способност војсковође. Према томе, и бројно слабија војска, а квалитативно боља и боље вођена, може да се појави на бојном пољу као тактички јача. Друго је питање стратешке надмоћи која претставља посебну категорију. Ова је и у Другом пунском рату имала посебно место. У том погледу Картагињани су били у подређеном положају.

У окружавајућој бици, коју смо приказали, лако покретљива маневарска група — коњица свакако је заузимала једно од најважнијих места. Разбијање непријатељских крила и њен напад на леђа фаланге такође претставља један од најважнијих момената битке, али не пресудан и једини. Без удара крилних ешелона — тешке африканске пешадије — на бокове римске фаланге свакако се не би могло постићи уништење непријатеља, а можда ни фаланга не би могла издржати притисак римске масе. Најзад, и дејство коњице, као и крилних група, остало би беспредметно да је попустила фаланга.

Према томе, само уско садејство родова и свих делова борбеног поретка омогућило је победу код Кане.

Битка код Кане, која се одиграла у тактичким оквирима, састоји се из две фазе: тактичког **окружења** и **уништења**. Ово треба имати у виду нарочито када се врши њено упоређење са савременим биткама окружења.¹⁾

Развој идеје битке код Кане

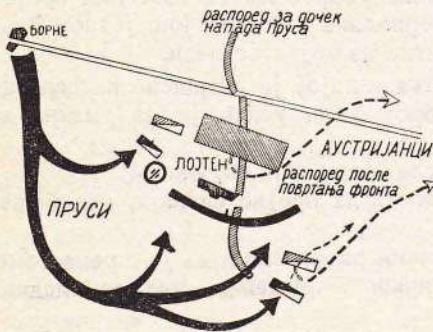
Величина маса које учествују у бици, наоружање и начин борбе потпуно су се променили у току две хиљаде година. Упркос томе, основе за вођење битке ипак су остале исте. Уништавајућа битка и данас може да буде спроведена у својој суштини по истом основном плану како је тучена од Ханибала. У тој бици главни циљ дејства није био фронт нити крила непријатеља; суштина плана битке треба да буде удар на бокове, комбинован ударом брзопокретних јединица на позадину. С обзиром на то треба да се изврши и распоред за битку, а нарочито распоред резерви. Успех ће бити утолико сигурнији уколико је непријатељски распоред дубљи, уколико су његове резерве нагомиланије, односно уколико је већи број бораца, који се налази ван активног дејства на фронту. Ханибал је имао срећу што је за противника имао Теренција Варона који је своју надмоћ паралисао сувише дубоким распоредом од 36 редова.

Да бисмо могли вршити бар површна упоређења са извесним бројем битака које су се одиграле у доцнијим периодима историје још једном ћемо истаћи основне карактеристике Канске битке из којих се види:

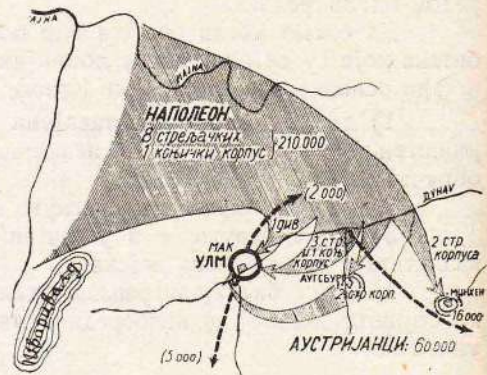
- 1) да је то била **уништавајућа битка** у којој је извршено интегрално уништење противника (само незнатан број људи успео је да умакне из обруча);
- 2) да је уништење постигнуто после извршеног **окружења**;
- 3) да је окружење и уништење постигла **бројно слабија**, али бољег квалитета и боље вођена војска и
- 4) да се битка одигравала у **тактичким размерама** и да је, према томе, на бојишту дошло до непосредног **тактичког окружења** коме је следило уништење.

¹⁾ Битка код Кане није донела победиоцу оне користи које би се можда очекивале. Истина, Ханибал је постао господар Јужне Италије и Сицилије и тиме постигао извесно растеређење на поморским путевима у Средоземном Мору, а то је било важно за трговину Картаге. Темељи римске државе међутим нису уздрмани и република није клонула. Њена новоформирана војска избегавала је сваки сукоб у отвореном пољу. Можда би заузимање Рима донело одлуку у корист Картаге, али су за такав подухват Ханибалове снаге биле сувише слабе и технички недовољно опремљене, јер му помоћ из отаџбине није упућивана. Римска република постепено се опорављала и почела да потискује Ханибалове делове у правцу југа. Она преноси тежиште своје противакције најпре у Шпанију, а доцније и непосредно у Африку, тако да се Ханибал 203 године, тј. после петнаест година борбе у Италији, морао вратити у Африку. Пошто је нумиђанска коњица, која је некад ратовала на страни Ханибала, прешла на страну Римљана, Сципион је успео да победи Ханибала код Заме 202 године. Битка се одиграла по идеји веома сличној оној код Кане. Римски војсковођа Публије Корнелије Сципион успео је да прозре тајну свог великог противника Ханибала. То је донело и коначну одлуку у рату. То нам показује да једна или више добивених битака, па биле оне и уништавајуће, још не одлучују рат, ако те битке не претворе тактичко преимућство у стратeгиску надмоћ.

У преднаполеонско доба са гледишта маневарских идеја у биткама нарочито су интересантни ратови аустро-руске коалиције противу Пруске. У тим ратовима немачка литература нарочито уздиже Фридрихове војсковођске особине, а маршал Шлифен у својој студији канскога проблема (књига „Снагас“) даје видно место тим ратовима. Међутим, ако погледамо битке које су се тада одиграле, видећемо да се ни једна не може уврстити у ред Канске битке. Истина, основна је црта тих битака да су Пруси у њима побеђивали малобројнијом снагом, али су били и побеђивани. Но, њихове победе ни мало не личе на Ханибалов подвиг. Победе су махом изборене ударом на крило или бок непријатељског борбеног поретка. Свуда се осећа тежња Пруса да се још пре судара домогну противничког бока или позадине, да га по могућству набаци на непролазну препреку и да га затим униште, обухватом једног или оба крила. За разлику од Ханибала у то доба обилазак се врши у непосредној близини бојишта, а не на самом бојишту, а сам обилазак траје неколико сати. Ту се испољава тежња да се обилажењем непријатељског фронта и развојем сопствених снага према боку непријатељ стави у положај Теренција Варона. Као узани римљански фронт ту се појављује непријатељски бок, а као дубина фаланге противнички фронт. Типичан пример за то претставља Лојтенска битка (шема 4). Ако се ова битка посматра кроз при-

Шема бр. 4 — Лојтенска битка
(5. VIII. 1757)

Шема бр. 5 — Улмски маневар окружења
(1859)

зму канске победе, онда је у њој карактеристично само то што је победа изборена са односом снага 35.000 : 65.000, односно 1 : 2 у корист побеђених Аустријанаца. Али битка, нити је била уништавајућа, нити је била изведена са окружењем. Нападнуто је непријатељско лево крило с бока и набачено на центар, али је непријатељ успео да окрене фронт за 90°. Том приликом била је ненамерно створена дубина борбеног поретка од око 40 бораца, дакле поредак врло сличан оном код Кане. Узани, а дубоки борбени поредак Аустријанаца нападао је нешто шири поредак Пруса са недовољно јаким коњицом на крилима са тежњом да обухвати противника. Недостајале су међутим две крилне ударне групе Ханибалове пешадије. Аустријанци су морали ипак напустити бојно поље гоњени Прусима, којом приликом су изгубили велики део своје снаге.

У **Наполеоновим ратовима** такође се осећа тежња да се снаге унапред усмере на бок и позадину непријатеља, али се Наполеон готово свуда појављивао са надмоћнијим снагама и самим тим постизао сигурност операције, а да у већој мери није морао водити рачуна о елементу изненађења. Уосталом, изненађење се могло тешко остварити због употребе већих маса које су се кретале ка бојишту. Обиласци се више нису вршили на самом бојишту, нити у његовој близини, већ на знатно већој просторији, а трајали су данима и недељама. Битачни маневар се према томе преноси **из домена тактике у домен оператике**. Концентрација снага не врши се на бојишту, већ на његовим приступима да би се избегао ризик почесног тучења. Више се тежи да се непријатељ уништи гоњењем него окружењем. Због тога се Наполеон сматра као мајстор за уништење непријатеља гоњењем. Међутим, не искључује се ни окружавајући вид битке. Улмски маневар Наполеонове војске 1805 године најбољи је пример такве операције иако је до истог дошло више због неразумљиве инертности и неодлучности противника, него због жеље Наполеона да се такав маневар изведе. Нашао се дакле нови Теренције Варон.

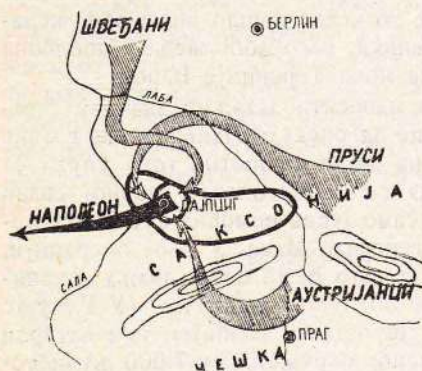
Нећемо проучавати ову операцију и износити детаљну анализу стратешке ситуације која је навела Аустријанце да очекују Наполеонове главне снаге у Италији и што је навело Наполеона да их супротно томе упути са Рајне у Подунавски басен. Чињеница је да се Наполеоновој главној снази од 210.000 људи код Улма супротстављала само једна помоћна аустриска армија од свега 60.000 људи, под командом генерала Мака. У овој операцији, чија је идеја маневра показана на шеми 5, дошло је до опкољавања и капитулације Аустријанаца, али не и до њиховог потпуног уништења. (У Улму је заробљено свега 23.000 Аустријанаца, док је остатак разбијен или натеран у бегство у претходним борбама пре извршеног окружења, а 7.000 људи успело је да умакне услед недовољно енергичног затварања обруча).

У овој операцији не видимо типично дејство коњице и крилних ударних групација као код Кане, а то није било ни потребно због свеопште надмоћности Наполеонове војске на бојишту. Међутим, у њој се назире нешто ново, особито карактеристично за савремене битке у окружењу. То је проблем оперативног осигурања. За време извођења улмског маневра, ка Бечу је наступао Кутузов са руском војском у помоћ своме аустриском савезнику. Због тога је Наполеон ка Минхену упутио три корпуса да затворе пут Русима, два корпуса за прво време оставио у централном положају, код Аугсбурга, а остатак снага од три корпуса са коњицом упутио у леђа Маку код Улма. Кад је увидео да нема опасности од руског наступања, привукао је корпусе од Аугсбурга у циљу извршења опкољавања. Према томе, за разлику од савремених операција окружења, снаге намењене за оперативно осигурање не воде борбу, већ служе само као заштита од могућег угрожавања од стране непријатеља.

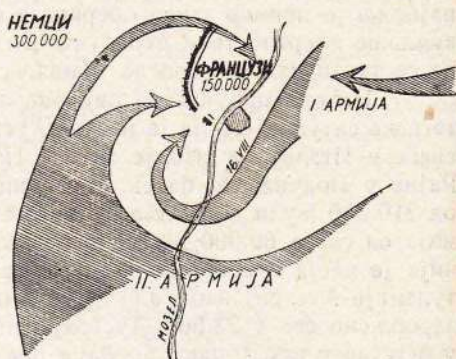
Улмски маневар је само бледа слика Кане. Он је извођен са троструко надмоћнијим снагама, а у окружењу се предало нешто више од трећине непријатељске војске. Но, и поред тога, он је унео у развој војне науке нешто ново, тј. пренео маневар из области тактике у домен оператике, као што смо то раније већ напоменули.

Иако Наполеонов поход на Русију 1812 године претставља прекретницу у овим ратовима (јер је његова армија уништена гоњењем), ипак је,

са гледишта уништавајуће битке са окружењем, неопходно поменути операције 1813 и 1815 године у којима је при решавању овога проблема опет дошло нешто ново. То је уствари било концентрично наступање армија које су из разних правца долазиле противу Наполеона (који се налазио у централном положају у бројној подређености) и сједињавање тих армија на самом бојишту у виду кружног обруча. Такве акције постепено су доводиле до оперативног, а затим и до тактичког окружавања. Истина, та окружавања била су веома лабава и извођена недовољно енергично тако да је окружени Наполеон углавном успео да се извуче из обруча код Лајпцига 1813 (шема 6) и Ватерлоа 1815 године, као и Бенедек код Садове (Кралове Храдеца) у Аустро-пруском рату 1866 године. (Операцију сличнога типа Немци су неуспешно применили према НОВ у Петој офанзиви).

Шема бр. 6 — Окружење код Лајпцига (1813)

Шема бр. 7 — Окружење код Меца. Ситуација 19. VIII 1870

Према томе, ове битке се у суштини много разликују од класичне Канске битке, иако су јој сличне по форми. Пре свега оне нису довеле до уништења, а извођене су са надмоћнијим снагама према окруженоме.

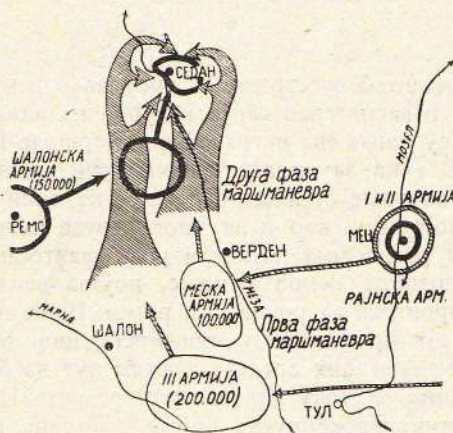
У Француско-пруском рату (1870/71 године) изведене су две операције у којима је дошло до капитулације окружених групација. Те операције су успешно изведене због тога што се благовремено приступило изучавању искустава из ратова Наполеоновог доба и њиховом теориском уопштавању, што су немачке снаге брзо расле и што се на њиховом челу налазила позната личност Молткеа, а с друге стране због спорости и неодлучности француског командовања, слабе спреме француске војске и трулости државе.

После изгубљених борби на граници, Французи се налазе у повлачењу. У току ових покрета Прва немачка армија, противно издатим заповестима, а по иницијативи једног команданта бригаде (Голц), случајно ступа у борбу и везује за себе армију маршала Базена која је отпочела отступање преко Меца за Верден. После тога Друга, а затим и Прва немачка армија отпочињу обилазак Меца са југа, а потом поврћу на север, а затим на исток. То најпре доводи до оперативног опкољавања, затим до битке са обрнутим фронтима

и најзад до тактичког опкољавања француске Рајнске армије у тврђави Мец. У овој операцији, која је трајала 11 дана (7—18 августа) окружено је око 150.000 Француза који су, затворени у тврђавском појасу, месецима везивали за себе око 200.000 Немаца (види шему 7).

Окружење у овој операцији није изведено као у бици код Кане. Овде једна цела армија удара на бок и позадину противника. Уништење није постигнуто нити је покушано. Французи су капитулирали пошто су увидели да им је даљи отпор, с обзиром на целокупну ситуацију, постао беспредметан.

И ова битка, која је извођена са знатно надмоћнијим снагама, тј. са односом 2 : 1, интересантна је у погледу оперативног осигурања, јер француски утицај на окружење споља није остао само претња, као код Улма, већ је стварно почео да угрожава окружење.

Шема бр. 8 — Седанска операција
окужења (22. VIII. — 2. IX)

После изгубљених граничних борби у Алзасу француска армија маршала Мак Махона повлачила се ка Шалонском логору. Тамо је на брзу руку попуњена новим снагама и достигла јачину око 150.000 људи. Пошто су очекивали да ће ова армија бити употребљена за заштиту угроженог Париза, Немци су упутили противу ње своју Трећу новоформирану Меску армију са задатком да јој спрече покрет ка Паризу и да је набаци у правцу севера — на белгиску границу. У том циљу организовали су марш-маневар са истуреним левокрилним корпусима Треће армије. Међутим, француско командовање наредило је својој новој армији да хита на север у циљу сједињења са армијом маршала Базена који је са своје стране требао да предузме противнапад из унутрашњости обруча који се тада све више стезао. Према томе, ова одлука ишла је у свему на руку наступањима Немаца. Они су само променили дотадањи правац кретања (од истока ка западу) на правац југ-север са истакнутим деснокрилним корпусима у циљу спречавања евентуалног дејства са правца Меца. Тако је постепено дошло до окружења и Шалонске армије код Седана (шема 8) и њене капитулације на отвореном пољу (капи-

тулирало је око 118.000 људи, међу којима се налазио и француски цар Наполеон III).

Немци би хтели да прикажу ову битку као праву битку код Кане. Али, и на први поглед може се уочити да између њих постоји битна разлика у односу снага — 300.000 : 150.000, тј. 2 : 1. Интересантно је сем тога да у тим биткама не видимо неку замашнију акцију за пробој из обруча. Тада се само окружење сматрало као знак за обустављање борбе и за капитулацију. Колико је то велика разлика у односима на савремене битке и борбе у окружењу!

Карактеристично је да у тадањим обухватним операцијама коњица није заузимала онако важну улогу као за време Наполеона у операцијама сличне врсте, иако је Молтке тежио, да јој даде ову улогу. (Савремено ватрено наоружање није дозвољавало да она одигра улогу Ханибалове тешке коњице).

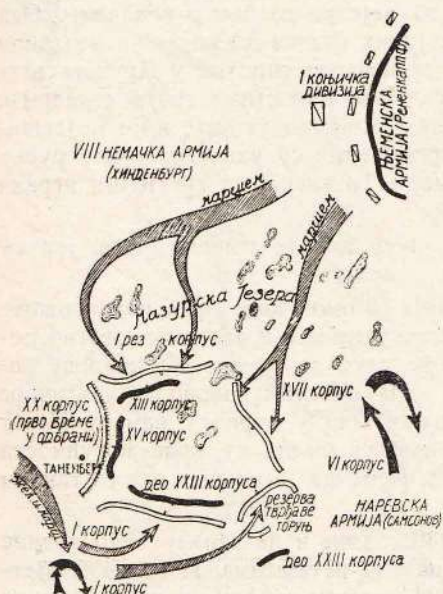
*

Немачки генералштаб свестрано је проучавао искуства стечена у ратовима 18 и 19 века и васпитавао своје кадрове на идеји Канске битке. На томе пољу нарочито су запажена истраживања маршала Шлифена који је на прекретници 19 и 20 века заузимао положај начелника немачког генералштаба. Његове идеје служиле су и као основа за немачки почетни операциски план у Првом светском рату, као и за многе друге планове тога рата. Међутим, тада су се на ратиштима појавили нови фактори: све већа механизација рата, скоро потпуна немоћ коњице, појава ваздухопловства, а пре свега непрекидност фронтва са рововским ратом. Више није било слободних бокова и позадине који претстављају суштински циљ окружавајуће операције, а није било одговарајућих средстава да се пут на бокове и у позадину отвори пробојем фронта. У току Првог светског рата Немци су извели две битке типа Кане против царске руске војске — једну на граници Источне Пруске код Таненберга у августу 1914, а другу код Августова фебруара 1915 године. (Иако су Руси изгубили обе ове битке, никако се не може занемарити њихов опроман значај за Савезнике, јер је Немачка врховна команда била принуђена да у најотсуднијим моментима операција које су довеле до битке на Марни пребаци део снага на исток). На Источном фронту у то време још није било чврсто повезаних линија нити рововскога система, а према Немцима су стајале споре царске руске армије са командним кадром коме се, вероватно са правом, приписује издајничка улога.

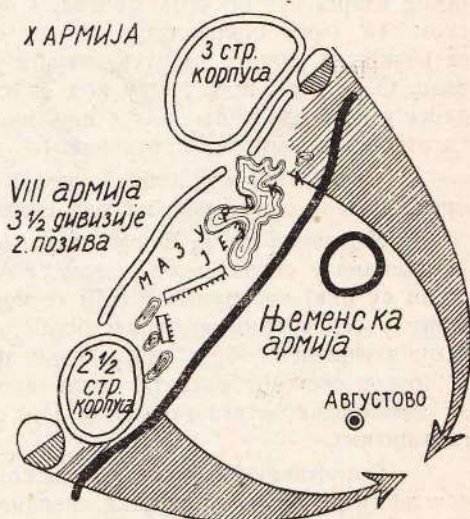
Суштина битке код Таненберга (шема 9) огледа се у следећем: према Источној Прусској наступала су руска Њеменска армија од 250.000 северно од немачке утврђене зоне Мазурских Језера и руска Наревска армија од 200.000 бораца југозападно од ове зоне. Према њима налазила се немачка Осма армија од око 200.000 људи и то са главном снагом према северној — Њеменској армији, а једним корпусом и неколико бригада другог позива према Наревској армији. После неуспешних граничних борби главне снаге немачке Осме армије отступале су ка западу остављајући према Њеменској армији само слаб застор једне коњичке дивизије. Ова дивизија имала је улогу оперативног осигурања, које би било довољно само ако би Рененкампова Њеменска армија остала пасивна и непокретна. Прост покрет Њеменске армије у напред онемогућио би немачки план битке. За то време помоћне снаге Осме

армије водиле су фронталну борбу са Наревском армијом. Десну групу за удар на леви руски бок сачињавао је један корпус који је железницом превезен из северне групе, а леву ударну групу за дејство на десни руски бок и позадину сачињавала су два корпуса који су такође скинути са Њеменског фронта и маршевима упућени за извршење новог задатка. У операцији која је трајала 7 дана Руси су имали 70.000 рањених и погинулих и 100.000 заробљених, док је 70.000 људи измакло уништењу.

Ако ову битку упоређујемо са битком код Кане, онда ћемо видети да је и она добијена слабијим снагама, али уништење није било потпуно, јер је умакло око $\frac{1}{3}$ непријатељске снаге.

Шема бр. 9 — Таненбершко окружење
(24—28. VIII. 1914)

Шема бр. 10 — Окружење код
Августова (7—15. II. 1915)

Ова битка је проишшла као резултат операције по унутрашњим оперативним правцима — док се према Њеменској армији оставља веома слаб застор од свега једне коњичке дивизије, дотле се главне снаге Осме немачке армије бацају на Наревску армију противу које се врши окружење типа Кане.

После битке код Таненберга Немци се бацају на леви бок Њеменске армије, побеђују је али је не уништавају тако да кроз неколико месеци долази до поновног судара у бици код Августова (шема 10). Иако се ова битка по односу снага не може упоредити са битком код Кане, јер у њој учествују дупло јаче немачке снаге (8 и 10 армија) према руској Њеменској армији генерала Сиверса, ипак је полазни распоред Немаца за битку готово идентичан са распоредом Ханибала код Кане:

— десна ударна група: два и по корпуса и једна коњичка дивизија на десном крилу;

— центар: три и по дивизије другог позива, распоређене на широком фронту;

— лева ударна група: три корпуса маскирана у прво време 1 коњичком дивизијом и 1 пешадиском бригадом.

У овој операцији која је трајала 9 дана заробљено је око 110.000 Руса. Обруч је затворен (код Августова) са једним даном задоцњења. Ово време су Руси искористили за извлачење једног дела снаге тако да се окружење не може сматрати потпуним.

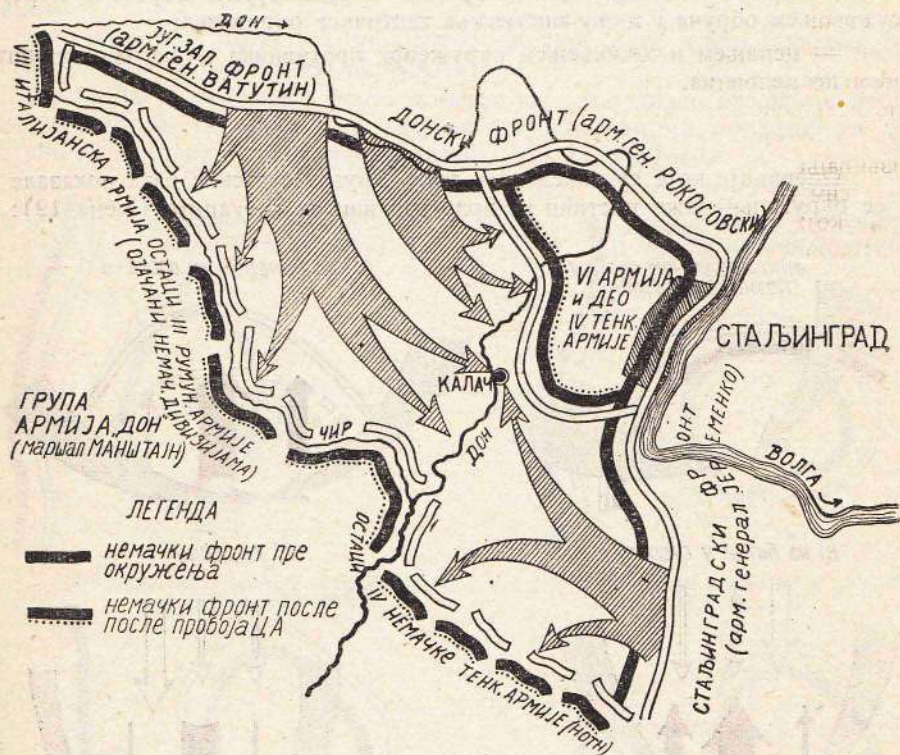
Међутим, у овој бици имамо опет нешто ново. Удар крилних група не врши се на непријатељски бок и позадину, већ на непријатељска крила која се леме и на тај начин стварају услови за дејство на бок и позадину. Ова битка је непосредни претходник окружавајућих битака до којих је долазило после извршеног пробоја фронта, а које су постале типичне у Другом светском. (У овим операцијама Немци су активно користили своје ескадриле за извиђање, док се са руске стране ваздухопловство уопште није појављивало. Осим тога, пред битку код Таненберга Немци су ухватили једну руску депешу која им је откривала њихове намере. То значи, да су Немци играли са отвореним картама противника).

Ове битке, као и битка код Кане, нису донеле решење рата, јер су претстављале само једну његову епизоду.

У Другом светском рату моторизација је омогућила брзо маневровање јединицама у оперативном смислу, а оклопне јединице и ваздухопловство постали су онај инструмент који је могао не само да замени Ханибалову коњицу у савременим условима борбе, већ и да омогући извршење тактичког и оперативног пробоја одбранбених појасева. Још у периоду између Првог и Другог светског рата ти нови услови наговештавали су нове могућности за спровођење битака типа Кане. Пре свега, Немачка је ушла у рат са таквим гледиштима.

Окружавајуће битке у Пољској 1939 године и на западу 1940 године довеле су до брзог завршетка операција на тим ратиштима. И према Совјетском Савезу, у периоду јуни—октобар 1941 године, вођен је рат са низом окружавајућих операција. Тиме се може и објаснити тежак положај у коме се у тим данима налазила Црвена армија. Генерал-лајнант Чернишев, осврћући се на немачке операције тога периода каже: „Располажући у периоду 1941/42 године надмоћношћу у живој сили и тенковским јединицама, Немци су на нашем фронту широко примењивали маневар окружења, претварајући га у много случајева у шаблон, у рецепт победе“ (Војна мисао, 4—5/1945 године). Међутим, велико окружење које су Немци били предвидели у области Москве, претрпело је потпун неуспех. То је уједно био последњи покушај Немаца да туку Црвену армију у опкољавајућој бици великог замаха. Од тада Црвена армија постаје мајстор опкољавајућих битака, међу којима се рељефно истиче битка код Стаљинграда (шема 11), у којој су уништене 22 непријатељске дивизије од око 330.000 бораца. После Стаљинграда Црвена армија извела је низ других битака са окружењем (Корсуњ-шевченковска, Јаш-кишињевска, Бобрујска, Витепска, Минска, Бродска, Будимпештанска, итд.).

У Стаљинградској бици, која претставља прекретницу рата, тучен је противник првокласног квалитета који је био на врхунцу своје моћи. У њој видимо много нових одлика које условљава савремени начин борбе. Она заиста претставља савремену Кану, али и њој недостаје суштинска одлика Канске битке — тучење бројно надмоћнијег непријатеља. Истина, Црвена армија није била изразито бројно надмоћнија, али је та надмоћ ипак постојала. Међутим, та надмоћност била је још изразитија у доцнијим биткама овога типа, које је Црвена армија успешно изводила, јер су Немачке снаге после Стаљинграда све више опадале.

Шема бр. 11 — Окружење код Стаљинграда 19. XI. 1942 — 2. II. 1943

Совјетска армија није само остварила идеју битке код Кане, већ је савременој бици типа Кане дала и одговарајућу теориску основу уопштавајући стечена искуства у извесна начела и стварајући у те сврхе и односно терминологију.

Искуства из Другог светског рата показују да су се савремене битке са окружењем одликовале:

- постојањем надмоћности у ваздуху;
- постојањем моћних ударних групација које су способне да изврше пробој непрекидног фронта и да затим дубоко обухватају непријатеља с бока и позадине;

— постојањем крупних тенковских јединица, коњице и авијације који својом покретљивошћу стварају предуслове за извршење оперативног окружења;

— напуштањем линиских форми борбених поредака у тактици, оперативи и стратегији и преласком на дубоке маневарске поретке;

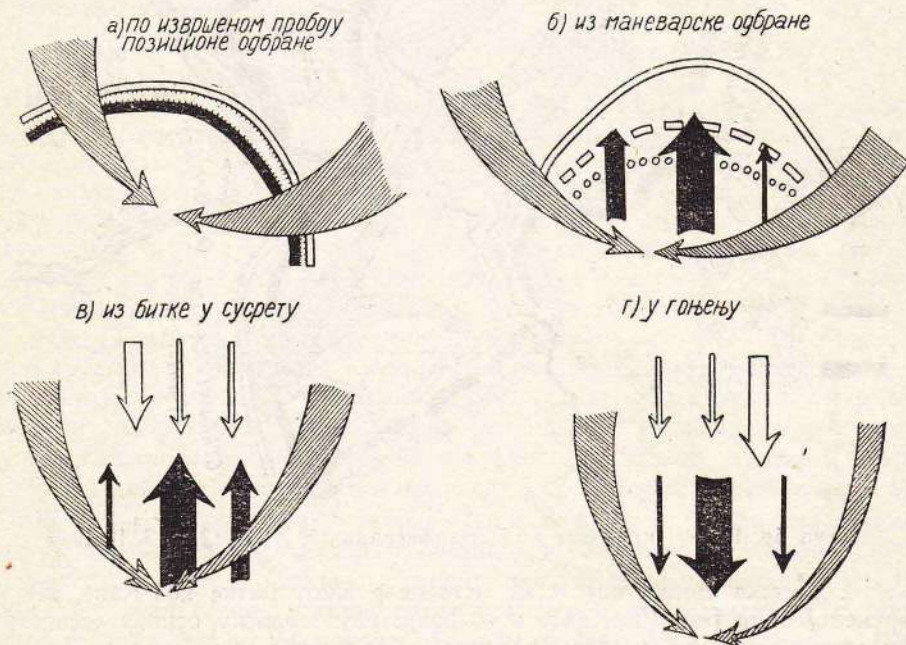
— организацијом смишљеног оперативног осигурања у коме један део не дозвољава да се окружени противник пробије из обруча, а други онемогућава да се створени обруч споља разбије;

— постепеним појачавањем густине окружавајућег борбеног поретка и сужавањем обруча у циљу постизања тактичког окружења;

— цепањем и дробљењем окруженог противника и његовим уништавањем по деловима.

*

Операције које су изведене у току Другог светског рата показале су да се окружење може постићи из врло различитих ситуација (шема 12): из

Шема бр. 12 — Форме маневра окружења

позиционе одбране са пробојем фронта (као код Корсуњ-Шевченковског и Јаш-Кишињева), у маневарској одбрани (Стаљинград), у гоњењу (Минско окружење), у сусретној операцији (немачко окружење белгиско-енглеско-француске групе армија маја 1940 године у Белгији и северозападној Француској), итд. При томе се показало да су најповољнији услови за окружење:

— ако је непријатељ обухваћен самим протезањем фронта (Руси код Кијева у септембру 1941, а Немци код Стаљинграда и Јаш-Кишињева);

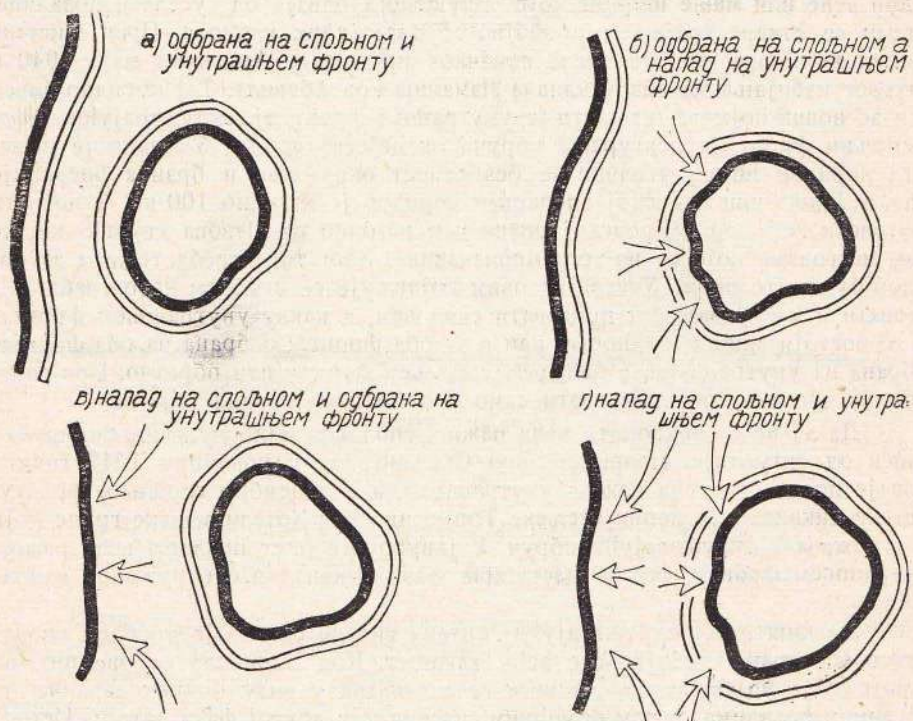
— ако се на његовом боку или у његовој позадини налази природна препрека (операција у Белгији и северозападној Француској 1940, Источно-пруска и Кримска операција) и ако у тим операцијама учествују и поморске снаге;

— када непријатељ води упорну одбрану и не намерава отступити (Источна Пруска);

— у гоњењу када се располаже брзим снагама за паралелно гоњење (Минск).

На основу искустава из Другог светског рата искристалисани су и следећи појмови савременог окружења:

1) Да је окружење форма маневра која доводи до изолације противника од његове позадине и суседа, онемогућавајући му отступање и стварајући предуслове за потпуно уништење или заробљавање.

Шема бр. 13 — Могућности дејства по извршеном оперативном окружењу

2) Да је оперативно окружење форма маневра оперативних или стратегских јединица која доводи до изолације крупне непријатељске групације од позадине и суседа, на просторији која се у целости не може ставити под ватру масе артиљерије, тако да окружена групација има могућност маневра унутар окружења.

3) Да се тактичко окружење односи на окружење мање непријатељске групације, чије уништење или заробљавање има само тактички значај, или окружење које се појављује као наставак оперативног окружења збијањем непријатеља на ужи простор који му одузима слободу маневра. Да би се постигло уништење непријатеља, неопходно је да се оперативно окружење претвори у тактичко окружење.

Савремене битке окружења захтевају да се обрати посебна пажња на **оперативно осигурање** окружавајућег обруча (шема 13). Дубина распореда трупних маса на ратишту, непрекидност фронта, модерна брза превозна средства и средства везе омогућавају браниоцу да релативно брзо реагује на акције окружења. Због тога је потребно унапред предузети све мере да би се спречиле браниочеве акције (на пример, треба обезбедити господарење ваздухом, изненадност дејства, надмоћност у снагама и брзо продирање на што већу дубину). Међутим, битке су показале да све то није било довољно и да се у савременој бици појавило нешто ново — до овог рата непознато, тј. **коридор веће или мање ширине** који окруженога одваја од суседа и позадине, а који се ствара спајањем пробојно-обухватајућих клинова. Први типични пример коридора настаје после немачког продора у Арденима маја 1940 и њиховог избијања на обалу канала Ламанша код Абевила. Тај коридор довео је и до нових појмова, као што је унутрашњи фронт, тј. окружавајући обруч и спољни фронт за осигурање обруча од дејства споља. Уколико је помнути коридор шири, утолико је безбедност окружења и брзина операције већа. У Јашко-кишињевској операцији коридор је износио 100 км, а познати Колтовски коридор у Бродској операцији источно од Лавова свега 5 км, са свим невгодама које су из тога произлазиле. Због тога треба тежити да коридор буде што шири. У вези са овим појављује се проблем како треба дејствовати и какву важност придавати спољњем, а какву унутрашњем фронту. За то постоји више могућности: **напад на оба фронта; одбрана на оба фронта; одбрана на унутрашњем, а напад на спољњем фронту или обратно.** При томе, одбрану свакако треба сматрати само као привремени вид дејства.

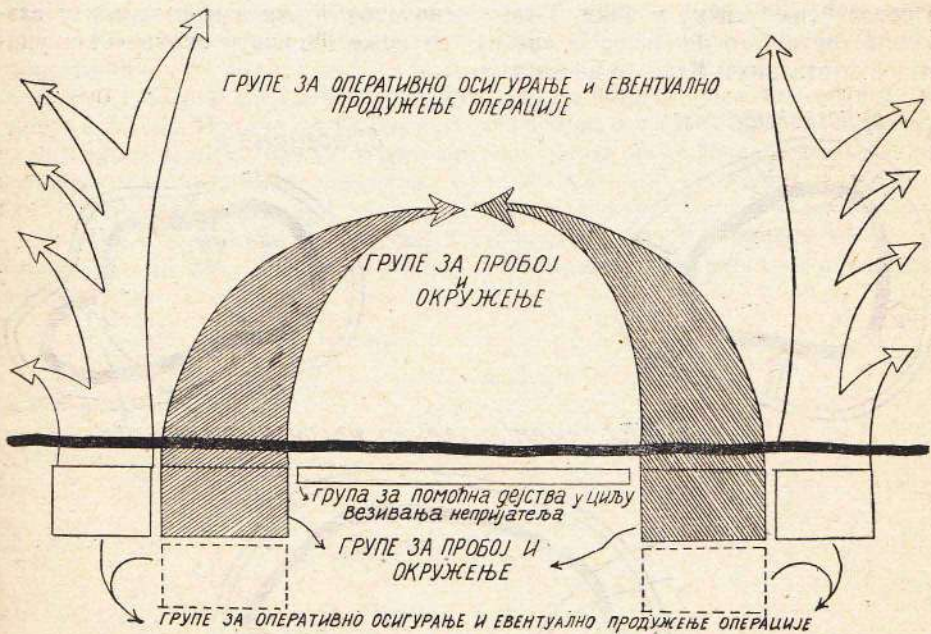
Да ли ће се поклонити већа пажња спољњем или унутрашњем фронту зависи од ситуације. На пример, код Стаљинграда у новембру 1942 године била је посвећена већа пажња унутрашњем, а у децембру спољњем фронту, у циљу ликвидације непријатељске Тормосинске и Котелниковске групе које су угрожавале окружавајући обруч. У јануару се опет поклања већа пажња унутрашњем фронту, јер је наступила фаза ликвидације окруженог непријатеља.

У разматрању окружавајућих битака видели смо да је проблем оперативног осигурања добијао све већу важност. Код Ханибала се ово питање уопште није појављивало, доцније се испољава у виду бочних заслона на појединим правцима, потом помоћним снагама, а у другој фази рата на Источном фронту појавило се **нешто ново — веома значајно за развој оперативне мисли.** Да би се постигао што већи замах операције окружавајући маневар постао је само део — једна фаза операције. По таквом схватању један мањи део снага — највише до половине снага (Јашко-кишињевска операција) је одређиван за маневар окружења, а већи део за офанзивни развој операције, вршећи на тај начин уједно и оперативно осигурање окружавајућег обруча. Тиме дотадање статичко схватање операције прелази у виши степен у коме

је окружавајући маневар постао само средство за постизање веће динамике операције.

С обзиром на изнето, основно груписање за савремену битку окружења добија нови облик, тако да се битачни поредак састоји из:

- групе за помоћно дејство у циљу везивања непријатеља,
- ударних група за пробој и окружење и
- групе за оперативно осигурање и развој операције, с тим, што и ове групе могу учествовати у пробоју ради проширења фронта пробоја или се могу увести у коридор после извршења пробоја група које су претходно поменуле (шема 14).

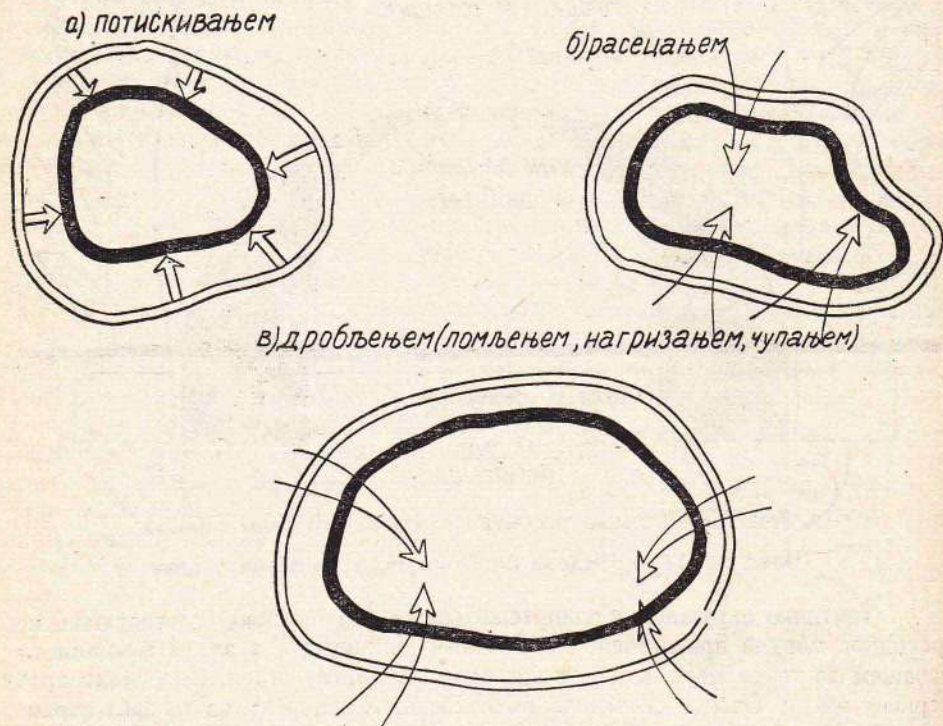
Шема бр. 14 — Подела борбеног поретка за окружење

Тактичко окружење и уништење (шема 15) постиже се стварањем непрекидног обруча првенствено стрељачким јединицама, а затим његовим сужавањем до такве мере, да се сваки део котла може ставити под јаку артиљеријску ватру. Ово се постигло потискивањем непријатеља са свих страна, нарочито ако бранилац није могао да организује унутрашњу линију одбране (овакав начин ликвидације котла сматран је нормалним пре Другог светског рата, а сада се сматра изузетним), расецањем котла на два или више делова и дробљењем појединих делова котла. Расецање котла и дробљење његових делова изискује извођење нових акција пробоја. Њима треба нарочито тежити јер се показало да такав вид дејства доводи најпре до ликвидације окружења. То је уједно новина која је унета у операцију окружења.

*
*   *
*

У историји ретко можемо наћи битку која је потпуно слична бици код Кане. Можемо чак казати, да уопште нема поновљеног примера по форми и суштини. Све битке тучене после битке код Кане које су довеле до потпуног окружења и уништења, добивене су бројно надмоћнијим снагама. То међутим показује да битку код Кане треба сматрати као изузетак и као случајност, јер је за то заиста потребан један Ханибал који успева да до крајности искористи и употреби све своје снаге, а с друге један Теренције Варон који чини све, да би што већи део својих снага умртно и парализовао.

Историја је показала, да је надмоћност у снагама један од предуслова за обезбеђење успеха у бици, а савремено доба тражи и надмоћност у ваздуху. Међутим, то не значи да слабији не може извршити окружење и уништење противника. Кана је доказ за то.

Шема бр. 15 — Форме уништења

Идеја Канске битке развијала се кроз историју напоре са развојем армија који је био условљен развојем производних снага. Због тога је и гледиште, да у размаку од 2000 година таквих битка није било. А у савременим условима таква битка постала је чешћа него што је то било раније. Према искуствима из Другог светског рата савремена битка окружења обично

обухвата: пробој фронта, оперативно окружење, широк размах операције на спољном фронту уз једновремено оперативно осигурање, тактичко окружење и уништење окруженог непријатеља дробљењем и сечењем котла.

Овим, наравно, није створен рецепт и за будућност. Ваздушни десанти са могућношћу трећедимензионалног обухвата, ракетно и атомско наоружање, као и примена радиолокације обећавају да ће унети и друге новине у окружавајућу битку.

Историски материјал нашег Народноослободилачког рата истина још није довољно сређен, да би се могло приступити његовој детаљној анализи. Међутим, познато је да је и у њему било операција које треба испитати са гледишта канскога проблема као например Четврта и Пета непријатељска офанзива, Мостарска операција и друге. Нарочито је карактеристичан план завршних операција 1945 године, у коме је Друга армија имала улогу фронталног везивања непријатеља док су десну ударну групацију сачињавале Прва и Трећа армија, а леву Четврта армија. То је довело до пресецања непријатељске отступнице у Јужној Корушкој и до уништења односно заробљавања највећег дела непријатељских снага у Словенији, Словеначком Приморју и Истри. Према томе и Народноослободилачки рат наших народа пружа извор за изучавање окружавајућих операција под специфичним условима тога времена. То би наравно требало да буде предмет једне посебне студије.

Изложена тема има за наше прилике и доктринарно значење, јер у свим нашим тактичким правилима, тактичким и оперативним вежбањима без трупе и са трупом, провејава тежња за обухватом, окружењем и уништењем непријатеља.

ИЗ ИНОСТРАНИХ АРМИЈА

НАПАД ПЕШАДИСКЕ ДИВИЗИЈЕ АМЕРИЧКЕ АРМИЈЕ

Основна начела у нападу

Американци сматрају да офанзивна дејства чине основу свих борбених радњи, а њихова војна правила постављају главни захтев да се уништи непријатељска жива сила. Заузимање земљишта и насељених места, чак и читавих индустријских рејона или политичко-административних центара, претставља само међу-етапу на путу ка коначном циљу — уништењу или заробљавању непријатељске живе силе. С друге стране, одбрана се сматра привременом, управо принудном мером, која има задатак да створи повољне услове за прелаз у напад.

Према томе, опште тактичко начело које провејава кроз њихова правила захтева да се непријатељ пронађе и принуди на бој (прикује), да се туче, гони и уништи.

Према њиховој ратној служби снаге за напад могу се делити на групу главног или решавајућег удара у којој се концентришу основне снаге и средства за постизање успеха, и на једну или више помоћних или везујућих група, које имају задатак да пруже највећу помоћ групи главног (решавајућег) удара.

Главни правац напада се усмерава на најслабије место у систему непријатељске одбране и на уском фронту уз јаку подршку артиљерије, тенкова, борбене авијације и других борбених средстава. Земљиште на главном правцу напада треба да отежава ефикасно коришћење непријатељских ватрених средстава и да има прикривене правце прилажења до полазног положаја и од њега до непријатељског одбранбеног положаја.

Помоћни правац напада бира се на таквом отску фронту на коме помоћне снаге могу најцелисходније садејствовати са снагама на главном правцу у извршењу задатка.

Нападу пешадије обично претходи артиљеријска и авијацијска припрема. Ако земљиште дозвољава тенкови се користе у првим ешелонима. Артиљерија, тенкови, инжињерија и авијација помажу пешадијске делове, дезорганизацијом одбране непријатеља, неутралисањем његових ватрених тачака и деморализацијом његове живе силе.

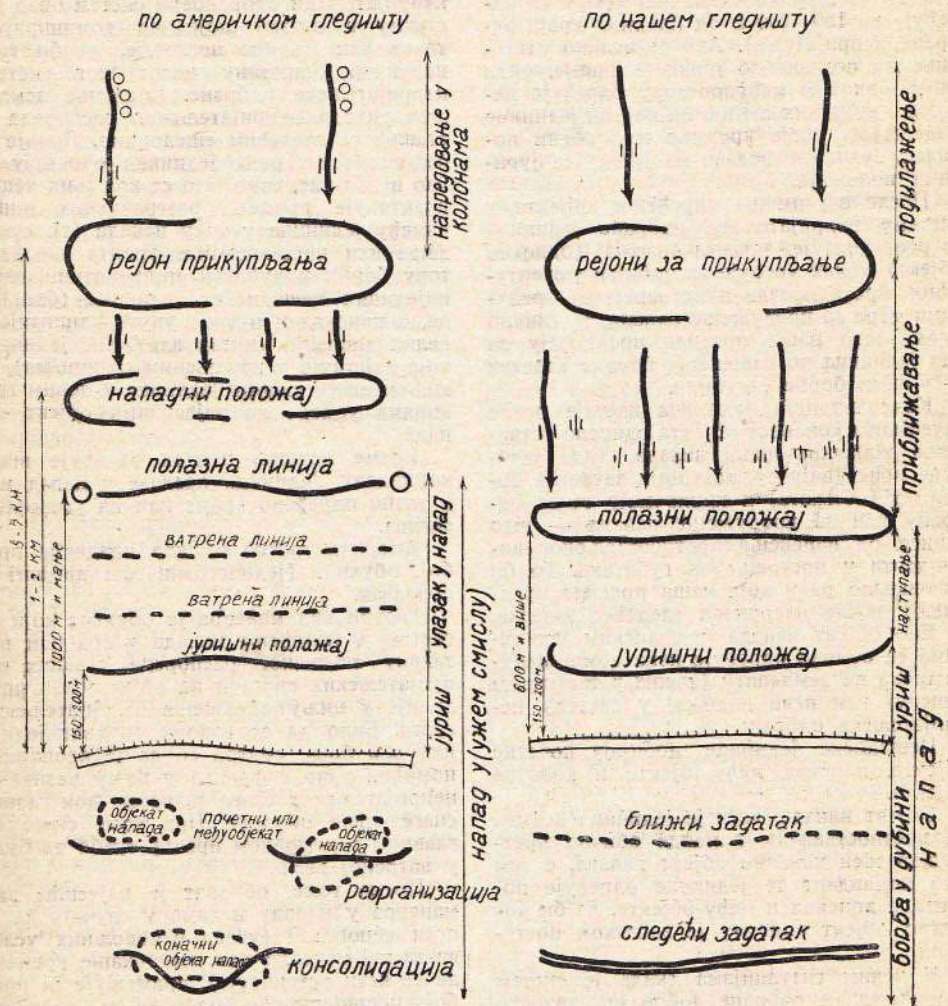
Да би нападе непријатеља са којим немају додира, тј. када нападу претходи подилажење и приближавање (види шему) јединице најпре наступају у колонама (одговара нашем подилажењу) и прикупљају се у „рејоне прикупљања“, одатле прелазе на „нападни положај“ и са њега у борбеним порецима избијају на „полазну линију“. Ако се јединице налазе у непосредном додиру с непријатељем онда нападу обично претходи прегруписавање снага.

Наступање до „рејона прикупљања“ (који се налазе на 5—7 км од предњег краја непријатељске одбране, тј. ван успешног дејства ватре непријатељске пољске (лаке) артиљерије врши се у једној или више маршевских колона. У тим рејонима јединице врше детаљне припреме за напад.

Пре преласка у напад пешадија поседа нападни положај и на њему се задржава само толико времена колико јој је неопходно за извршење коначних припрема за напад. Овај положај налази се позади полазне линије, а на 1—2 км од предњег краја непријатељске одбране, тј. ван ефикасног дејства непријатељске митралеске ватре. Он треба да буде погодан за маскирање трупа и што ближе полазној линији. На њега трупе обично долазе ноћу или дању прикривено и заузимају коначни борбени распоред.

Полазна линија налази се на 800—1000 м од предњег краја непријатељске одбране, а некад и ближе. Она се никад не уређује у инжињерском смислу, већ се само

ФАЗЕ НАПАДА

обележава погодним објектима на земљишту ради поравњавања борбених поредака јединица које крећу у напад. Са нападног положаја јединице излазе на полазну линију у борбеном распореду. Почетак напада рачуна се када јединице у одређени час или на извесни сигнал пређу ту линију.

Нападни положај одговара нашем полазном положају за напад, полазна линија вредњем крају нашег полазног положаја,

а прелаз јединица из рејона прикупљања на нападни положај и њихово избијање на полазну линију нашој фази приближавања.

Ако се напад организује из непосредног додира с непријатељем, онда постојећа линија фронта обично претставља полазну линију за напад.

Од поласка јединица са полазне линије напад обухвата: наступање; јуриш; реорганизацију и консолидацију јединица. Слич-

но као и код нас наступање се рачуна од преласка полазне линије до избијања јединица на „јуришни положај“ (који се одређује на 150—200 м од предњег краја одбране непријатеља). Ако је велико отстојање од полазне до јуришне линије, онда се у њиховом међупростору одређује неколико ватрених линија на којима јединице подешавају своје кретање и борбени поредак. Јединице полазе на јуриш са јуришног положаја.

После заузимања одређеног објекта у систему непријатељске одбране јединица се реорганизује, заузети положај (односно објект) одмах уређује за одбијање евентуалног противнапада и истовремено предузима мере за продужење напада, тј. слично ономе што наша правила предвиђају за рад јединица по извршењу ближег задатка — у фази борбе у дубини.

Консолидација јединица настаје после заузимања коначног објекта односно остварења коначног циља напада. Тада јединице приступају организацији заузетих положаја (објеката) и припремају се за одбрану или за продужење напада — што зависи од наређења претпостављеног команданта и претрпљених губитака. То би одговарало раду који наша правила предвиђају после извршења следећег задатка.

Као објект напада пешадиским јединицама се обично одређује нека доминирајућа тачка на земљишту (важна у тактичком смислу) или неки положај у систему непријатељске одбране.

Пешадиске јединице добијају почетне објекте, понекад међу-објекте и коначне објекте.

Објект напада, који је јединица добила од претпостављене команде обично претставља њен коначни објект напада, с тим што командант те јединице одређује почетне, а понекад и међу-објекте, да би достигао објект који му је задатком постављен.

У неким ситуацијама (када је систем непријатељске одбране добро организован или ако то земљиште условљава) претпостављена команда може одредити и почетни и коначни објект напада, који се могу упоредити са нашом линијом, ближег и следећег задатка. Међутим, ту постоји разлика у томе што Американци не постављају задатак избијања на сву ширину зоне напада у висини објекта, као што то предвиђају наша правила. Ту се огледа извесна специфичност при постављању задатка, која произлази из њихове тежње за обухватом који сматрају главним видом маневра у нападу. Наиме, они теже да ду-

боко ешелонираним борбеним порецима јединица које врше напад и продором у непријатељски одбранбени систем брзо достигну и заузму поједине доминирајуће тачке или кључне положаје, да би тиме нарушили чврстину целокупног система непријатељске одбране. Чишћење земљишта унутар непријатељског распореда оставља се следећим ешелонима. Линије за разграничење рада јединица одређују се као и код нас, само што се код њих чешће практикује промена разграничних линија између јединица у току напада (тј. сужавање или проширивање фронта напада у току борби у дубини) и претпочињавање појединих пешадиских јединица (батаљона, а понекад и пукова унутар дивизије и целих дивизија унутар здружене јединице која дејствује у измењеним границама), са циљем да се напори јединица у новим границама усмере на најважнији објект напада.

Време почетка напада одређује виши командант. Јединице прелазе у напад или у тачно одређено време или на уговорени сигнал.

Америчка ратна служба предвиђа пробој, обухват (једностран или двојни) и обилазак.

Главни вид маневра је обухват који се састоји у извођењу напада у бок или позадину тактичког распореда главних непријатељских снага и на објекте иза прве линије у циљу окружења непријатељских снага. Било да се изводи обухват једног или оба бока, сматра се да је неопходан помоћни удар с фронта у циљу везивања непријатељских снага за време док главне снаге врше обухват. При томе снаге на главном и помоћном правцу треба да буду у ватреној вези.

Према томе, обухват је најчешће вид маневра у нападу и само у случају да је исти непогодан (услед неповољних услова за тај маневр или поманкање времена да се исти организује), примењује се пробој непријатељске одбране с каснијим преласком на обухват једног или оба бока.¹⁾

¹⁾ У школском тактичком задатку објављеном у „Military Review“ од марта 1950 године, при разматрању форме маневра дивизије у нападу износе се разлози који, у конкретном примеру, налажу да се примени пробој фронта. У образложењу се наводи да би непријатељ имао више времена за учвршћење одбране, могао би да привуче резерве и да на тај начин парализује напад ако би дивизија приметила обухват

За извођење обухвата једног бока формира се једна тактичка група за обухват са дубоко ешелонираним поретком ради брзог продирања, парирања бранничевих противдејстава и евентуалног прелаза на двојни обухват, и друга везујућа група која врши напад с фронта.

За извођење двојног обухвата формирају се две тактичке групе за обухват главним и помоћним правцем и трећа везујућа која напада с фронта и везује непријатељске снаге.

Обилазак, као облик напада, предвиђа се за оне јединице које могу заобићи, управо извести обухват у ширим размерама, и из позадине напасти главне непријатељске снаге или његове важне објекте. Пошто немају ватрене везе са снагама које нападају с фронта, такве јединице морају бити добро наоружане и веома покретне (углавном оклопне, моторизоване и ваздушно-десантне).

*

Пешадиска дивизија је најмања здружена јединица америчке армије која у свом саставу има све главне родове војске. Она ретко напада самојетално (само онда кад треба да реши неки посебан или ограничен задатак), а нормално у саставу виших здружених јединица (обично у саставу АК) без ојачања или ојачана другим родовима и јединицама служби (према њеној улози и задатку). До увођења у бој може се превозити и ауто-транспорт (око 70% властитим средствима) или се пребацивати морским или ваздушним путем. Она може нападати у свим условима: у планинама, у џунгли, на песковитом земљишту, итд. (са малим променама у опреми и припремама у обуци).

Пешадиска дивизија у саставу армиског корпуса, при нападу на позициону одбрану, може да дејствује у првом или једном од следећих ешелона борбеног поретка корпуса на главном или помоћном правцу напада. Ако је дивизија дејствовала на главном правцу напада у првом ешелону онда јој се обично одређивао коначни објект напада на дубини од око 8—12 км, а

левог и обухват десног бока. Зато је и донет закључак да је пробој фронта у овом примеру повољнији вид маневра, нарочито због релативно мале дубине одбране, развучености браничевих снага на релативно широком фронту (четири пешадиска батаљона на 14,6 км фронта) и због недовољних резерви у дубини одбране.

по потреби и почетни објект на дубини од 3—4 км (види примере из Другог светског рата у прегледу). То значи да је пешадиска дивизија имала ближи задатак да овлада главним положајем и избије у рејон пуковских резерви, а потом, као следећи задатак, да овлада читавим главним појасом непријатељске одбране.

Ако је дивизија дејствовала на помоћном правцу напада корпуса, онда је њен задатак углавном проистицао из општег циља и задатка снага које дејствују на главном правцу. Пошто је у тој улози напала на ширем фронту и с мање ојачања дивизија је добијала задатак на мањој дубини, тј. на 1,5 до 2 км.

Пешадиска дивизија у другом и трећем ешелону корпуса служила је за обезбеђење или развијање успеха на главном правцу напада корпуса.

Зависно од улоге и задатка у склопу борбеног поретка корпуса, пешадиска дивизија постројава борбени поредак у један, два или три ешелона (најчешће у два ешелона — два пешадиска пука у првом и један пешадиски пук у другом ешелону — ако се налази на главном правцу напада корпуса).

При нападу на слабо организовану одбрану непријатеља и на широком фронту пешадиска дивизија обично напада у једном ешелону, са пуковима напоредо. У нападу на јако утврђене положаје, када је ситуација нејасна или када то земљиште условљава борбени поредак дивизије постројава се и у три ешелона.

Као и код нас основне елементе борбеног поретка пешадиске дивизије у нападу сачињавају: борбени пореци пукова, општа и тенковска резерва и артиљериска група. Ако дивизија напада у два ешелона, онда дивизиску резерву обично претставља други ешелон (један пп, ојачан другим родовима и службама, тј. једна трећина снага дивизије), а ако напада у једном ешелону, онда се у дивизиској резерви обично налази један до два пешадиска батаљона ојачана другим родовима и службама. Ако дивизија напада у три ешелона, онда се снаге које нису у првом ешелону треба сматрати као резерву.

У тенковској резерви обично се налази тенковски батаљон из органског састава дивизије или тенковски батаљон који је дивизија добила од корпуса као ојачање из тешког тенковског пука (обично онда када се налази на главном правцу напада корпуса). У појединим ситуацијама дивизија може бити и без тенковске резерве (ако

је тенковски батаљон придат пуку на главном правцу, а дивизија није ојачана тенковима из корпуса).

Тенковски резерва пешадиске дивизије има и улогу ПТ одбране дивизије и служи за одбијање тенковских противнапада непријатеља (у Другом светском рату ову улогу имала је посебна ПТ резерва која се образовала од приданог ПТ дивизиона РВК).

Артиљериску групу образују артиљериски дивизиони (хаубице: 105, 155 и 203 мм; и топови 155 мм) из формациског састава дивизије или ојачања која су додељена из средстава корпуса. У њу се укључује и ПА група која се састоји из средстава органског ПА дивизиона или приданих средстава из корпуса (до једног ПА дивизиона истог калибра као и органски ПА дивизион дивизије).

Када није у стању да обезбеди централизовано командовање пуковима дивизија може формирати пуковске борбене групе, тј. пешадиске пукове ојачане потребним средствима и јединицама служби тако да су способни за самостално вођење боја на свом правцу.

У пуковску борбену групу на главном правцу напада дивизије обично улазе: пешадиски пук, један до два дивизиона пољске артиљерије, од вода до чете инжењерије, од чете до батаљона тенкова, а по потреби санитарске чете, део дивизијске извиђачке чете, део дивизијске чете за везу, део чете за транспорт и снабдевање и део артиљериско-техничке чете.

Пуковска борбена група која дејствује на помоћном правцу или група која се налази у резерви и дејствује на правцу пуковске борбене групе на главном правцу напада дивизије слабије се ојачавају.

У току боја дивизија може да формира ударну групу за извршење неког одређеног задатка.¹⁾

Ударна група (састава: 134 пешадиски пук, 737 тенковски батаљон (без чете „В“), 2 вода чете „А“ 60 инжењерског батаљона и 1 вод 654 ПТ дивизиона) извршила је напад на коту у току ноћи.

(Ударна група може бити и следећег састава: до батаљона пешадије, тенковски

¹⁾ У току борби у Нормандији, 15 јула 1944 године, 35 пешадиске дивизија 19 армиског корпуса формирала је ударну групу под командом заменика команданта дивизије са задатком да заузме једну коту на којој је непријатељ пружао жилав отпор.

батаљон, дивизион артиљерије, вод инжењерије, итд.).

Ширина фронта напада пешадиске дивизије, као и код свих осталих армија, зависи од општих услова у којима дивизија напада (задатка, чврстине одбране, земљишта итд.).

У наведеним примерима из Другог светског рата види се да је пешадиска дивизија, при нападу на позициону одбрану, нападала просечно на фронту ширине од 2,5 до 8 км, а при нападу на непријатеља који је организовао одбрану на брзу руку, или при нападу у посебним условима (форсирање, на планинском земљишту) и на знатно ширем фронту (8—10, па и више километара).

Ако се пешадиска дивизија налази на главном правцу напада корпуса на позициону одбрану непријатеља, онда се њен фронт напада обично креће у границама 2,5 до 4 км.¹⁾

После Другог светског рата амерички војни стручњаци у званичној војној литератури изашњавају се за то да дивизија на главном правцу напада корпуса треба да добије ужи фронт, али не мањи од 2,5 км.

Фронт напада дивизије на помоћном правцу, при нападу на позициону одбрану кретао се од 4—8, па и више километара.²⁾

При нападу на позициону одбрану непријатеља пешадиска дивизија се ојачава јединицама родова и служби, у већој или мањој мери, у зависности од њеног задат-

¹⁾ Поред наведених примера у прегледу на страни 112 то потврђује и овај пример: 7 АК који се налазио на главном правцу напада армије нападао је 25 јула 1944 године у Нормандији са три пешадиске дивизије у првом ешелону на фронту од 7,5 км, тако да је на једну дивизију долазило по 2,5 км фронта.

²⁾ Види примере у прегледу на страни 112 за 3 и 45 пешадиску дивизију. 8 АК са три пешадиске дивизије у првом ешелону нападао је 3 јула 1944 године у Нормандији на фронту од 26 км, тако да је на једну дивизију долазило око 9 км, док је дивизија на помоћном правцу имала и шири фронт напада.

Фронт напада 45 и 36 пешадиске дивизије при форсирању реке Волтурно у Италији износио је око 20 км; при нападу на зимску линију 1943 године 3 пешадиске дивизија на главном правцу имала је фронт 9,5 км, 45 дивизија 16 км а 34 дивизија око 11 км.

ка, места и улоге у борбеном поретку корпуса. Тако, например, може да се ојача са 2—4 и више дивизиона пољске артиљерије (хаубице 105, 155 и 203 мм, и топови 155 мм), једним тенковским батаљоном и једним ПА дивизионом РВК, једним батаљоном хемиских бацача 107 мм, четом до батаљона инжењерије, деловима топографске чете, лаке понтонирске чете, чете за маскирање, чете за снабдевање водом, једном до две транспортне чете, итд.¹⁾

Ако се ситуација брзо мења Американци предвиђају да дивизији на главном правцу треба придати највећи део корпусне артиљерије, а ако дивизија наступа лагано и када су фронтони стабилизовани (при нападу на позициони одбрану), онда јој треба придати најмање један лаки и један средњи дивизион (105 и 155 мм).

Пук који дејствује на главном правцу напада дивизије обично добија један до три дивизиона, а на помоћном правцу један дивизион — за непосредну подршку (као наши ПАГ-ови). Остала артиљерија (органска или придана) дејствује на главном правцу у оквиру групе за општу подршку напада дивизије (као наш ДАГ).

¹⁾ Види примере операција у Другом светском рату у прегледу. У једном школском задатку који је штампан у часопису „Military Review“ од марта 1950 године, пешадска дивизија на главном правцу напада ојачана је са три дивизиона пољске артиљерије (по један дивизион хаубица 155 мм и 203 мм и топова 155 мм) и једним ПА дивизионом.

Поред наведених ојачања на правцу напада дивизије предвиђа се и дејство корпусне, а понекад и армиске артиљерије. Тако например, у току Другог светског рата корпус је у нападу најчешће задржавао под својом командом и контролом 8—11 артиљерских дивизиона, који су делом или у целини могли да дејствују на правцу напада дивизије (тј. на главном правцу напада корпуса). На правцу напада 30 пешадске дивизије 19 корпуса на дан 7 јула 1944 године у Нормандији, у припремном периоду дејствовало је 9 дивизиона корпусне артиљерије, а 9 јула, за време борбе у дубини, једанаест дивизиона (сва корпусна артиљерија), тако да је напад 30 дивизије био подржан са укупно 18 артиљерских дивизиона (4 органска, 3 придана и 11 дивизиона корпусне артиљерије, који су дејствовали на правцу напада дивизије).

У току Другог светског рата пешадска дивизија није имала тенкова у органском саставу, тако да је редовно ојачавана са једним до два тенковска батаљона. Због тога послератна пешадска дивизија има око два тенковска батаљона (три тенковске чете у органском саставу пукова и тенковски батаљон) у свом органском саставу. Међутим, и поред тога, пешадска дивизија на главном правцу напада може се ојачати још са једним тенковским батаљоном РВК из корпусних средстава.¹⁾

У Другом светском рату пешадској дивизији која се налазила на главном правцу напада или која је извршавала неки важан задатак придавана је једна борбена група из састава оклопне дивизије или лаки извиђачки механизовани пук из средстава корпуса. У извесним ситуацијама, таква ојачања може да добије и послератна пешадска дивизија, што се може закључити по школским задацима, који се решавају у Командној и Генералштабној школи и по званичној војној литератури.²⁾

Пошто се корпус нормално ојачава једним минобацачким хемиским батаљоном, дивизија на главном правцу напада може га добити као ојачање или ће је подржавати. Међутим, Американци сада сматрају да га начелно не треба придавати дивизији, већ задржати под контролом корпуса за подршку јединица које дејствују на главном правцу напада.

Ако узмемо пешадску дивизију, која напада на фронтонима ширине 2,5 и 4 км на главном правцу напада корпуса и која је ојачана са три дивизиона артиљерије и једним тенковским батаљоном, онда ћемо на 1 км фронта имати следећу средњу тактичку густину:

¹⁾ То потврђују и школски задаци (који се изводе у америчкој Командној и Генералштабној школи) у којима се пешадској дивизији по формацији од 1947 године која дејствује на главном правцу напада корпуса, често додељује још један тенковски батаљон.

²⁾ У школском задатку који је објављен у „Military Review“ од марта 1950 године предвиђено је да се дивизији, која је решавала важан задатак у оквиру корпуса, прида: један батаљон тешких тенкова и један лаки извиђачки механизовани пук. Исто тако, у неким другим задацима, пешадској дивизији на главном правцу додељивана је једна борбена група из састава оклопне дивизије.

Преглед ојачања, ширине фронта

Дивизија	Корпус	На ком фронту и када	Средства ојачања
30 пд	19 АК	Нормандија 7 јула 1944 г.	Три артиљериска дивизиона
9 пд	7 АК	Нормандија 10 јула 1944 г.	
29 пд	19 АК	Нормандија 11 јула 1944 г.	474 тенковски батаљон, 121 инжењерски батаљон, 92 батаљон хемиских бацача и пет артиљериских дивизиона.
35 пд	19 АК	Нормандија 11 јула 1944 г.	
3 пд	6 АК	Анцио-Италија 23 маја 1944	
2 пд	5 АК	Нормандија 11 јула 1944 г.	Четири артиљериска дивизиона
34 пд 45 пд		Анцио-Италија 25/26 мај 1944 год.	
3 пд 45 пд		Анциски мостобран 23 априла 1944 године	
7 пд	24 АК	Острво Окинава— Пацифик 3 априла 1944 године	
96 пд			
7 пд	24 АК	Острво Окинава— Пацифик 19 априла 1945 године	
27 пд			

и дубине сд у Другом светском рату

Борбени поредак	Ширина фронта	Дубина задатка	Примедба
Први ешелон: 117 и 120 пп Други ешелон: 119 пп	Поседала 11 км, а форсирала на 8 км	Ближи око 3 км Следећи 8 км	Форсирање канала и р. Вир.
Пукови напореда	7,2 км	Око 12 км	Уведена у бој по извршеном пробоју од стране 30 пд
Први ешелон: 116 и 115 пешадиски пук Други ешелон: 175 пп	3,5 км	Ближи 4—4,5 км Следећи 6 км	На главном правцу
Први ешелон: 139 и 320 пешадиски пук Други ешелон: 134 пд у резерви АК	Око 4,2 км	Око 6 км	Искрцала се 5—7 јула, кренула на свој сектор 9/10 јула и звршила напад 11 јула
Пукови напореда	Око 6 км	Око 6 км	
38 пп и 1/23 пп напада, док остали делови 2 пд у одбрани на широком фронту	Нападала на 3,6 км	1,5 км	На помоћном правцу
	3,2 км 6—7 км		На помоћном правцу
	6 км 8 км		
Први ешелон: 17 и 32 пп Други ешелон: 184 пп	2,5 км		На главном правцу
Први ешелон: 381 и 382 пп	2 км		333 пп у резерви АК
Први ешелон: 184 и 32 пп Други ешелон 17 пп	3 км		На помоћном правцу
Први ешелон: 105 и 106 пп Други ешелон: 165 пп			На помоћном правцу

	на 2,5 км	на 4 км
пешадски батаљон ¹⁾	1,6	1
арт. оруђа и минобацача 81 и 107 тенкова	75	47
ПТ оруђа:	84	50
— 57 и 75 мм бестрзајних оруђа	49	31
— базука	223	139

*
* * *

Слично као и код нас при нападу пешадске дивизије артиљерија има задатак да врши артиљерску припрему напада и да својом ватром подржава пешадију и тенкове у току јуриша и за време борбе у дубини.

Артиљерска припрема напада дели се на две фазе.

У првој фази артиљерија врши: контрабатирање, запречна гађања за ометање покрета по комуникацијама и за рушење комуникација, неутралисање и уништење концентрисаних околних средстава; неутралисање, уништење и рушење положаја пешадије, КМ, О и ЦВ и уништење минских и других препрека.

У овој фази привлаче се и сва ПТ оруђа за рушење ватрених тачака и других објеката на предњем крају одбране. Ова фаза обично траје неколико сати (често и 6—8).

У другој фази, која обично траје 45—90 минута, један део артиљерије продужава контрабатирање, а сва остала артиљерија уништава основна жаришта отпора на главном положају одбране.

Артиљерска припрема изводи се истовремено са авијациском припремом на читавој дубини појаса одбране.

Ради извршења задатака које врши авијација у припреми напада и у току борбе у дубини, армија одређује извештајни број ескадрила за подршку дивизије на главном правцу напада корпуса.²⁾

Подршка јуриша и борбе у дубини почиње од момента када пешадски делови избију на јуришни положај (200—150 м од предњег краја) и када се изврши пренос ватре. Ову подршку артиљерија оства-

рује покретном запречном ватром (ПЗВ) (уствари ватреним валом) и поступним концентрацијама ватре (ПКВ), тј. комбинацијом ватреног вала с поступним концентрацијама ватре. Американци избегавају ватрени вал на сву ширину фронта, пошто сматрају да је већ преживео (захтева велики утрошак муниције, ограничава маневар пешадије — иако олакшава садејство с њом — и отежава прелаз на други вид подршке) и да су поступне концентрације ватре много повољнији вид подршке. Поступним концентрацијама ватре не туку се читави рејони већ поједини објекти, односно одређени циљеви у тим рејонима, да би се смањило утрошак муниције.

У току напада артиљерија мења ватрене положаје по дивизионима или по батеријама.

Командовање артиљеријом остварује се одозго наниже преко артиљерских старешина (начелника артиљерије).

У циљу чвршег управљања ватром и садејства са осталим родовима, у дивизији (корпусу), као и у дивизионима који су придати пуку, формирају се „центри за управљање артиљерском ватром“, преко којих пролазе сва тражења и наређења за отварање ватре одоздо навише и одозго наниже. Кад дивизијски центар добије захтев за отварање ватре, он је одмах отвара ако је предвиђен у плановима, а ако није планирана, отвара је ако има могућности, а ако је не може отворити онда је тражи од корпуса. На овим центрима налази се ваздухопловни официр за везу са авијацијом, а за коректуру и управљање ватром као и за везу, поред осталих средстава, у органском саставу дивизије налази се и 10 авиона.

ПТ обезбеђење дивизије у нападу остварује се дубоким ешелонирањем ПТ средстава која се налазе у органском саставу чета и батаљона (базуке, бестрзајна оруђа 57 и 75 мм) у оквиру борбених поредака пешадских пукова. Тенкови из састава пешадског пука употребљавају се првенствено за ПТ обезбеђење, док дивизијски тенковски батаљон, поред осталих задата-

¹⁾ Под условом да пешадска дивизија напада са два пешадска пука у првом и једним пешадским пуком у другом ешелону и да пешадски пукови из првог ешелона дивизије такође нападају са по два пешадска батаљона у првом и једним пешадским батаљоном у другом ешелону.

²⁾ У рату је била остварена најјача подршка једним ваздухопловним крилом (дивизија) од око 150 до 300 авиона, који су у стању да изврше 450 до 900 борбених летова у току једног дана. За напад 2 пешадске дивизије 11 јула 1944 године у Нормандији била је предвиђена подршка од четири ваздухопловне групе, тј. укупно око 300 авиона.

ка, редовно има и противтенковску улогу. Поред тога, целокупна пољска артиљерија, у случају потребе, води борбу против непријатељских тенкова.

Противавионска одбрана остварује се формационим, а евентуално и придатим ПА дивизионим. Противавионску одбрану у потпуњавају ПА дивизиони РВК под контролом корпуса (дивизиони топова 90 мм) и армија (дивизиони топова 120 мм), као и ловачка авијација која врши заштитну нападне зоне армије, у чијем оквиру се истовремено заштићава и зона напада дивизије.

Дивизијски ПА дивизион може се употребити и за борбу против тенкова и других земаљских циљева, ако то ситуација у ваздуху дозвољава и ако је неопходна таква подршка за пешадију и тенкове.

Тенкови (било из органског састава дивизије или из придатог тенковског батаљона) углавном дејствују као тенкови непосредне подршке пешадије. Они обично имају задатак да уништавају непријатељску живу силу и ватрена средства, да праве пролазе кроз жичне и пп препреке, да неутралишу артиљерију и резерве, да одбијају противнападе, да нарушавају систем управљања и командовања (КМ, О и ЦВ), да ометају дотур и евакуацију, итд.

Тенковски батаљон дивизије обично се припадаје пуку на главном правцу, а ако је дивизија ојачана још једним тенковским батаљоном из средстава АК, онда се један од њих (првенствено придати) задржава под командом команданта дивизије и служи му као основна снага за стварање ударне групе. Ударна група може добити неки од следећих задатака:

— да се пробије до важног објекта у дубини непријатељске одбране (да га заузме и задржи до придоласка главнине дивизије);

— да изврши обухват непријатељске групе и да помогне снагама с фронта за њено окружење и уништење;

— да одбије противнапад непријатеља, или развије и обезбеди успех дивизије.¹⁾

У извесним повољним ситуацијама (при нападу на слабу непријатељску одбрану) тенковски батаљон може да дејствује и самостално (без пешадије), на пример да заузме и задржи неки објект до пристизања пешадије, да изврши изненадни удар ради преузимања иницијативе или ради помоћи задржаној пешадији, да изврши пробој одбране на уском фронту (под условом да је непријатељска одбрана слабо организована у ПТ смислу), да изврши обухват у циљу окружења и изолирања мањих на-

сеља, шума и других објеката отпора, да развије успех дивизије (увођењем у пробој који је извршила пешадија), итд.

При употреби тенкова командант дивизије, водећи рачуна о карактеру земљишта и непријатељске одбране, одређује које ће објекте заузети пешадија у интересу тенкова, а које тенкови у интересу пешадије. Поред тога он решава да ли ће се вршити пешадиски или тенковски напад и који ће се метод дејства применити при употреби тенкова.

Борбена група састава: један или више тенковских батаљона и батаљона оклопне пешадије, дивизиона механизоване артиљерије и осталих јединица и служби из састава оклопне дивизије може да се додели дивизији у току боја (кад то ситуација захтева) за проширење успеха и заузимања коначног објекта напада дивизије (за извршење следећег задатка).

Лаки извиђачки механизовани пук који је придат дивизији врши извиђање, одржава додир са непријатељем (на тај начин обезбеђује дивизију у припремном периоду), обезбеђује један од незаштићених бочка дивизије у току напада, одржава везу са суседима и служи за обезбеђење дивизије при извршењу прегруписавања снага (по заузимању коначног објекта напада дивизије).

У оквиру пешадиске дивизије америчке армије **инжињерија** углавном извршава у нападу исте задатке као и наша инжињерија (поправка и изградња путева и мостова, постављање и рашчишћавање препрека, итд.). Разлика је у томе што она добија за ојачање и подршку специјалне делове инжињерских чета и средстава из армиског корпуса, ради обављања специјалних радова (снабдевање водом, расподела карата, маскирање, итд.).

При нападу дивизије на позициону одбрану непријатеља нарочито важно место заузима рад инжињерије у саставу јуришних одреда (група) које формирају пешадиски пукови и батаљони.

Инжињерија изводи само оне радове који изискују специјалну стручну спрему и нарочити материјал. У свим другим случајевима инжињерија има само инструкторску улогу.

¹⁾ 1944 године, у Нормандији, 29 пешадиска дивизија образовала је ударну групу од делова свог тенковског батаљона, извиђачких, пт и инжињерских делова и са једним пешадиским батаљоном 115 пешадиског пука увела је у пробој за проширење и обезбеђење свога успеха.

Пешадиска дивизија ступа у борбу на основу претходно разрађеног плана борбе. Пре но што се састави тај план неопходно је да се изведе детаљно извиђање непријатеља и земљишта, да се организује садејство међу родовима и изда борбена заповест, која служи као основа за планирање и руковођење јединицом у току борбе. Поред тога, припрема дивизије за напад по потреби обухвата и увежбавање јединица (на полигонима или земљишту које је слично оном, на коме ће се водити борба и у условима који приближно одговарају стварним) за престојећа дејства, организација непрекидног снабдевања, односно стварање довољних количина муниције, хране и других материјалних потреба.

Командант дивизије и његов штаб носе одговорност за припрему и успех у борби. Командант треба благовремено да донесе правилну, кратку и сваком јасну одлуку и да у току борбе утиче на њено извршење чврстим руковођењем, изненађењима, правилном употребом родова и резерви, итд. Његов штаб треба да прикупља и сређује податке о непријатељу и својим снагама, проучава ситуацију, планира борбу и да контролише извршење заповести од стране потчињених.

Припрема напада дивизије почиње од момента примања борбене заповести команданта корпуса. На основу те заповести командант дивизије указује штабу какве мере треба предузети за обезбеђење припреме напада, какве реферате треба да спреме старшине јединица и начелници родова, када ће се изводити командантско рекогносцирање, кога треба позвати на рекогносцирање, каква ће се питања решавати током рекогносцирања, итд.

Најважнији рад штаба у припреми напада — пре издавања борбене заповести од стране команданта — јесте организација осигурања, извиђања, ПАО, ПТО, ПХЗ и маскрања.

У припремном периоду напада за команданта дивизије најважније је извођење командантског рекогносцирања, пошто он за то време поставља задатке присутним командантима пукова и начелницима родова и организује садејство између појединих родова и суседа и на крају издаје своју борбену заповест, на основу које штаб дивизије врши планирање напада детаљнишући сва питања из ње.

После издавања борбене заповести рад штаба дивизије састоји се у састављању

плана напада, у преношењу наређења до потчињених и у контроли извршења тих наређења.

Напад дивизије почиње у раније одређено време, или по сигналу команданта дивизије (Американци сматрају да је најбоље да напад отпочне у раним јутарњим часовима, пошто јединице преко ноћи изврше последње припреме). Ако нападу претходи артиљериска и авијацијска припрема (које су обично веома дуге) трупе не напуштају полазни положај све док се не покаже успех припреме. Ако припрема траје краће или ако се не изводи (ради постизања изненађења) онда трупе полазе с полазног положаја чим отпочне артиљериско-авијацијска припрема, или у одређено време, и енергично, у растреситим стројевима, избијају на јуришни положај. Ако је јуришни положај далеко онда се између њега и полазног положаја одређују узастопне ватрене линије. Кад трупе избију на 400—180 м пред предњи крај непријатељске одбране, отвара се ватра из целокупног наоружања, а кад дођу на 200—150 м, онда артиљерија преноси ватру у дубину, док минобацачи још извесно време продужавају гађење предњег краја.

Кад крене на јуриш пешадија треба брзо да се убаца у прву траншеју и да борбом прса у прса ликвидира непријатеља.

Када пукови заузму своје коначне објекте напада (изврше своје следеће задатке), командант дивизије издаје потребна наређења за њихово даље дејство. После извршења следећих задатака пукови организују заузето земљиште за одбрану и чекају даље наређење, или — на основу благовремено примљеног наређења — продужавају даље напредовање у циљу извршења следећих задатака дивизије.

Увођење дивизиске резерве у бој (у којој се обично налази 1/3 снага и средства дивизије) сматра се као најодговорнији моменат у раду команданта дивизије у нападу.

По извршеном нападу првих борбених ешелона дивизије дивизиска резерва (општа и тенковска) и артиљериска група претстављају главно средство у рукама команданта дивизије за даље вођење напада и искоришћавање постигнутог успеха. Циљ који дивизиска резерва треба да постигне и њено место у борбеном поретку дивизије зависи од опште ситуације, задатка, вида

маневра који се примењује и могућих непријатељских противдејстава.

Резерва треба да буде довољно јака да би могла искористити постигнути пробој, извршити обухват једног или оба створена бока и дејствовати дубоко у непријатељској позадини.

При извршењу обухвата резерва такође треба да буде довољно јака да би могла продужити почетни успех обухвата или искористити успешан обухват дејством у непријатељској позадини.

Ако постоје отворени бокови или ако их непријатељ може угрозити, дивизиска резерва се мора дубље ешелонирати и тако поставити да може дејствовати на најмање два угрожена правца.

Дивизиска резерва, односно други ешелон, треба да буде на таквом удаљењу од првог ешелона да га могу подржати не само ватром, већ и покретом. Најбоље је да

се комплетна дивизиска резерва уведе у бој, а треба избегавати делимично ојачавање јединица првог борбеног ешелона јединицама из резерве.

Чим утроши своју резерву командант дивизије мора одмах да образује нову, првенствено од оних јединица које су најмање ангажоване.

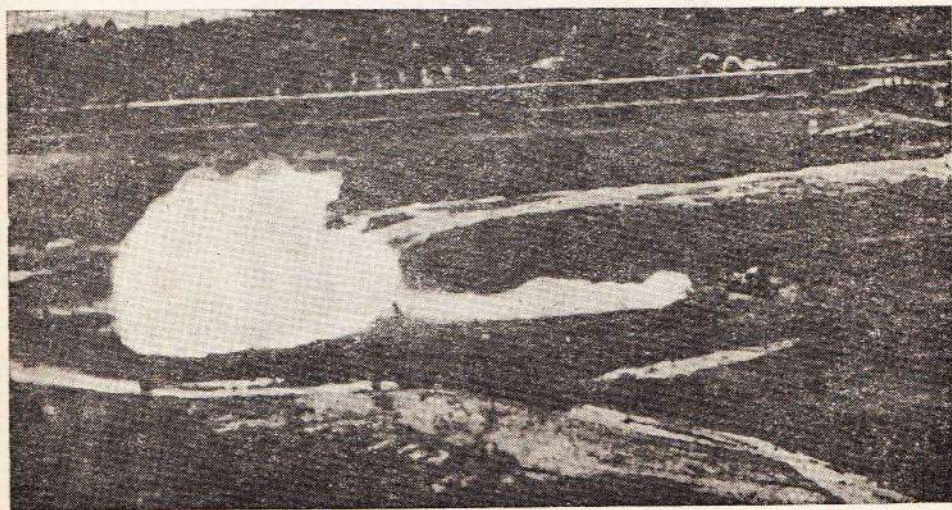
Кад дивизија изврши свој следећи задатак, тј. кад овлада читавим главним појасом одбране и заустави се пред новим организованим непријатељским положајима (други одбранбени појас), командант дивизије предузима мере за одбрану заузетог земљишта и чека даље наређење команданта корпуса (може остати у одбрани, продужити напад и гоњење или прећи у резерву корпуса.

Капетан
Исо Леви

УПОТРЕБА „НАПАЛМ“ БОМБИ ПРОТИВ ТЕНКОВА У КОРЕЈИ

Енглески часопис „The Sphere“ од новембра 1950 године доноси податке са корејског ратишта о новим методама за уништавање непријатељских тенкова помоћу такозваних „Напалм бомби“ које се бацају из авиона. Бомбе се носе под крилима ловаца и лаких бомбардера. Једна бомба од 55 кгр може својим дејством да покрије

површину крушкастог облика величине око 80×20 м. Бачена са мале висине „Напалм“ бомба се запаљује ударом о тенк или тврдо земљиште помоћу специјалног упаљача. Према подацима из штампе, „Напалм“ је једна врста желе-газолина на бази деривата нафте која је јако запаљива.

Слика бр. 1 — Бомба је бачена и на месту пада шири се пожар према приближујућем тенку. Десно се види сенка „Шутинг Стара“ који је бацио бомбу

маневра који се примењује и могућих непријатељских противдејстава.

Резерва треба да буде довољно јака да би могла искористити постигнути пробој, извршити обухват једног или оба створена бока и дејствовати дубоко у непријатељској позадини.

При извршењу обухвата резерва такође треба да буде довољно јака да би могла продужити почетни успех обухвата или искористити успешан обухват дејством у непријатељској позадини.

Ако постоје отворени бокови или ако их непријатељ може угрозити, дивизиска резерва се мора дубље ешелонирати и тако поставити да може дејствовати на најмање два угрожена правца.

Дивизиска резерва, односно други ешелон, треба да буде на таквом удаљењу од првог ешелона да га могу подржати не само ватром, већ и покретом. Најбоље је да

се комплетна дивизиска резерва уведе у бој, а треба избегавати делимично ојачавање јединица првог борбеног ешелона јединицама из резерве.

Чим утроши своју резерву командант дивизије мора одмах да образује нову, првенствено од оних јединица које су најмање ангажоване.

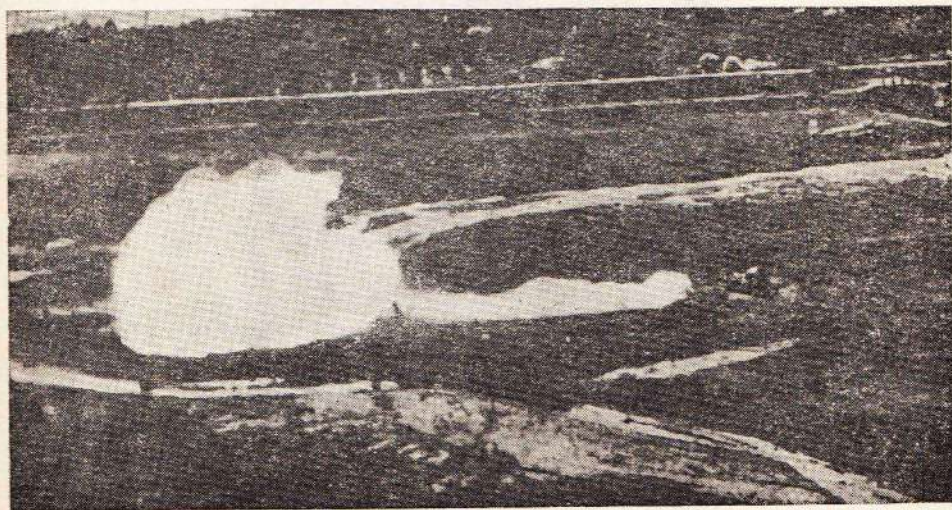
Кад дивизија изврши свој следећи задатак, тј. кад овлада читавим главним појасом одбране и заустави се пред новим организованим непријатељским положајима (други одбранбени појас), командант дивизије предузима мере за одбрану заузетог земљишта и чека даље наређење команданта корпуса (може остати у одбрани, продужити напад и гоњење или прећи у резерву корпуса.

Капетан
Исо Леви

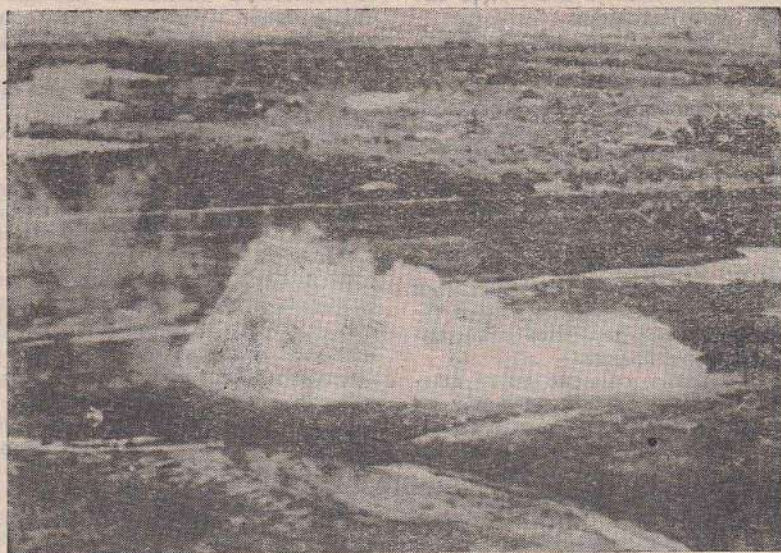
УПОТРЕБА „НАПАЛМ“ БОМБИ ПРОТИВ ТЕНКОВА У КОРЕЈИ

Енглески часопис „The Sphere“ од новембра 1950 године доноси податке са корејског ратишта о новим методама за уништавање непријатељских тенкова помоћу такозваних „Напалм бомби“ које се бацају из авиона. Бомбе се носе под крилима ловца и лаких бомбардера. Једна бомба од 55 кгр може својим дејством да покрије

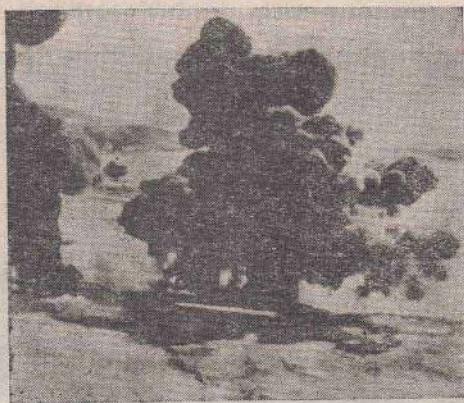
површину крушкастог облика величине око 80×20 м. Бачена са мале висине „Напалм“ бомба се запаљује ударом о тенк или тврдо земљиште помоћу специјалног упаљача. Према подацима из штампе, „Напалм“ је једна врста желе-газолина на бази деривата нафте која је јако запаљива.

Слика бр. 1 — Бомба је бачена и на месту пада шири се пожар према приближујућем тенку. Десно се види сенка „Шутинг Стара“ који је бацио бомбу

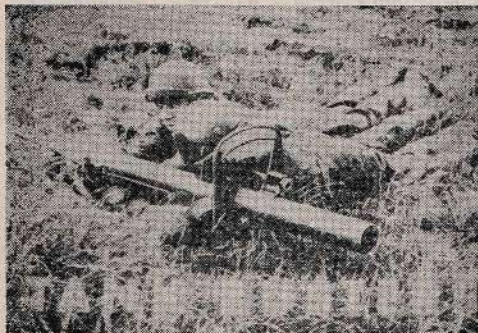
Слика бр. 2 — Пламен, који изгледа као магловито-бели облак, захватио је тенк. Температура је 1500°

Сл. бр. 3 — Тенк је запаљен и из њега избија црни дим

НОВО ПРОТИВТЕНКОВСКО НАОРУЖАЊЕ

Енглески часопис „The British Army magazin“ за новембар 1950 године доноси податак да су недавно министри одбране

Сл. бр. 1 — Лежећи став

Западне Уније присуствовали приказивању уништења тенкова у борби. Приказивање је вршено код пешадиске школе у Вестминстеру.

У центру пажње био је амерички ракетни бацач, којим су британске трупе опремљене у Кореји, као и нови француски противтенковски бацач.

У Буржеу, у Француској, приказане су две нове гранате за овај бацач калибра 60 мм и 53,1 мм које постижу изненађујуће резултате против оклопа. Пробојност се постиже помоћу једне врсте нуклеарне дисоцијације (растављање језгра).

Пламен се јавља у унутрашњости тенка. Рикошета нема. Граната има реактивни погон, а гасови се стварају у једној специјалној дрвеној комори.

На сл. 1 види се употреба новог пт бацача из лежећег става, а на сл. 2 из стојећег.

Б. Б.

Ј. Б. Боринија
Безлић

Сл. бр. 2 Стојећи став

ЦИПЕЛЕ ЗА ПРЕЛАЗ ПРЕКО МИНИРАНОГ ЗЕМЉИШТА

Савлађивање минских препрека врло је важан и увек актуелан проблем. „Revue générale du Saoutchouc“ бр. 4, од априла 1949 године, доноси податке да су органи америчке техничке службе завршили један модел специјалних дубоких ципела, које за 95% повећавају сигурност преласка преко минираног земљишта. Сигурност се постиже повећаном површином гажења на коју се распоређује тежина човечјег тела тако да услед незнатног притиска нагазне мине остају неактивирани.

Ципеле имају ђонове од алуминијумове легуре, величине 0,5 м × 0,25 м са четрнаест отвора пречника 2 см, који омогућавају циркулацију ваздуха. Површина гажења износи 1250 см². Горњи део ципеле састављен је из два дела од пластичне масе. Свака ципела тешка је око 3 кг, али су довољно удобне за кретање кроз минска поља.

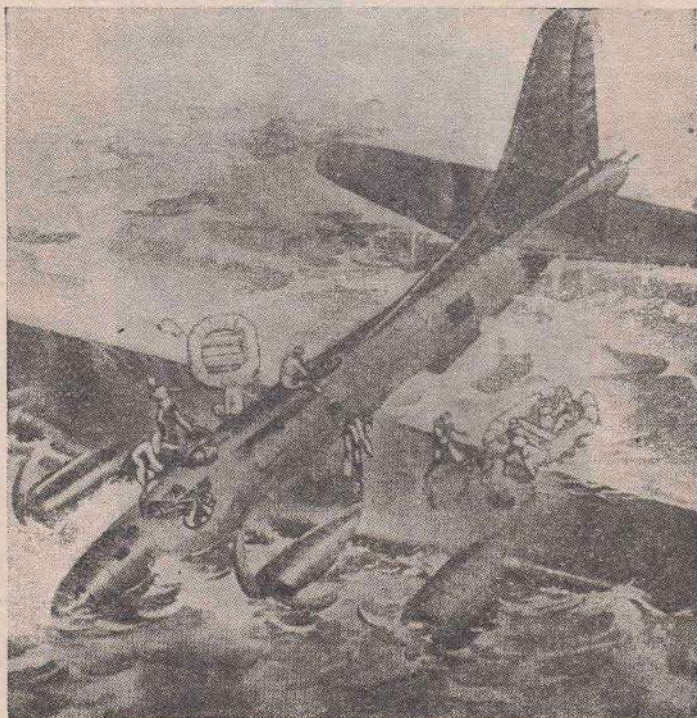
Dr. Alexander Tröfner А. Т.

НОВИ СПЛАВ ЗА СПАСАВАЊЕ ВАЗДУХОПЛОВАЦА

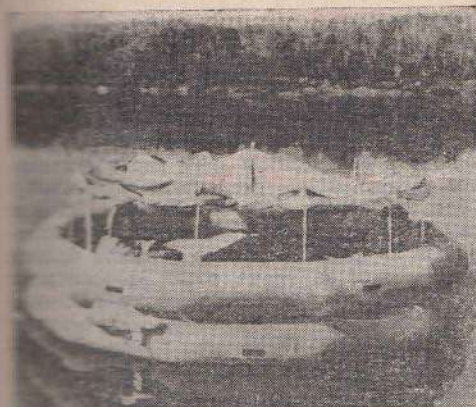
Према подацима из енглеског часописа „The Sphere“ од новембра 1950 године, у Америчкој армији извршена су испитивања са новим сплавом за спасавање ваздухопловаца при принудном спуштању на море. Сплав је снабдевен шатором, радар-рефлектором и помоћном опремом у коју спадају: ручне пумпе, прибор за оправку сплава, ручна аптека, кљешта за савијање, лентер, весла, кофе на склапање, сигнална

средства за дневно и ноћно сигнализација, резервна храна, прибор за претварање морске воде у питку, прибор за пецање рибе, маст против сунчаних опекотина, итд. (сл. 2).

Сплав се састоји из два гумирана најлон црева. Свако црево је способно да независно једно од другог носи по 20 људи. Сплав нема заједничко дно, већ га свако црево има за себе. Испод сплава постоји

Сл. бр. 1

Сл. бр. 2

Сл. бр. 3

Сл. бр. 4

једно напумпано јастуче које служи као помоћ у одржавању сплава на површини воде, те је сплав доста стабилан и удобан за посаду.

Носивост сплава је 2.268 кг; сплав издржава јачину ветра од 60 миља (око 96 км) на час. Сам сплав је тежак 22 кг, а шатор и помоћна опрема 40 кг.

Када се авион спусти на воду (сл. бр. 1), посада избацује сплав који се аутоматски надува за време од једног минута. То се постиже помоћу једног конопца дужине 25 стопа (7,62 м) који се закачи у унутрашњост авиона пре но што се сплав избаца напоље. Конопца активира уређај за аутоматско пумпање сплава и док се он одмота за 10 стопа (3,40 м), сплав се испуни ваздухом, после чега се привлачи пред врата авиона. Један део сплава око 3 стопе (92 см), остаје ненапумпан и служи да посада преко њега уђе у сплав, а потом се и он надува ручном пумпом. Затим посада подиже мотку на средини сплава и преко ње затеже шатор чији се крајеви причвршћују за сплав. Крајеви шатора могу се ради вентилације подићи (сл. 2) или спустити (сл. 3).

Сл. 4. приказује спакован сплав какав се носи у авиону.

Овај модел сплава много је бољи од ранијег модела који је могао да прими само шест људи, а био је два пута тежи. Шатор је засада обојен црвено, али ће се убудуће примењивати плава — морска боја да не би сплав био уочљив у непријатељским водама. Сплав се већ израђује за потребе ваздухопловства.

Б. Б.

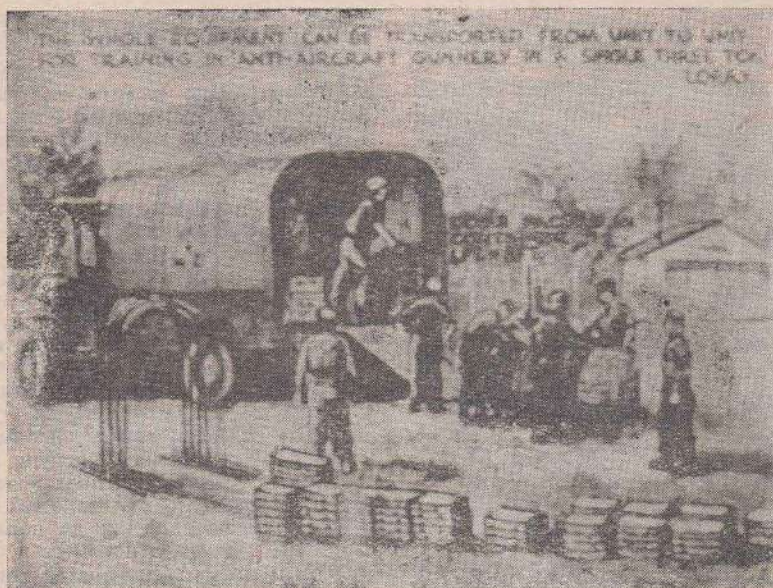
логн. *Борислав Белић*

НОВИ МЕТОД ОБУКЕ ПОСЛУГЕ ПАМ И МПАА У ЕНГЛЕСКОЈ

У току Другог светског рата знатно су усавршени метод и начин обуке у гађању покретних циљева из ПАМ и МПАА. Материјално обезбеђење те обуке претстављало је најтежи проблем.

При обуци послуге пт оруђа услови су далеко лакши, а средства јефтинија, те је тај проблем брзо и успешно решен коришћењем покретних макета. Међутим, при обуци послуге ПА оруђа тешкоће су веће, јер је импровизација налета авиона врло тешка или готово немогућа. У Енглеској је сада у испитивању једно врло занимљиво решење за успешнију обуку послуге

ПАА. Ради се о коришћењу кино-фото апарата који пројектује снимљене налете авиона на унутрашњу површину једне куполе. Пројектовање налета праћено је звуком авиона и експлозијом зрна, као код стварног гађања. Нишанске справе на постољу (без оруђа), послуга и наставник налазе се у куполи израђеној од сличног материјала из којег су рађени баражни балони у Енглеској за време рата. За транспорт купола се пакује у једну балу величине $0,92 \times 1,22 \times 2,00$ м и заједно са осталом опремом превози се једним тротонским камионом (сл. 1).

Сл. бр. 1

Опрема се састоји из пројекционог апарата, ваздушне пумпе на електрични погон, еластичне цеви за удубавање ваздуха, оквира за заштиту апарата кад је купола спуштена, дрвеног патоса куполе и специјалног улаза који херметички затвара куполу помоћу двојих врата (сл. 2).

Постављање куполе врши се на потпуно равном земљишту пречника 9,2 м и траје око 2 часа. Крајеви куполе се укопавају у земљу, а затим се помоћу вазду-

шне пумпе врши удубавање ваздуха све док се купола не напуни и не добије вид балона, као што показују слике 2 и 3. Пројекција лета авиона врши се на унутрашњу површину куполе која је обојена као небо, да би слика била што вернија. Послуга нишани на „авионе“, а наставник контролише њихов рад помоћу решетке нишанске справе која се, такође, пројектује на унутрашњу површину куполе. (Види беле кругове испод авиона на сл. 3).

У куполи је притисак ваздуха нешто већи од спољњег, али не замара људство при дисању.

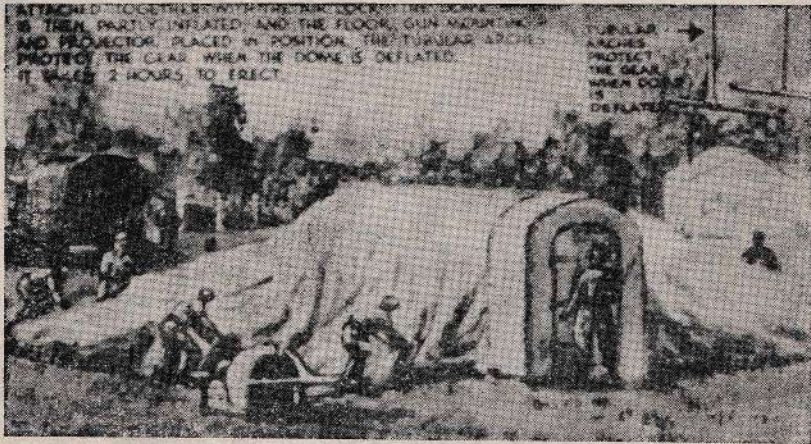
Сл. 3 и 4 приказују унутрашњост куполе за време извођења обуке.

Сл. 5 показује да се овакав начин обуке

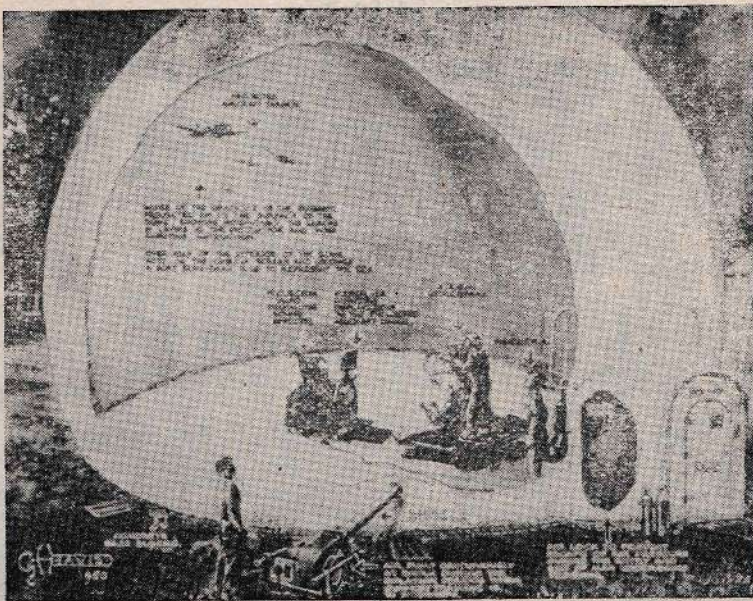
у гађању може применити и код бродске артиљерије за дејство против брзопокретних циљева као што су борбени чамци.

(„The Illustrated London News“ за новембар 1950).

Ф. Н.

Сл. бр. 2

Сл. бр. 3

Сл. бр. 4

Сл. бр. 5

ПРИКАЗ КЊИГА И ЧАСОПИСА

Артур Харис: БОМБАРДЕРСКА ОФАНЗИВА

Мемоари имају увек неку тенденцију. Ове успомене Сер Артура Хариса¹⁾, ваздухопловног маршала и команданта британске бомбардерске авијације у другој половини прошлог рата, снажан су докуменат у прилог стратемиске авијације. У томе светлу он нам приказује историске чињенице. Чак бисмо могли рећи да је неке такве чињенице нарочито стварао да би њима аргументовао своју унапред постављену тезу, да ће бомбардерска авијација имати пресудну реч у Другом светском рату. Али претходно нешто о личности.

Рођен је 1892. Још је дете када га отац ставља пред избор: војска или колоније. Он бира колоније и у шеснаестој години одлази у Родезију трбухом за крухом. Најпре је копач злата, затим кочијаш, па шофер — један од првих у оном крају, а уз то је и фармер. Први светски рат га ипак баца на војнички колосек. Његова борбена природа није могла пропустити овако сјајну прилику. Ступа добровољно у 1 родезиски пешадиски пук, али само као помоћни трубац, јер других слободних места није било. Са пуком одлази у Немачку Западну Африку где се више маршевало него тукло. Када је тамо било све готово, он долази у Енглеску, решен да настави рат, како он каже, у седећем ставу. У коњицу не верује, артиљерија је препуна, па ступа у авијацију, прескочив протекцијом неких 6.000 кандидата. Убрзо постаје ноћни ловац у одбрани Лондона од немачких цебелина. То је његов први додир са стратемиским бомбардовањем. На крају рата је већ мајор. Остаје у активној служби. Служи у Индији и Ираку где му се пружа прилика да тамошња устаничка племена ближе упозна са последњом тековином материјалне цивилизације. Касније га видимо на челу једне ескадриле за тешко ноћно

бомбардовање, прва ове врсте после рата. Из Ратне школе (Army Staff College) односи неповољне утиске, јер налази да тамо имају много више разумевања за коње него за мотор. У министарству ваздухопловства сарађује затим на припремама за будући рат који је већ био на помолу. Непосредно пред рат, у Палестини, има још једном прилике да побуњенике умирује бомбама из ваздуха.

Почетком рата постављен је за команданта 5 бомбардерске групе којих је тада било свега пет и које су непосредно улазиле у састав Бомбардерске команде (Bomber Command). Тада су се употребљавали авиони: Battle, Blenheim, Wellington, Whitley i Hampden. Бацани су само леци на Немачку. Тучени су једино непријатељски ратни бродови, али са толико губитака да је то обустављено пре но што је себи и противнику нанесено сувише штете. Нешто касније Хампдени су почели да минирају непријатељске воде. То је био почетак врло успешне кампање која је најзад натерала Немце да ангажују 40% својих морнаричких ефектива у чишћењу мина. У доба инвазије Норвешке изведено је на крајњем домету неколико дневних рејдова са много губитака и мало резултата.

Са Французима било је уговорено још пре рата да ће целокупна британска бомбардерска авијација сарађивати са француском војском. Ипак, када је немачка офанзива отпочела, генерал Гамлен није се могао натерати да употреби бомбардере у сулудој нади да ће се и Немци, као по неком прећутном центлменском споразуму, уздржати од бомбардовања.

После слома Француске британски бомбардери одигравају велику улогу у Бици за Енглеску. Уништавају бродовље у каналским лукама и тако уверавају Немце да је инвазија немогућа. Али, жали се писац, ово се довољно не признаје; сва је за-

¹⁾ Sir Arthur Harris: Bomber offensive, Collins, London, 1947.

слуга придата ловцима, а тучење немачких, готово ненаоружаних бомбардера ван пратње сопствених ловаца, — што се често дешавало, лично је за енглеске ловце са 8 митраљеза, на гађање крава на ледини.

Стратегиско бомбардовање Немачке отпочело је с јесени 1940 у веома малим размерама. Циљеви су били поједине фабрике алуминијума, авиона и синтетичног бензина, затим железнички чворови и разни канали. Резултати су слаби, али се морао одржати додир са противничком одбраном.

Једно време провео је Харис на положају помоћника начелника штаба Ваздухопловства. Било је то у доба тзв. „Блица“, дакле у времену најжешћег бомбардовања Лондона. Са крова Министарства ваздухопловства посматрао је како се Сити превија у пламену оне страховите децембарске ноћи 1940. Тренутно га је обузела жеља за осветом, али одбацује оптужбу, која се често чула, да је касније баш из освете рушио немачке градове. Он то посматра много рационалније. Фантастична слика ужареног Ситија је само грандиозни приказ који Немци пред њим изводе да би показали шта се може постићи сасрећеним нападима, али шта се при томе може и пропустити. На кров зове и свога шефа Портала. Са крова они носе утисак да би Лондона нестало у пламену ако би Немци неколико ноћи узастопно нападали истом снагом и када би већина њихових авиона стизала на циљ, што нипошто није био случај. Они ће то извести боље када буду почели да руше Немачку.

У тадањој ситуацији Енглеске није било другог излаза. Била је сасвим сама и нико није био толико луд, каже Харис, да јој се придружи. Нико није тада претпостављао да ће Немци и Јапанци бити толики идиоти (то су његове речи) да увуку у рат Русију и Америку. На попришту биле су Енглеска и Немачка сасвим саме. Инвазија Континента била је очигледно ван граница могућности. Бомбардерска офанзива била је једина алтернатива која је пружала изгледе на победу. Само, требало је радити брзо да се не заостане за немачком одбраном. Тада још није имао онолико вере у способност енглеских научника као касније.

Посматрајући пожар Ситија Харис стиче уверење да ниједна земља не може издржати бомбардерску офанзиву ако се у порно спроводи са одговарајућом тежином и врстом бомби. Он је знао да су и Портал и Черчил мишљења да је бомбардерска офанзива једино што се може учинити

у догледно време. Са Порталом се сложио да ће за ово бити потребно око 4000 тешких бомбардера прве линије, око три пута више но што је касније стварно постигнуто.

Нигде у свету, подвлачи он не без поноса, није се у то време помишљало да авијација може водити и добити рат. То је британска идеја. За Французе су бомбардери били само далекометна артиљерија војске. Немци су своју авијацију потпуно подредили сувоземној војсци. Руси нису никад озбиљно покушали да изведу стратегиско бомбардовање; они нису имали ни знања ни производне моћи да опреме тешке бомбардерске снаге. По изјавима Немаца, њихова авијација је била релативно неефикасна чак и када су располагали енглеским и америчким машинама. Јапанци су своју авијацију такође потпуно потчинили операцијама војске и флоте. Чак ни Американци нису посматрали авијацију ван тесне тактичко-оперативне улоге; идеју о стратегиској употреби ваздухопловне моћи узели су од Енглеза. Ова идеја се, природно, родила у земљи где никад није било велике стајаће војске и која је што јевтиније морала да брани велике прекоморске поседе.

У фебруару 1942 постављен је Харис на чело Бомбардерске команде. Дотле је била напуштена тактика прецизног бомбардовања, заснована на оптимистичкој мисли допској претпоставци да ће идентификовање циљева бити лако, па се прешло на масовно тучење индустријских зона. Први циљ је био Манхајм. Резултати су били задовољавајући, па су слични напади изведени на Бремен, Вилхелмсхафен, Кил... Напади на Берлин изведени у то доба као репресалија за бомбардовање Лондона, били су чисти неуспеси.

То је сасвим разумљиво. За такве велике и удаљене циљеве снаге су биле још недовољне. Харис је у фебруару 1942 распологао са просечно 50 тешких и 250 средњих бомбардера. Дневни рејдови су били немогући, а није било навигационих средстава која би омогућила посади да нађе циљ, а да га не осмотри оком. Просечна посада у средњим временским условима није могла наћи циљ оком. Било је јасно, с једне стране, да се напади имају сасредити у времену и простору, да би се смањили губици, а циљ уништио, а с друге стране тактички и технички проблеми сасрећеног бомбардовања једва да су били зачети. Постојала је само нада да ће се моћи груписати над циљем 100 авиона на сат.

Са овом снагом и под овим условима имао је Харис одмах да предузме офанзиву против Немачке, јер је то била тада једина снага на Западу која је могла предузети офанзиву.

Основна идеја офанзиве дошла је одозго. Требало је напасти морал индустријских радника. То се имало постићи уништавањем четири највећа рурска града, а затим још 14 других. Харис не пориче да се бомбама из ваздуха руши морал, али, ипак, сматра да је идеја у основи нездрава јер је „морално“ бомбардовање неефикасно противу добро организоване полицијске државе. За Хариса је опадање производне моћи било значајније него опадање морала.

Начело сасрећених напада по времену и простору наметнуто је Енглезима немачком одбраном која је била организована у више линија. Линија службе ВООВ ишла је обалом. За њом је био појас ловаца; сваки од њих је имао свој бокс (рејон); боксови су се додиривали у непрекидном низу. Пред Руром је био непрекидан светлосни појас рефлектора. Крајем 1941, када је ова организација изведена, губици су нагло порасли. Било је јасно да ће се смањити само ако се изведу компактни напади који ће заситити и преплавити одбрану. Али је сва тешкоћа била у томе да се такви напади изведу без погодних навигационих инструмената. Идеја о 100 бомбардера на сат над циљем се тада ретко могла остварити.

Прву годину свога командовања сматра Харис претходном фазом, изгледа само због тога, што дотле није могао осетити погодити она четири рурска града постављена му у задатак. Заиста, напад на Есен, ноћу 8/9 марта 1942, није успео. Велика већина бомби је пала далеко од циља. Изнадажење циљева у рурској области било је нарочито тешко због индустријске магле која је непрекидно лебдела над њом. У току идућа три месеца изведено је још једанаест напада на Есен, али ни град ни Круп нису претрпели озбиљне штете. Суштина проблема је била у навигационим инструменатима и у техници бомбардовања. Апарати Gee, дотле употребљавани, били су непогодни за слепо бомбардовање. То је значило да се могло бомбардовати само по месечини и ветром времену уз одговарајуће високе губитке. То је значило, такође, одрећи се Рура где је због индустријске магле била немогућна визуелна идентификација циљева. Али су, ипак, резултати били значајни.

Либек је први немачки град који је плануо. 234 бомбардера бацило је 144 тоне за-

палјивих и 160 тона експлозивних бомби. Није се вратило 13 авиона. Овај проценат од 5½% био је неподношљив за дуже време с обзиром да је из фабрика стизало највише 200 авиона месечно. Серија од четири напада на Рошток дала је боље резултате са мање губитака.

Либек и Рошток су били мањи циљеви са слабијом одбраном која се могла заситити са 200—300 авиона. За веће циљеве требало је више авиона. Рађа се тако идеја о концентрацији 1000 авиона. Да би се постигла ова цифра, требало је узети све авионе допунских јединица са полуобученим посадама, а нешто и узаймити од других команди. Изабран је Келн. Напад је изведен са 1047 авиона при пуној месечини, ноћу 31 маја, и трајао је сат и по. Резултати су били врло добри: 240 уништених хектара према 312 хектара колико је градске површине дотле било уништено од свих напада заједно. Губици: 32 авиона или 3,3%.

Напад на Келн изведен је више због Енглеза него због Немаца. Требало је и код куће доказати снагу бомбардерске авијације, да се савлада отпор који је још стајао на путу њеном развоју. Да није било напада на Келн, никад не бисмо имали праву бомбардерску офанзиву — тврди Харис. Али Келн није био његов једини аргумент. У Бомбардерској команди брижљиво је вођена евиденција о почињеној штети Немачкој и још упорније је настојавано да се са њоме упознају меродавни и утицајни кругови. На Харисов позив хиљаде људи дошло је у његово седиште Спрингфилд, министри, посланици, јавни радници, новинари, Енглези, Американци. Само начелници штаба морнарице и војске нису никако долазили. Да би и њих упознао, одлази Харис у Лондон са својим књигама евиденције, али не постиже велики учинак: први је послао на састанак свога помоћника, а на другом није учињен никакав утисак.

И Немци су схватили лекцију из Келна па су предузели велике промене у распореду и продукцији авијације. Тежиште су пренели на ловачку авијацију која је бранила Немачку. Крајем 1943 године само 20% њихове авијације сарађивало је са војском према 50% у времену напада на Совјетски Савез.

Крајем 1942 Харис има исти број авиона као и у фебруару те године, али далеко више тешких бомбардера: Халифакс, Стерлинг, Ланкастер. Последњи су били најбољи. Манчестери су сасвим неуспели, па су брзо избачени из наоружања. Било

је и нешто Москитоа. Неки од ових авиона пројектовани су још 1935 године. Бомбардерска авијација се не импровизује.

Пруочавање непријатељских искустава била је значајна ставка у припремама за главну офанзиву. Али, изгледа, да је Харис више научно од немачких грешака него од успеха, јер врло оштро критикује употребу њихове бомбардерске авијације. Била је невероватна лудост, каже он, слати дању над Енглеску готово ненаоружане бомбардере. Још већа лудост била је слати их ноћу, када су увидели претходну грешку. Ноћно бомбардовање тражи посебну обуку, посебне авионе и посебну опрему. Они то нису имали. За месец дана бомбардовања Лондона они су слупали 260 авиона при слетању на сопствене аеродроме. Они нису имали ни стварног плана стратегиског бомбардовања; престали су да бомбардују Лондон у тренутку када није требало много да у њему престане нормалан живот. Овакву грешку он неће учинити.

Главна офанзива отпочела је баш у тренутку када је први пут употребљено ново навигационо средство Обое за слепо бомбардовање. То је било ноћу, 6 марта 1943 године, при нападу на Есен. То је био почетак офанзиве на Рур која је задоцнила тачно годину дана.

У међувремену, а после конференције у Казабланици, измењене су директиве: није било више речи о рушењу морала него о рушењу индустрије. Есен је напало 442 бомбардера. Напад је трајао 38 минута и потпуно је успео. Већина бомби пала је на град. Захваљујући концентрацији напада, само 14 авиона је изгубљено, нешто преко 3%, далеко испод просека. То је био дотле најзначајнији напад, највише због тога што је погођен један дотле недостижан циљ.

Од пролећа 1943 добар део авиона био је опремљен новим и ефикасним навигационим справама Mark IV. Авион више није морао летети одређеном линијом, а бомбе су се могле бацити и при дизању, спуштању и окретању авиона.

Но за нападе на удаљене циљеве били су потребни апарати независни од станица на земљи, чији домет, дакле, није био ограничен. То су били апарати H2S. Са њима је у априлу 1943 године утврђена техника бомбардовања која је уз неке мање промене била у употреби до краја рата. Уништење Хамбурга је највећи успех H2S. Касније је употребљена једна још боља врста овог апарата: H2S Mark III.

Приликом напада на Хамбург први пут су употребљене траке од металне хартије

за збуњивање радара. Рефлектори су беспомоћно лутали небом, а ПА артиљерија гађала је насумце у све правце, као да је небо испуњено хиљадама авиона. Губици су пали нагло са 6 на 2,49%. Немци су се тренутно нашли без одбране, али су је брзо и енергично реорганизовали на другим основама. У Хамбургу су привуку запажене пожарне олује или ватрени тајфуну чије су грозоте прелазиле све што је људска машта могла замислити, кажу Немци. Хамбург је био потпуно избачен из производње. Нека ова судбина задеси још шест таквих градова — мислило се тада у Немачкој, па је рат брзо готов. Али Бомбардерска команда није била у материјалној могућности да понови овакав напад.

Врло упорна је била борба у етеру између немачких радиостаница, које су ноћу водиле ловце на енглеске бомбардере, и енглеских станица, које су ометале тај посао. Немци су били приморани да пређу на шифре, али су Енглези готово одмах одговорили истим шифрама. Немци су одједном убацили један женски глас, али у истом тренутку је један женски глас на немачком језику са енглеске станице наставио да збуњује немачке пилоте. Понекад су Енглези загушивали немачке емисије оригиналним изводима Хитлерових говора са грамофонских плоча. Уместо да слушају директиве, немачки пилоти су тада слушали вршњаке њиховог Фирера.

Битка за Берлин почела је средином новембра 1943 и трајала је до средине марта 1944 године. У свему је било 16 великих напада. Време је било неповољно. Једва да је нека посада осмотрила део циља оком. Хиљаде тона бомби сручене су слепо кроз облаке. Дуго се нису могли утврдити резултати бомбардовања. Знало се само да бомбе падају на Берлин — из немачких извора. Тек је при крају рата фотографско документацијом утврђено да је уништено 2536 хектара градске површине од чега 250 отпада на дневне нападе Американаца. Губици су изнели 300 авиона или 6,4%.

Дневна бомбардовања америчких авиона помињу се само местимично и случајно. Харис подвлачи савршено слагање са америчким колегама, али у његовој књизи ћемо узалуд тражити идеје које су биле у основи сарадње енглеских ноћних и америчких дневних бомбардовања.

Писац врло радо истиче утицај бомбардовања на распоред немачке авијације, доказујући да се њено тежиште све више преносило на Запад. Тако, почетком 1944 године, Немци су имали $\frac{1}{3}$ своје авијације на Средоземљу, $\frac{2}{3}$ на Источном фронту.

а 2% на Западу, при чему су последњи, готово искључиво ловци, ангажовани у одбрани Немачке. Његово бомбардовање је у многоме растеретило Руски фронт. Немци су тамо изгубили надмоћност у ваздуху; само, мисли он, Руси нису имали авијацију способну да искористи ову ситуацију.

Децембра 1943 Бомбардерска команда учествује у тучењу узлетишта летећих бомби (V.). Била су то прецизна бомбардовања на домету Овое. Немци су најзад били принуђени да их напусте и да импровизују друга, мањег капацитета. Јужна Енглеска, цени Харис, добила је тако шест месеци предах.

Харис се свим силама трудио да докаже како стратеско бомбардовање може добити рат. Отуда је оправдано био осетљив када су развличили његове бомбардере на друге задатке, који нису били у вези са индустријском дезорганизацијом Немачке, што није било ретко; стварно, само 45% капацитета Бомбардерске команде употребљено је за рушење немачких градова.

Али се Харис није бунео када је у априлу 1944 сва бомбардерска авијација стављена под Ајзенхауерову команду за потребе инвазије Француске. Није се противио, јер је био уверен да се инвазија не би могла извршити без ње. Његова Бомбардерска команда могла је још увек да баца већи терет бомби и много тежих бомби него америчке летеће тврђаве. Њему је било јасно да су тежки бомбардери једино могућно средство за пробијање Атлантског бедема и за уништење железница којима су Немци могли маневровати по унутрашњим оперативним правцима.

Овај други задатак је био дуготрајнији и сложенији. Железнице су врло незахваљни циљеви. Оправљају се за неколико часова или дана, под условом да постоји ефикасна организација за овај посао. Стога је решено да се нападне баш организација за оправке. Требало је парализовати цео железнички систем од Рајне до Нормандије, па је изабрано 79 железничких центара са значајнијим радионицама и слагалиштима материјала. Бомбардовање је почело почетком марта. До краја јуна 13.349 авиона Бомбардерске команде бацило је 52.347 тона бомби уз 2,6% губитака.

Пред инвазију, не напуштајући железнице, прешло се на бомбардовање обалских утврђења. Да се место напада не би одало, за сваку тучену батерију у инвазионој зони, тучене су најмање две друге ван ње. У ноћи инвазије 5000 тона бомби бачено је на десет батерија. Касније је само једна од њих могла отворити ватру. То је

био највећи терет бомби који је дотле био бачен у току једног напада. Исте те ноћи 100 авиона је симулирало десант близу Булоња и рта Антифера, пуштајући нарочиту врсту траке од металног папира које су дејствовале на непријатељске радаре као велика инвазиона флота.

После инвазије, Бомбардерска команда учествује у тактичком бомбардовању. Изводи осам напада на концентрације непријатеља пред сопственим трупима. Срачувано је, каже он, да 1000 авиона могу поставити ватрени бараж који одговара ватри 4000 топова.

После повлачења Немаца из Нормандије, Бомбардерска команда демонстрира надмоћ у ваздуху још уверљивије него пре. Хавр се предаје са 11.000 људи после 9.750 тона бомби бачених у току једне недеље. Слична је судбина Булоње, Бреста, Калеа и др.

Ноћу 12/13 јуна 1944 пала је прва летећа бомба на Лондон. Одмах је стављен у покрет одавно припремљени план у чијем оквиру је Бомбардерска команда имала да туче тзв. „модификована узлетишта“. Али је, мисли писац, битка V оружја добијена много раније када су уништена стална узлетишта. Немци су на овом пољу показали много инвенције и организације. Али су учинили основну грешку: они нису схватили да је главно оружје овог рата авијација, па су своје напоре распарчали на летеће бомбе — оружје будућег рата, и на подморнице — оружје прошлог рата.

Са великим задовољством прешао је Харис у септембру 1944 поново на масовно бомбардовање Немачке. Тада је располагао са 1100 тешких авиона. Али су ускоро фабрике синтетичког бензина означене одозго као наредни циљеви стратеског бомбардовања. Харис се томе енергично успротивио, сматрајући да не треба напустити метод који је несумњиво наносио непријатељу огромну штету, да би се прешло на други, чији успех није био нипошто сигуран. Он је начелно био противан бомбардовању специјалних циљева; имао је више вере у опште рушење без разлике. Али је, ипак, признаје он, офанзива против бензина имала потпун успех. Ново средство за слепо бомбардовање G H знатно је помогло прецизно бомбардовање, а немачка одбрана је била већ разбијена у комаде. Но, поврх кампање против бензина, имао је прилике да и даље руши градове, нарочито оне у источним деловима Немачке који су дотле били поштеђени, све до краја рата тако, да су се многи упитали: чему то?

На крају вреди напоменути, да је у току рата ступило у јединице Бомбардерске команде 125.000 људи летећег особља, од којих је од фебруара 1942 па до краја рата погинуло 44.000, око 22.000 је рањено, а 11.000 заробљено. Једва је један од тројице преживео циклус од 30 акција. Сви су без изузетка били добровољци. У истом периоду изгубљено је 7.122 авиона.

Несумњиво је утврђено, каже Харис, да је стратески бомбардовање почело озбиљно да кочи немачку ратну машину тек у последњој години рата, упркос катастрофа које су задесиле Хамбург и друге градове. У Дортмунду, на пример, у том периоду продукција је опала просечно за 30%, али, што је значајније, опадала је прогресивно све док у марту 1945 није достигла нулу. Главни узрок овој појави је растућа снага бомбардерске авијације. За последња три месеца 1944 бачена је већа тежина бомби него за целу 1943 годину. Из ове чињенице писац извлачи далекосежан закључак да би Немачка била побеђена само бомбардовањем да је Бомбардерска команда годину дана раније располагала оном снагом коју је имала 1944 и да је сва та снага без прекида употребљена заједно са америчким бомбардерима.

Сасвим је било могуће, наставља Харис, постићи такву снагу да војска и морнарица нису највећи део продукције вукле на своју страну. Савезнички стратези нису имали довољно вере у стратески бомбардовање. Американци су касније схватили снагу бомбардерске авијације па су при крају рата револуционарно изменили своју стратегију према Јапану. Авијацији су доделили много већи део националне производње но што је раније било планирано, па су прешли на рушење градова, тачно онако како је Харис радио у Немачкој. Но и они нису искористили у потпуности могућности авијације. Није било потребно да скачу са отока на оток, већ су могли да бомбардују Јапан из Аустралије, Индије и Аљаске.

Но, поред свега тога, слава бомбардерске авијације је прошла. Будућност ће при-

пасти моћнијем оружју. Харис не каже да ће то бити баш атомско оружје, али говори само о њему. Неће бити потребно да се атомске бомбе шаљу авионом; могу се слаати пројектилом, без посада, којим ће управљати радар. Али, нема разлога, мисли он, да се атомске бомбе просто не прокријумчаре у непријатељску земљу попут паклених машина.

Против нових идеја биће увек старе тенденције, претставници застарелог оружја, а свако је оружје застарело чим ступи у употребу. У будућем рату онај који буде задужен најмоћнијим оружјем имаће против себе не само генерале и адмирале него и воздухопловне маршале.

Колико су јаке атаквистичке тенденције доказује историја бојних бродова за последњих четврт века. Појава подморнице и авиона није могла изменити идеје морнарице о том најскућем и најнепотребнијем борбеном средству. Али, то нису могла учинити ни искуства прошлог рата, упркос примера „Бизмарка“, „Тирписа“, „Принца од Велса“, „Репулса“ и много других бојних бродова уништених авионима. И уместо да се ти диносаури предају давно заслуженој смрти, амерички адмирали после рата испитују дејство атомске бомбе на бојне бродове, као да ови нису хрпимце уништани обичним бомбама. Али ни реакција војске на атомску бомбу није мање оптимистичка. Истиче се да се атомска бомба не може употребити на бојишту а да се не униште обе стране, а при томе се заборавља чињеница да су модерне армије неупотребљиве без индустријске цивилизације иза њих, и да ће баш индустријска позадина бити очигледно први циљ атомске бомбе. После тога непријатељску војску ће моћи и полиција да „ухапси“.

Нећемо се сви сложити са Харисовим гледиштима. С њим се многи не слажу ни у Енглеској. Али је увек корисно да се упознамо са аргументима најрадикалнијих претставника спорних идеја, нарочито када оне тако дубоко захватају у основне проблеме рата.

П. Т.

Петро Мелано

Петро Мелано: БИТНЕ ЦРТЕ МОДЕРНОГ РАТА

Какав ће бити будући рат је питање које мучи све генералштабове света. На том питању кушају своју проициљивост многи војни писци. Питање је неизбежно; његов одговор треба поставити у темељ сваке војне организације и доктрине. Оно је

вечито актуелно, јер се увек изнова поставља, онако како се мењају услови од којих рат зависи.

Одговор на ово питање тражи се често историским путем. Овим солидним и ута-

баним путем иде и писац овог чланка, пуковник П. Мелано.¹⁾

Управо, он испитује узроке неуспеха Немачке у Првом и Другом светском рату. Оба пута она је пошла да освоји Европу; оба пута је сматрала да поседује ратни инструмент којим се овај циљ може постићи и оба пута је подлегла противничкој коалицији после низа великих успеха.

Први покушај извела је у концепцији Наполеонове и Молткеове стратегије низом блиставих маневара, али се сударила са неслушеном надмоћности одбране, израженом у интимној сарадњи рова, жице и митраљеза. Рат, који се дотле дефинисао као судар оружаних снага, почео је да еволуише у правцу сасвим новог облика, у судар народа ангажованих до краја са свима својим енергијама и изворима. Када је осуђен њен покушај да брзо реши рат, она је морала подлећи надмоћнијој коалицији.

За Други светски рат нацистичка Немачка је исковала оруђе за брзе одлуке, верујући да оно неће допустити да се судар претвори у хрвање до исцрпљења. Његова снага је била у импозантној маси моторизованих и оклопних јединица потпомогнутих моћном авијацијом. Доиста, у Пољској и на Западу те моторизоване армије су испуниле сва очекивања. Али, оне су биле немоћне противу водене препреке којом је опасана Енглеска. Немачки генералштаб, ограничен у свом континенталном менталитету, није схватио велики проблем амфибиских операција. После ваздушне битке за Енглеску било је јасно да се на Западу не може више ништа учинити. Али, на Истоку, сматрали су Немци, неће ништа моћи да задржи немачке оклопне и моторизоване дивизије. Но, ту су наишли на препреку сасвим друге врсте: на бесконачну руску степену. Трећу грешку Немци су учинили у трећој димензији: нису схватили авијацију у стратеском смислу. Њихови савезници, Јапанци, учинили су исту грешку на Пацифику. Тамо је у поморској тактици и стратегији дошло до револуционарних промена: битке се више не туку на домету топова, него на домету авиона, а носиоци битке нису више бојни бродови, него носачи авиона.

Овај нишчев поглед на Први и Други светски рат сувише је збијен да би био сасвим тачан. Стварност је увек сложенија. У Првом светском рату Немци су на Марни тучени са свима стратеским пра-

вилима прошлог века, а то исто десило се једновремено њиховим савезницима Аустро-Мађарима у Галицији. Ни једни ни други нису остварили своје грандиозне маневре. Говорећи о Другом светском рату, писац није поменуо чињеницу да су немачке армије, најзад, тучене и на копну од противничких надмоћнијих армија. На крају рата то је био више проблем квантитета него идеја. При том, писац је сасвим изгубио из вида моралне компоненте проблема, које су све биле усмерене против фашизма. Није поменуо чак ни отпор поробљених народа. Није Немачка изгубила рат зато што је имала погрешне идеје о организацији и употреби оружаних снага. Она је изгубила рат, јер је својом бруталном империјалистичком политиком изазвала против себе надмоћнију коалицију. Али да видимо које закључке изводи писац за будућност.

Вртоглави развој науке и технике — каже писац, главни је покретач брзе еволуције модерног рата. Али, одмах затим, он одбацује фантастичну визију рата у знаку атомске бомбе, бактерија и пројектила дригованих кроз стратосферу. Појава новог страховитог оружја само је јаке нагласила тоталност и непосредност рата. Модеран рат неће се лишити ниједног средства, а неће му претходити ни уобичајена објава, па можда чак ни период политичке затегнутости. Другим речима, треба одмах бити спреман на све.

Могућност и домет данашњег оружја искључује поделу државне територије на војиште и позадњу просторију. Могућност инвазије из ваздуха у стратеским (оперативним) размерама и вертикалан обухват на тактичком пољу још више подвлаче ову идеју. Идеолошка природа модерног рата истиче потребу почетне заштите, не само на границама као у ранијим ратовима, него целе државне територије да би се у почетку сузбиле акције пете колоне.

Тоталност рата ангажоваће много више него у прошлости директну и искључиву одговорност влада на пољу народне одбране. Оружане снаге су само један њен део. Одговорност за припрему и вођење рата прелази са војних личности и преноси се обично на узани личност министара под претседништвом шефа владе. Ново лице модерног рата захтева, додуше, да се ставе у његову службу енергије свих грађана, али је, ипак, јасно да велике масе не чине ни снагу армија нити су јемство решења. Писац много више нада полаже у

¹⁾ Pietro Mellano: Lineamenti essenziali della guerra moderna, Rivista Militare, ottobre, 1950.

квалитет, изражен наоружањем, обуком и покретљивошћу.

Постоје и још дуго ће постојати три класичне форме рата: копнени, поморски и ваздушни. Али, прве две нису више схватљиве саме за себе. Данас морамо говорити о копнено-ваздушном и о поморско-ваздушном рату. Ово писац чланка илустрије уверљивим примерима из Другог светског рата. Само авијација, наставља писац, може водити свој посебан рат у дубини непријатељске територије.

Модеран напад масом оклопних јединица уз подршку моћних ваздухопловних формација натерао је одбрану да напусти начело непрекидности фронта и да се организује у виду јаких ослонаца распоређених врло дубоко. Они се међусобно потпомажу, а у могућности су да реагују одсудно у свима правцима моћним и покретљивим средствима. Слаба тачка је солидност ослонаца на којима почива одбрана.

На источном војишту немачки фронт је пустио 1944 због слабости ослонаца, величине простора, а нарочито због оскуднице резерва. И при мањим фронтovima и погоднијем земљишту, евентуални противници Црвене армије морају имати стално пред очима стару традицију Суворовљевих таласа која још живи: први талас нестаје, други се избацује из борбе, трећи пролази.

У нападу и одбрани је дејство пешадије решавајуће. Али, пешадија је сасвим променила свој изглед. Она је данас комбинација свих средстава и оружја и може сама себи да крчи пут независно од садејства артиљерије и авијације.

Могућности маневра су огромно порасле ваздушним десантима. Нема сумње да ће се овакве операције још шире применити у будућем рату. Јака авијација и моторизација омогућиће брзо пребацивање трупа са једног на друго војиште.

У поморском рату је авијација изазвала читаву револуцију. Бојни бродови уступили су своје место носачима авиона. Али, њих треба бранити. Модерне морна-

рице граде сада нарочите ескортне бродове који ће постепено потиснути крстарице и разараче. Борба противу подморница, у најновије време, компликовала се појавом нових подморница са знатно надмоћнијим карактеристикама.

Авијација је много изменила облике поморског и копненог рата, али и њена самостална стратегијска употреба није мање значајна. Немци и Јапанци то нису схватили. Њихови противници, Енглези и Американци, спровели су ефикасну ваздушну офанзиву са врло великим учинком. То су биле у основи идеје генерала Дуета. Данас присуствујемо брзој еволуцији бомбардера, са све већом аутономијом, брзином и носивости. Ловачки авион је изгубио добар део своје надмоћности над бомбардером.

Појава атомске бомбе и оруђа V-1 и V-2 за тренутак су изазвали лажну визију једне нове епохе у којој ће се традиционалне оружане снаге свести на ограничен број специјалиста који ће покретати страховито модерно оружје. Рат ће, ипак, још дуго бити хармонична сарадња копнених, ваздухопловних и поморских снага.

Не бисмо могли оптужити писца да је дао сувише маха својој машти. Он нигде није напустио солидан терен реалности. Неки ће му можда пребацити чак да олако, без ближе анализе, прелази преко могућности реактивног и атомског оружја које је толико узбунило свет. Али, његова хармонична слика рата у многоме могла би се прихватити. Нећемо се, ипак, сложити с тим да је већ сасвим збрисана граница између војишта и позадне просторије. А примарност квалитета над квантитетом нагледно се извесном резервом. Признаћемо да се данас, у доба развијеног техницизма, клатно нагиње квалитету више него раније. Али трка у наоружању, којој сада присуствујемо, иде за квалитетним квантитетом. Тенденција пораста броја, коју пратимо непрекидно од Позног средњег века на овамо, није још прекинута.

П. Т.

Камил Ружерон: РАТ У ПЛАНИНИ

Рат у планини, због својих специфичности, вазда је актуелан, што се види и из чланка под горњим насловом од познатог војног писца Камила Ружерона, штампаног у швајцарском часопису „Revue Militaire suisse“.¹⁾

¹⁾ La guerre en montagne, par Camille Rougeron, Revue Militaire suisse, Août, 1950.

Као основу за разматрање проблема рата у планини писац је, углавном, узео ратне догађаје у Кореји и то из његове прве фазе, фазе повлачења јужнокорејских и америчких снага од тридесет осмог упоредника ка Фусану.

У првом делу чланка писац се задржава на питању утицаја планина на вођење дефанзивних операција; у другом на при-

цима одбране у планини; а у трећем на употреби савременог наоружања у рату у планини.

По питању утицаја планина на вођење дефанзивних операција писац закључује да су корејске планине, иако ни оне, као ни корејске реке, нису успеле да задрже инвазију нападача, ипак, у плановима Макауртура одиграле знатно важнију улогу од река и сматра да њихова улога може бити одлучујућа у току следеће фазе рата. То поткрепљује чињеницом, што је америчка одбранбена линија, одмах по преласку реке Кум, била повучена на планински сектор са једновременним напуштањем целе западне обале Корејског Полуострва и равнице дуж ове обале, док је источна обала солидно држана, углавном, захваљујући близини планинског ланца који се протеже дуж ње.

Супротно Кеселрингу, који се у Италији бранио на више узастопних одбранбених линија најмање дужине између Тиренског и Јадранског Мора, Макауртур се није устручавао да продужи свој фронт како би својим slabим снагама обезбедио наслон на планине.

У свом даљем излагању писац поставља питање зашто је америчко командовање изабрало Фусан за своје главно упориште, ма да је за његову одбрану потребно најмање 60 км фронта — што ће апсорбовати целокупне америчке и јужнокорејске снаге — када је на расположењу имало више других, боље разуђених полуострва на јужној обали, која су са унутрашњошћу повезана земљоузима од само десетак километара, које би могла да затвори и једна дивизија. Поред осталих разлога, као што су капацитет пристаништа и његова близина базама у Јапану, са којих се може пружити ефикасна помоћ авијације, писац сматра да је један од важних разлога и тај што је Фусан заштићен дуплом линијом планинских масива с обе стране Нактонга на удаљењу око сто км.

У другом делу чланка писац износи да концепције Макауртурове по питању одбране у планинама, окакве какве их видимо по изведеном маневру, иако нису нове, досада нису наишле на пријем без дискусије.

О улози планина у одбрани једне земље, по мишљењу писца, још увек остаје најауторитативније мишљење Клаузевица, по коме планина пружа предност у узастопној одбрани са циљем добијања у времену, али, за отсудну одбрану ниједно земљиште не нуди тако слабе услове као планинско. Узрок томе лежи у тешкоћи у-

потребе планинских комуникација, које отежавају брзо концентрисање браниочевих резерва на тачку коју је нападач изабрао за напад.

Како онда бранилац треба да користи планину? По Клаузевицу, са којим се слаже и писац чланка, нападачу треба дозволити да овлада гребеном, а битку примити на излазима из планина, тукући нападача, по могућству, одложено и по деловима, у времену када су његови делови комуникацијама још слабо повезани међу собом и са својом позадином. У таквим приликама планина добија своју пуну важност. Ради илустрације изнетог навешћемо речи Клаузевица који по том питању каже следеће: „Пиринеји и Алпи заштићују Шпанију и Италију од Француске армије под условом да се она дочека на Ебру или у равници Пијемонта“.

Изложена теза објашњава успех Француске армије у јуну 1940 године, када је напустила гребен Алпа и успешно се супротставила италијанском наступању на њиховим западним падинама; неуспех у дефанзивним операцијама Италијанске армије у албанским планинама, где није успела да задржи грчко напредовање; успех Кеселринга у Италији у свима приликама када је имао за циљ успоравање савезничког напредовања, и његове неуспехе чим је покушао да стабилизује фронт.

Писац сматра да је маневар Макауртура, при коме је користио корејске планине у циљу успоравања надирања севернокорејских трупа и повлачио се на њихове југоисточне падине, у утврђења малог пространства (Фусан), где ће моћи да издржи одлучан напад, најновија примена принципа одбране у планини.

У трећем делу чланка писац предвиђа да ће у следећој офанзивној фази, уз употребу савременог наоружања, којим ће располагати америчко командовање, доћи до пуног изражаја суперIORност положаја у Фусану. Будућа интервенција војске пребачене помоћу авијације даће противофанзиви не само стратeгиску, већ и тактичку надмоћност.

Према телеграмима америчких војних извештача Севернокорејци су имали највише успеха у планини при нападу на положаје који су, на изглед, били незаузимљиви фронталним нападом. Међутим, писац сматра да би било погрешно ово приписивати искључиво заслуги њихових совјетских учитеља.

Да би ово објаснио, писац се позива на Наполеона, за кога каже да никако није ценио планину као поприште дефанзивне

битке, али који је врло добро знао да извуче све користи од Алпа тукући једну за другом аустриске војске послате против њега, дочекујући их на дебушема у долини реке По. Поводом те своје војне из 1796 год. Наполеон је доцније писао: „У планини се свуда налази велики број ванредно јаких положаја, које ниуком случају не треба нападати. У оваквим ситуацијама треба заузети бочне положаје, или положаје у позадини, у односу на браниоцев борбени положај, чиме ће бранилац бити постављен у алтернативу или да напусти своје положаје без борбе или да из њих изађе у циљу напада“. Писац додаје да су овом Наполеоновом савету, у то време, недостајала идеална средства за извршење оваквих задатака каква је данас једрилица, а каква ће сутра бити хеликоптер, који омогућава спуштање ваздушног десанта на просторије којима бранилац не може ни прићи копненим путем.

Та иста ваздушна надмоћност, примењена у нападним задацима, учиниће браниоца у највећој мери непокретним пред нападачем, који буде располагао слободом маневра на мору и у ниским долинама. Ово своје тврђење писац поткрепљује аргументом да се планински путеви могу оспособити гнгло једном бомбом од неколико стотина килограма, па то илуструје примером савезничког десанта у Нормандији. Том приликом нападни сектор био је одвојен од своје позадине и суседног сектора са неколико хиљада авиона у трајању од неколико дана. И, на крају, писац закључује: када је то било могуће извести у добро комуникативној Нормандији, биће још лакше изводљиво у планини, где за извршење оваког задатка неће бити потребно више од неколико стотина авиона.

Р. П.
Рисина Тергофф

Генералмајор Б. Т. Вилсон: НЕКЕ ИДЕЈЕ О ОДБРАНИ У МОДЕРНОМ РАТУ¹⁾

Британска војска обично почиње рат дефанзивом. То траје месецима, понекад и годинама. Ситуација, посматрана кроз однос снага према простору и противнику, у којој би се данас нашли Савезници у Западној Европи, не би допустила друго решење. Отуда актуелност овог чланка за англосаксонски свет и за Запад уопште.

Пошто је Запад, дакле, осуђен да почиње са одбраном, треба створити уверење да се одбранбене битке могу добити, али за победу треба створити и потребне услове. У првом реду, треба припремити бојиште. Бојиште је врло дубоко, око 100 миља (160 км), управо оно иде до краја акционог радиуса тенкова. Случајно то је и крајњи домет ловаца. После 100 миља напада се, дакле, гаси.

То је основа ауторовог одбранбеног система, изведена како видимо, из могућности тенкова и ловаца. Али су његове идеје, које почивају на тој основи, много ближе искуству прошлог рата.

Данашњи добро организовани напад, на чијем су челу оклопне јединице и моторизована пешадија, пробија се брзо у дубину када је једном савладао одбранбене линије. Главни проблеми одбране су, стога, како да се разбие оклопно чело напада, како да се сачувају бокови пролома од даљег проширења и како да се изведе решавајући противудар.

Оклопни напад ће несумњиво разбити „јежеви“ посејани дубином бојишта. Јежеве су развили Немци у току зиме 1941/42. Они су тако називали брањене маневарске ослонце на бојишту и упоришта на комуникацијама. Писац их назива на енглеском hedgehog или super-hedgehog, према величини. Нама су познатији под немачким именом Igel или Igelstellung. То су била искључиво већа насељена места организована за одбрану у све стране. Из послератних изјава немачких генерала ми данас знамо да је одбрана у виду „јежева“ била једино могућна после пораза код Москве, јер би се иначе морало отступити чак на границу Пољске. Ми их добро познајемо и из Народноослободилачког рата. То је типичан распоред окупатора у земљи где планира устанак. Писац мисли да се идеја појавила први пут у хаосу пораза на Западу, 1940, али га можемо потсетити на отпорне центре из система одбране Првог светског рата.

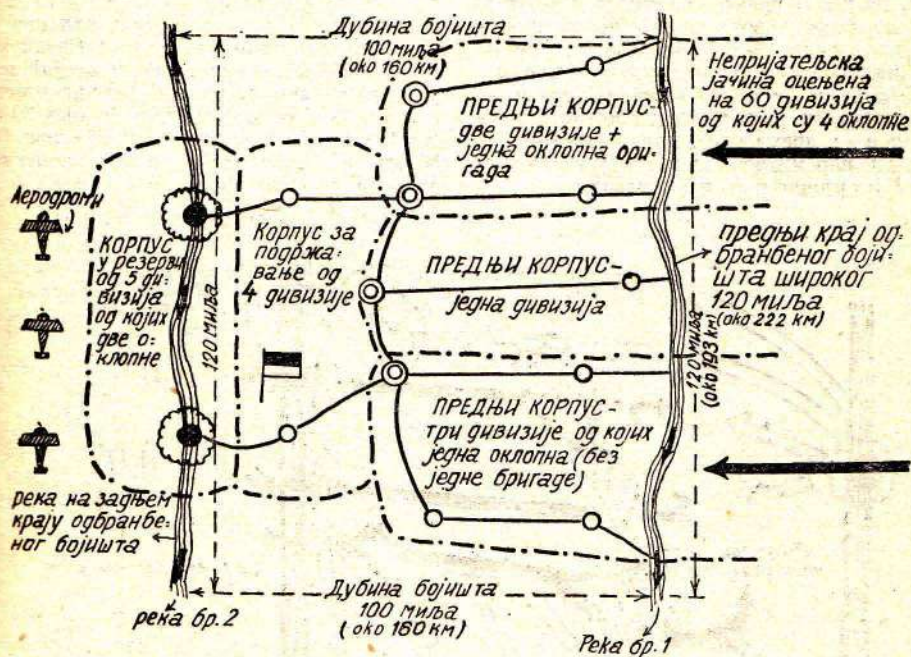
За чување бокова пролома писац се користи још једним средством из немачког арсенала. То је Kessel, тј. казан или обруч. Он га назива немачким именом сматрајући

¹⁾ Some Ideas on the Defence in Modern War (With Diagrams). By Major-General B. T. Wilson, The Army Quarterly, October, 1950.

ваља да је сугестивнији од енглеског израза. Казан нам је, додуше, познат само из офанзивних операција. У казану или обручу уништавали су Немци велике делове противничких снага на Западу и Истоку, а касније су то чинили њихови противници са њима. Али, писац га ставља у службу одбране. То је најоригиналнији део његовог одбранбеног система. Сваки корпус прве линије, па чак и корпуси друге линије у својим зонама образују казане који ће се у тренутку потребе активирати минским пољима, рушењем, препрекама... Грани-

це корпуса поклапају се са преградама положаја (stop lines), али такве преграде могу постојати и усред корпусног распореда управно на фронт, тако да се казани могу комбиновати и из делова зона два корпуса. Корпуси друге линије или корпуси за подржавање појачавају корпусе прве линије. Непријатељ може продreti у један од ових казана, али се неће моћи ширити у страну, јер ће га задржати преграде суседних активираних казана.

Најважнији акт одбране је противудар. Према пишчевој концепцији њега изводи

ЛЕГЕНДА:

○ ЈЕЖ

● СУПЕРЈЕЖ

ПРЕГРАДЕ (стоп-линије) СПРЕМНЕ ЗА АКТИВИРАЊЕ, на пр. РУШЕЊЕМ, МИНСКИМ ПОЉИМА, КАНАЛИМА, ПРИРОДНИМ ПРЕПРЕКАМА ИТД.

ARMISKO MESTO KOMANDOVANJA
MOSTOBRANI

----- ГРАНИЦЕ КОРПУСА

ШЕМА бр.1 показује армију од 15 дивизија, међу којима су три оклопне у дефанзивно-офанзивном распореду.

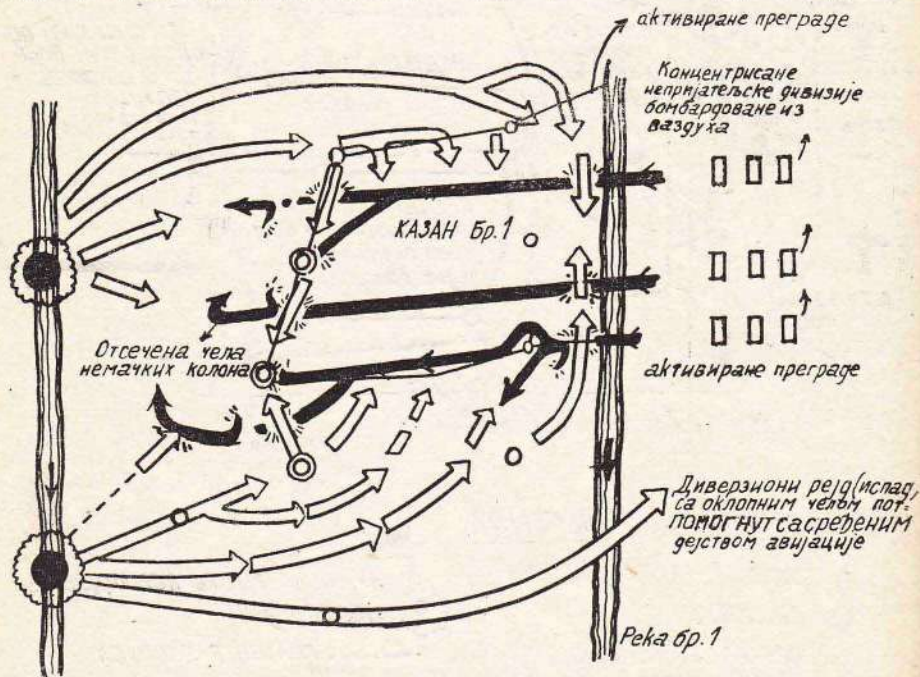
Шема бр. 1

корпус у резерви или корпус треће линије. Непријатељ се у том тренутку налази у једном од припремљених казана одбране у који је продро. Идеја противудара види се боље из шема којима писац илуструје своја излагања. Али, претходно неколико ауторових мисли о главном оружју одбране.

Нема тенка који се не би могао пробити погодним зрном. Противтенковски топ је стога прво оружје одбране. Пешадија располаже и другим противтенковским средствима, али то су оруђа кратког домета, па често прекасно ступају у дејство. Иза противтенковског топа по важности долази пешадиско оружје које је, још увек, најбоље средство за уништавање пешадије. Рећи ће се — наставља писац — да митраљеви морају бити заштићени оклопом и да, према томе, морају бити у тенку. Али, пар митраљева у тенку стају двадесет пута више него пар митраљева на ау-

томобилу, па према томе, треба и више времена да се произведу. А у „јежу“ 100 митраљева су, свакако, кориснији него 5 тенкова са по два митраљева. Оклопна средства су од одлучујућег значаја, али не могу сама да добијају битке. Нас она не треба да хипнотишу тако, да заборавимо простија средства која у рукама просечног војника могу имати велики учинак. Посматрајмо шему 1.

Армија од 15 дивизија, међу којима 3 оклопне, распоређена је на фронту од 120 миља (око 193 км), а на дубини од 100 миља (160 км). У првој линији су 3 корпуса, у свему 6 стрељачких и једна оклопна дивизија. Крилни корпуси су јачи. Сваки корпус прве линије налази се у својој зони, управо у своме унапред припремљеном казану. Ови казани су широки око 30 миља (48 км), а дубоки преко 50 миља (око 80 км). Иза корпуса прве линије, негде у средини, налази се корпус за подржавање,

ПРОТИВНАПАД ЈЕ ИЗВРШЕН СА 15 ДИВИЗИЈА АЛИ ЈЕ САМО ЊИХОВ МАЛИ БРОЈ ПРЕШАО РЕКУ Бр. 1, С ОБЗИРОМ НА ЗАДРЖАВАЊЕ НА ПРЕГРАДАМА (СТОП-ЛИНИЈАМА).

ШЕМА Бр. 2. ЈЕДАН АКТИВИРАНИ КАЗАН

Шема бр. 2

у саставу од 4 дивизије, а иза овога је корпус резерве од 5 дивизија, међу којима две оклопне. „Јежеви“ и „суперјежеви“ су показани на линијама које обележавају казане; они су, дакле, главни тактички ослонци стоп-линија или преграда. Уствари, то су градови брањени земљаним фортификацијским објектима, са већим залихама хране и муниције. Њихови нормални гарнизони ојачавају се када се испољи главни правац напада.

На браничевих 15 дивизија, од којих су 3 оклопне, непријатељ напада са 60 дивизија од којих су 4 оклопне. Однос је, дакле, 1:4 (на отвореном земљишту браниоцу ће бити потребно више пешадије). Ослањајући се на своју надмоћност, непријатељ се пробио у један од казана, а целом избија из њега у дубину положаја. У том тренутку корпус из резерве врши противудар и са свих страна опкољава непријатеља у казану у који се пробио и који је за њега постао мишоловка. Корпус за подржавање и корпус из резерве располажу са довољно моторних средстава да могу кренути напред брзином од 20 миља (око 32 км) на сат. За њих су резервисани и потребни путеви.

У том систему нема главне линије одбране. Предњу линију зове аутор „линијом осматрања“; на шемама она се налази дуж једне реке, али за ово може послужити и планински ланац. Једна друга река дели резерву корпуса од друге линије; на њој има два двогуба мостобрана. Све почива на идеји да се напад ломи јежеви-

ма и казанима кроз велику дубину, али са мало снага, да би се са масом прешло у противнапад у тренутку када напад сустаје. То је идејна основа сваке праве одбранбене битке која се обавезно завршава офанзивно. Али, ова идеја одбране потсећа нас на поступак генерала Гуроа у Шампањи, у јулу 1918, само, разуме се, у другим димензијама. Ту и тамо повлаче се снаге из ефикасног дохвата нападачевог да би се у повољном тренутку кренуло напред (шема 2).

За потпун успех овакве одбране писац наводи неколико предуслова. У првом реду то је „пристојна“ ваздушна заштита, у праву толика ваздушна снага да се може створити локална надмоћност када затреба. Затим, добро извезбана и добро опремљена трупа и сигурна оперативна база.

Не треба нарочито наглашавати да писац замишља овакву одбрану на европском континенту, и то све док се англосаксонске силе не спреме за офанзиву на својим сигурним базама. Оне две реке могу се наћи ма где у северноевропској низији.

Оваква одбрана блиска нам је већ и по томе што је еластична, енергична и активна, као што су биле наше одбранбене операције у прошлом рату. Но, она заслужује и ширу пажњу, јер у ово доба агресије могу се многе европске армије наћи, нарочито у почетку, пред проблемом како да се одбране од несразмерно надмоћнијег нападача.

Томас

П. Т.

Камил Ружерон: ОКЛОП У САВРЕМЕНОМ РАТУ

Познати француски писац по војно-техничким питањима, Камил Ружерон, објавио је у часопису „Science et vie“ од новембра 1950 године чланак под горњим насловом.¹⁾ Чланак је утолико интересантнији што је обрађен на основу извесних података из рата у Кореји. Писац је по својој струци инжењер морнарничко-техничке службе, коме је врло добро познато питање борбе оклопа и зрна. У чланку писац одмах прелази на резултат борбе тенкова у Кореји где су се сукобила два типа тенкова, чија конструкција потиче још из времена пре Другог светског рата. То су тенкови Т-34, чија је израда била отпочета још 1939 године, и тенкови „Шерман“, чија је масовна производња отпочела 1941 године. Он констатује да и поред појаве тешког тенка „Стајин“ код Совјетске армије и тешког тенка „Першинг“ и „Па-

тон“ код Американаца, гро тенковског наоружања код армија совјетског блока сачињавају средњи тенкови Т-34, а код армија западног блока тенкови „Шерман“.

Према подацима писца тенк Т-34 тежак је око 30 тона, наоружан топом 85 мм, чија је почетна брзина око 950 м/сек, снабдевен предњим оклопом од 70 мм, мотором од 500 КС, који му омогућава брзину од 54 км/час.

Тенк „Шерман“ је тежак око 34 тоне, наоружан топом од 75 мм, чија је почетна брзина 780 м/сек, снабдевен је оклопом од 51 мм и мотором од 500 КС, који му омогућава брзину од 45 км/час.

¹⁾ Camille Rougeron: Le blindage dans la guerre moderne, Science et vie, novembre 1950, Paris

Писац каже: „Упоређење карактеристика Т-34 и Шермана не објашњава у потпуности резултате првих сусрета између ова два модела тенкова, који су испали у корист совјетског материјала, чак и по признању самог америчког командовања“.

По мишљењу писца, разлика у дебљини оклопа између оба тенка не би могла имати пресудни значај. Много је важнија околност што је совјетски топ 85 мм бољи по својим балистичким особинама од америчког 75 мм, а сам тенк нижи од „Шермана“ (висина Т-34 износи 2,35 м, а висина Шермана 2,80 м), због чега је северно-корејска посада тенкова била у стању да отвори ватру много раније и да са неколико метака изађе на крај са „Шерманима“, који, такође, нису ни стигли да отворе ватру. На сличан начин, према излагању писца, била је осигурана у своје време надмоћност Ромелових тенкова у Либији, чији су топови 75 мм били много бољи и прецизнији од енглеских.

Али се писац пита „зашто се ситуација није променила у корист америчке армије у Кореји када је ова била осигурала знатну бројну надмоћност у тенковима, праћену и квалитативном надмоћношћу тенкова „Першинг“ над совјетским Т-34?“. По констатацији писца то се није десило „зато, што је рат у Кореји учинио крај низу илузија о моћи тенковског оружја и о еволуцији, која одговара тенковском материјалу у будућности“. Једна од илузија, која заслужује да буде разбијена, јесте веровање да оклоп „штити“.

У даљем излагању писца каже да је слична илузија владала читаве деценије и у погледу бетона. Међутим, искуства из пробоја Мажиновљеве линије и, доцније, Зигфридове линије, показала су да су и најјачи фортификациски објекти подлегли нападу, који је вођен помоћу релативно лаког наоружања, али употребљеног на подесан начин. Писац наводи мишљење једног америчког команданта пука који је са својим пуком однео рекорд у погледу заузетих објеката Сигфридове линије: „Ни зашта на свету он (амерички пуковник) не би мењао своје место под отвореним небом са посадом, која је фиктивно заштићена са два метра бетона, али је изложена гађању у топарнице помоћу базуке, пржењу помоћу бацача пламена и која, заслепљена и загушена, завршава тиме што гине у објекту под дејством експлозивног пуњења нагомиланог пред вратима свог објекта“.

Слично овоме, и оних неколико сантиметара челика, који су намењени да штите

тенковску посаду, стварају од тенка само погодну мету за непријатељске стрелце, расуте, укупане и маскиране на земљишту, који га гађају ПТ пушкама у прорезе, реактивним бацачима, зрнима ПТ топова са великог отстојања или га уништавају подметањем ПТ мине на правцу његовог кретања.

После овога писац се осврће на принципе „равнотеже наоружања“ и „заштите“, који су доста дуго владали у морнарици. Он каже да је принцип „заштите“ био проглашен приврпуд од стране америчких конструктора почетком XX века. Овај принцип се састојао у томе да бојни бродови морају бити заштићени таквим оклопом, који их осигурава од погодака оруђа, чији калибар одговара његовом наоружању. Овај принцип је довео до тога да су „оклопне крстарице“ из 1900 године биле спорије од бојних бродова.

Британски лорд Фишер одбацио је тај принцип, наоружавајући бродове, чији је оклоп износио 150 мм, топовима 457 мм, док је раније било уобичајено да дебљина оклопа прелази калибар. Као што се из предњег види, каже Ружерон, дугогодишња борба између топа и оклопа на мору дефинитивно је завршена победом топа.

Принцип „заштите“ примењиван је исто тако и код тенковског наоружања. Тако, француски тенк „Рено“ био је врло добро заштићен против погодака топа 37 мм, којим је био наоружан. Истина, он је платио то појачање оклопа и незнатно повећање брзине у односу на модел тенка исте фабрике из 1918 године четвороструким повећањем тежине. Међутим, Немци нису поштовали овај принцип и наоружали су своје тенкове PZKW-3 и PZKW-4 топом 75 мм, који је лако излазио на крај са француским тенковима. Доцније, балистичке особине тенковског наоружања биле су повећане заменом ових топова топовима истог калибра, али са дужим цевима и већом почетном брзином, што је помогло Ромелу да постигне успехе у борби против енглеских тенкова у Либији. „До краја непријатељства, пише Ружерон, амерички и британски тенкови били су надмашени од стране немачких „Пантера“ и „Тигрова“. На другој страни, и совјетско командовање било је приморано да замени топове 75 мм на својим Т-34 топовима 85, па чак и 100 мм, као и на увођење тенка „Сталин“.

Овакво појачање ватрене моћи тенкова изазвало је трку за повећањем тонаже, услед повећања наоружања и оклопа. Међутим, тенк, по мишљењу Ружерона, није бојни брод; повећање тонаже тешко се од-

ражава на повећање специфичног оптерећења на гусеницама као што је то случај код „Тигрова“, те су се заглибљивали у украјинском благу, док то није био случај са Т-34. Ово показује да је граница повећања специфичне тежине на гусеницама већ достигнута. Нови путеви за заштиту, примењени код бродова, били су грађење унутрашњег дела брода у виду појединих одвојених просторија које локализују последње поготка. По мишљењу стручњака, пише Ружерон, не може се замислити тенк у коме би чланови посаде били међусобно одвојени преградама, што би отклонило њихову једновремену смрт од продора гасова кроз рупу коју је створило кумулативно зрно.

Појава оруђа са поткалибарним и кумулативним зрном, као и ракетног ПТ наоружања, потврдила је још више узалудност покушаја повећања заштите тенка дебелином оклопа. „Против ових оруђа и њихових комбинација, каже писац, које су далеко од тога да су искоришћене до краја својих могућности, трка за тонажом може само да одузме оклопним возилима једину могућност за успех, а то је могућност да остану незапажене, пошто претвара оклопно возило у једно чудовиште, које привлачи кишу непријатељских зрна“.

Пошто пред тенком стоје многобројни задаци, као: рушење препрека од бодљикавих жица, прелазак преко траншеја, гађање митраљеском ватром пешадије, истеривање топовском ватром посаде из фортификациских објеката, а у исто време заштита од непријатељске топовске ватре са земље и из тенкова, као и од напада из ваздуха, писац се пита — да ли постоји могућност да се изврши подела тенкова на типове, од којих је сваки намењен за извршење посебних задатака. Том приликом он потсећа на многобројне типове самодовољних артиљерских оруђа, на „ловце тенкова“, на немачке јуришне топове типа „Фердинанд“ са оклопом од 200 мм, који су могли да се уведу у прве линије нападача под таквим условима, под којим се није могла ни замислити употреба обичних тенкова. Таква специјализација може да се протегне у бесконачност. Међутим, по мишљењу писца, „најдубљи недостатак специјалисаних тенкова је тај, што такав тенк, нити појединачно, нити у заједници са другим типовима тенкова не решава праву тешкоћу, а то је немоћ свих ових средстава, тешких или лаких, компликованих или једноставних, пред пешаком у његовом индивидуалном закљону“, наоружаним

ручним реактивним бацачем или сличним оружјем.

„Да ли је рат у Кореји осудио и одбацио оклопно оружје?“ — пита се писац. „Ни најмање, али тенк... треба да се прилагоди огромном повећању ватрене моћи, коју је он проузроковао својим успесима. Прилагодити заштиту тенка овој повећаној снази наоружања не значи појачати отпор, већ га смањити“. Писац се даље пита: „чему служи оклоп од 100 мм уместо од 70 или 50 мм, ако се они сви лако пробијају од стране исте супербазуке?“ Појачани оклоп служиће само за то да повећа број погодака и циљ, пошто је повећана његова површина. По мишљењу писца, оклоп тенка треба смањити на такву величину, која штити посаду од парчади артиљерских зрна и од пушчане и митраљеске ватре, без претензија да се осигура потпуна неповредљивост тенка, а са циљем да се посади омогући маневар, који се не може замислити без ове заштите.

Слична је ситуација и у погледу брзине. Јер, „прилагодити брзину оклопног возила ватреној моћи савременог наоружања не значи снабдети аутомитраљез мотором који му омогућава брзину од 120 км/час на друму, нити тенку брзину од 40 или 50 км/час на маневарском земљишту“. У брзини од 120 или 50 км/час ова оклопна возила неће бити у стању ни да осматре заклоне за људе на неколико десетина метара, одакле ће се вршити најопасније обасипање ватром. Према томе, ни брзина ни оклоп нису у стању да парирају овакве ударце“.

Стога, по мишљењу писца, „будућност тенка почива у механичком преносу минималног оклопа минималном брзином, што претставља једино средство да се избегне ударцима, сакривајући се од угледа непријатеља“. Дебео оклоп и велика брзина имају више мана него добрих страна. Овај предлог није нов; минимални тенк био је приказан више пута као реакција против чудовишта које је створио неограничени развој три фактора моћи тенка, који су се сматрали као најбитнији: наоружање, оклоп, брзина. Била је заборављена невидљивост која се најчешће не изражава нити у килограметрима на устима циви, нити у сантиметрима оклопа, нити у километар/часовима. Писац каже да је Црвена армија увидела узалудност трке за повећањем тонаже и почела да проучава одмах после рата решење у духу предлога писца. Резултат овог проучавања је конструкција тенка чија висина износи свега 0,90 м.

Свакако, исправно је мишљење писца да повећање дебљине оклопа код садашње моћи ватреног наоружања не води ничему, већ само повећава димензије тенка, а према томе и његову повредљивост. Међутим, то се не би могло рећи и за брзину. Наиме, Ружерон разматра поглавито употребу тенка у пробоју непријатељског положаја. У овом посебном случају разматрања писца била би потпуно исправна и, свакако, тенк, који прати пешадију, требао би да одговара условима које писац поставља: што мања висина и видљивост, мала брзина (да може пратити пешадију), а оклоп толики да може заштитити посаду од парчади артиљерских граната и митраљеских и пушчаних зрна, удружен са моћним, прецизним и лако покретљивим наоружањем.

Међутим, писац потпуно заборавља употребу тенка у експлоатацији успеха, у извршењу маневра на војишту, у брзој ин-

тервенцији резерви на месту непријатељских упада у одбранбени положај, тј. баш оне задатке, у којима су се тенковске јединице најчешће користиле у Другом светском рату.

Што се тиче самог тенка, можемо се сложити са писцем да је пешадији потребан тенк каква писца предлаже, али за тенковске јединице, које се употребљавају за извођење маневра и експлоатацију успеха, потребан је тенк велике брзине, покретљивости, моћно наоружан, али са слабијим оклопом, пошто се не може постићи његова неповредљивост, што ће створити могућност да се смањи како величина, тако и тежина тенка.

У сваком случају, чланак Камила Ружерона даје много материјала за размишљање како у погледу тенкова, тако и у погледу употребе осталог наоружања у савременом рату.

A. T.

Алекс. Троф.

Потпуковник Вилиам А. Кун: КОЛИКО СМО ДАЛЕКО ОТИШЛИ У РАЗВОЈ ВАЗДУШНОДЕСАНТНЕ АРМИЈЕ?

За ваздушнодесантне операције се дондеста може рећи да имају пред собом будућност. Њихове могућности се повећавају буквално из дана у дан, онако бурно како се развија авијација. Сасвим је, дакле, на месту да се с времена на време упитамо докле смо стигли на томе путу. То управо чини за САД потпуковник Вилиам А. Кун у свом чланку.¹⁾

Од краја последњег рата почиње писац, ваздушни транспорт се толико усавршио, да се данас не ради више само о вертикалним тактичким обухватима у тесном садејству са трупама на земљи као у прошлом рату, него о ваздушним мостобранима, дубоко у непријатељској територији, које ће образовати ваздушнодесантне и авиотранспортне трупе, опремљене авиотранспортним оружјем и возилима и одржаване ваздушним транспортним флотам. Велике ваздушнодесантне операције су у границама војног потенцијала САД. У неким ситуацијама оне ће бити једино могуће, а у другим најекономичније.

Оваке операције зависе првенствено од транспортних могућности. Зато писац

испитује најпре транспортне авионе обухваћене развојним планом САД:

C-119 је средњи теретни авион, намењен за падобранске акције, за вучу једрилица или за директне десанте на земљи; може преносити све делове опреме једне стандардне пешадијске дивизије (осим тенкова, ПА оруђа и теже инжењерске опреме); у једном маху може пренети 42 војника или камион од 2½ тоне и хаубицу од 105 мм;

C-124 је тешки теретни авион, намењен првенствено за десанте на земљу, који може преносити сву опрему стандардне пешадијске дивизије (осим средњег тенка). Од једном може пренети 222 војника или један лаки тенк.

C-122, C-123 и C-125 су јуришни средњи теретни авиони, предвиђени да замене једрилице; они ће ваздушнодесантним операцијама дати много еластичности; C-123 носи 60 војника или камион од 2½ тоне и хаубицу од 105 мм;

X-16 и X-17 су хеликоптери намењени првенствено за форсирање река, за амфибиске, планинске и друге специјалне операције, али се имају у виду и за пренос материјала у ваздушне мостобране и у сличне изоловане зоне; X-16 носи 3—4 тоне или 40 људи.

¹⁾ Lieutenant Colonel William A. Kuhn: How far along are we in Developing an Airborne Army? — Military Review, April, 1950.

Писац је врло задовољан развојем програма за теретне авионе. Само на томе пољу има још штошта да се учини. Нарочито треба усавршити услове слетања, узлетања и теглења једрилица.

Ваздушнодесантне операције дели писац у четири основне категорије: образовање мостобрана дубоко у непријатељској територији са јаким снагама ради даљих операција са или без везе са копненим снагама; тактички десант у тесном садејству са групама на земљи; заузимање база погодних за даље акције; рушење важних објеката у позадини непријатеља (мостова, саобраћајних чворова, фабрика, итд.), а затим повлачење ваздухом, морем, копном или комбинацијом сва ова три пута. За сваку од ових операција потребни су извесни услови. Њих писац даје, такође, у четири вида: надмоћност у ваздуху; тактичко и стратезиско (оперативно) изненађење; изразита надмоћност на месту десанта; пренос нових снага бржим темпом но што их противник може прикупити против мостобрана. Ова се четири вида услова могу стварно свести на два: сигурна ваздушна заштита и јака транспортна флота.

Али, при томе и војска има своје проблеме које мора сама да решава. У првом реду, она мора да буде оспособљена за ваздушни транспорт. „Олакшајте терет војника“ — наводи писац речи генерала О. Бредлија — „а у исто време смањите тежину оруђа и муниције, па ћемо путем истраживања и планског развоја створити ваздушнодесантну војску“. Јединице и установе оперативне војске, које не могу бити транспортоване расположивим авионима, немају оправдања за опстанак. Мажиновљева линија је стара као катапулта. Други светски рат је био покретан рат у равни. Трећи светски рат биће покретан рат у простору. Тројански коњ будуће армије биће теретни авион за трупе и материјал.

Друго питање које мора да реши армија је позадинске природе. Шта треба учинити да се олакша руковање великом тонажом која ће пролазити кроз аеродроме будућности? Решење овог проблема не може се импровизовати у тренутку потре-

бе. Треба већ сада утврдити поступак и технику. Много индикација ће се извући из искуства „берлинског ваздушног моста.“ Берлински ваздушни мост, преко кога је, у пролеће 1949, прелазило просечно 8000 тона дневно, доказао је коначно да се велике масе терета могу преносити ваздухом. Учешће војске на овом послу је по значају било равно учешћу Ваздухопловства. Војска се бринула за транспорт потреба од железничких станица до теретних авиона. Ваздухопловни персонал надгледао је само укрцавање због сигурности лета. Али се у почетку нису могли постићи задовољавајући резултати са расположивом позадинском организацијом. Морала се створити једна нова команда која је централизовала све елементе који су радили за „берлински ваздушни мост.“

У року од 3 до 5 година — закључује писац, сва опрема војске треба да је оспособљена за ваздушни транспорт. За то исто време треба оспособити позадину за организовање ваздушног транспорта. Упоредо, војска треба да располаже и са довољно транспортних авиона који могу одједном пренети једну стандардну дивизију. Они би служили за вежбе, а на оглас мобилизације образовали би језгро за стратезиске покрете — завршава писац.

Велике, самосталне ваздушнодесантне операције у дубокој непријатељској позадини, какве замишља писац, можемо замислити и ми. Само не верујемо да ће оне бити честе, јер ће се врло тешко постићи потребна ваздушна надмоћност на дугачким (ваздушним) операцијским правцима и за дуже време. Рат између великих сила најчешће је судар мање више подједнаких снага, па ће противник моћи да се одбрани. Али ће бити много више прилика за стратезиске покрете великих размера са једне на другу тачку стратезиског фронта, ван ефикасног дејства непријатељске авијације. То нарочито интересује САД које ће противу својих вероватних противника дејствовати спољним операцијским правцима. Оне заиста могу за кратко време да створе ваздушну флоту, која ће моћи да пребацује читаве армије тако рећи са једног краја света на други.

П. Т.

Tomaž

„Н“: СТРАХ ОД МИНА¹⁾

Писац објашњава појаву страха од мина и начин на који се тај страх може оклонити код трупа. На основу искуства из Другог светског рата он наглашава да је страх од мина код нападача био типична

појава која је врло често имала тешке по-

¹⁾ »Н«: Die Minenangst, Allgemeine schweizerische Militär Zeitschrift, oktober, 1950.

следнице. Трупa, која је изненада наишла на минско поље, претрпела је, у већини случајева, осетне губитке, обуставила напад или отступила обузета страхом од мина. Она је постајала плашљива, јер је замишљала свуда под ногама невидљиво оружје непријатеља, па и тамо где мине, према тактичкој ситуацији, нису ни могле бити. Код трупа нападача, који је на организовани непријатељски положај нападао ноћу или по магли, страх од мина знатно се повећавао. За прављење пролаза кроз минска поља, која артиљериска ватра нападача није могла уништити, формирали су се специјално опремљени и извежбани јуришни батаљони, који су се, после артиљериске припреме, пробијали кроз минска поља.

При свом повлачењу 1941 године Руси су веома вешто примењивали запречавања помоћу мина. Није редак случај да су немачке трупе при пролазу кроз житна поља наилазиле на непријатељске разасуте мине које су им наносиле губитке. Стални страх од мина присиљавао је немачке трупе на већу опрезност и губитак у времену. Ово се нарочито дешавало за време борби и продирања кроз шуме. Бранилац је редовно давао јак отпор на изласку из шуме, тако да је нападач био често заузављан у њој и тек би му обухватним маневром у позадину браниоца са јединицама које су дејствовале ван шуме, био омогућен излазак из ње.

Минирање ивица шума, а у шуми постављање мина поред путева, просека и стаза, постигло је такав успех у Другом светском рату да је трупа, која је наишла на такве мине, а уз то још била изложена ватри браниоца, задржавана дуже времена и напредовала је опрезно и са страхом. Ако се ово при пролазу кроз шуме понављало, и код слабијег отпора браниоца, трупа није могла истог дана прећи шуму.

У даљем излагању писац износи више примера из Другог светског рата који доказују утицај минских поља на успех операције. Тако је једна немачка оклопна дивизија за време тешких минских борби у фебруару 1942 године, у простору Ржева, добила задатак да осигура једну железничку пругу и пут за снабдевање. Непријатељ је успео да продре ка наведеним комуникацијама које су биле од првостепене важности. Дивизија је напала непријатеља са циљем да га протера на супротну ивицу шуме. Снег је присилио нападача да главни правац удара буде управљен отвореном долином, која је шумски рејон делила на две половине. На почетку долине

налазило се добро утврђено село од којег је само западни улаз био у немачким рукама. Село је било, као и све ивице шуме, опасно минским пољима која је био покрио снег. Покушај да се село заузме обухватом кроз суседну шуму пропао је услед јаким минских поља. Поновљеним нападима заузето је неколико линија у шуми, али су Немци пред излазак из шуме сасвим неочекивано наишли на нова минска поља и, поплашени, зауставили су се. Тек другог дана, нападом борних кола на позадину непријатеља, омогућено је даље напредовање немачкој пешадији.

Исто тако, писац наводи тешкоће пионира на које су наилазили приликом чишћења минских поља. Једна од тих тешкоћа у шуми јесте ватра са дрвећа којој су често били изложени. Дејство ватре, које је бивало све јаче уколико су се пионири приближавали изласку из шуме, знатно је успоравало темпо напада непријатељских трупа. У таквим случајевима успех напада био је омогућен тек пошто су били ућуткани митраљеви који су били постављени по дрвећу.

На Источном фронту употреба мина, а према томе и страх од мина, узели су огромне размере код обеју страна. Минска поља од 10.000, па чак и стотине хиљада мина, која нису била реткост, имала су тако застрашујуће дејство да је то утицало на предузимање не само тактичких, већ и оперативних мера.

У лето 1944 год., у бици код Лавова, Прва немачка тенковска армија поставила је западно од Зелеше минска поља од преко 200.000 противтенковских мина на ширини фронта двеју дивизија, а у дубини од 25 км иза сопственог фронта. То је допринело да је Трећа руска тенковска армија, после осетљивих губитака, била заустављена и принуђена да врши прегруписавање својих снага на отсек удаљен око 60 км на север.

Руси су за време противофанзије, у августу 1943 год., код Белгорода, имали због мина тако осетне губитке у тенковима да је страх од њих омео и сам пробој код Харкова.

У даљем свом излагању писац предвиђа мере које треба предузети у борби против страха од мина. Он сматра да је, у првом реду, потребно да се упознамо са дејством и употребом мина, као и методама за њихово отклањање. Ако би се пионирске јединице могле свуда и у довољној јачини ставити на расположење пешадији и тенковским јединицама, оне би правиле

пролазе кроз минска поља, и тада за нападача не би постојала минска опасност. Али је ово, по мишљењу писца, моруће само код напада мањих размера, јер се у већини случајева неће располагати са довољно пионирских јединица, пошто ће оне бити заузете другим задацима.

Као пример како су Немци решавали проблем страха од мина, писац наводи случај из офанзиве 1943 године, кад је требало да две дивизије пређу горњи ток Доњец и заузму висораван која је била удаљена 6 км источно од Шебекина. Између Доњец и железничке пруге Бјелгород — Вољчанск простирао се у низини јако миниран одбранбени систем у дубини од 4 км кроз који је требало да прође немачка пешадија. Зато је одлучено да се позади фронта трупе вежбају на сличним минским пољима у савлађивању истих. Вежбе су се прво изводиле лажним минама, а када се створила потребна сигурност, прешло се на вежбе са правим минама. На завршетку вршене су вежбе које су биле приближне стварности и у којима је артиљерија са минобацачима подржавала напад пешадије. Страх од мина је постепено нестајао, јер је сваки пешак знао како ми не леже, како се распознају, како се треба кретати по минском пољу, а да се не стане на мину, као и да се у минском пољу може лећи и заклонити без опасности од мина. Поверење је било успостављено. У току ових вежби било је несрећних случајева услед подбачаја артиљериских зрна и поред свих предузетих мера сигурности,

али су се уштеделе многе жртве у борби и омогућило успех који се без тих вежби не би могао постићи.

Као што видимо из горњег чланка, минска поља треба сматрати озбиљном препреком, али не и несавладљивом. Минска изненађења изазивају већи страх код трупа него откривена минска поља у склопу положаја. Ово се догађа нарочито код трупе која није упозната са начином употребе мина нити са њиховим дезактивирањем. Међутим, ако се трупа благовремено упозна са начином употребе и дејством мина, као и методама њиховог откривања и дезактивирања, онда се, самим тим, најпоузданије отклања и страх од мина.

Неоспорно је да су се мине, као средство задржавања, у прошлом рату показале веома корисне, те убудуће њихову употребу треба очекивати у још већој мери. Испресецаност и покривеност земљишта први су услови за успешну примену мина, а то је једна од специфичности нашег земљишта. Зато је потребно да се на свим вежбама са људством изводе и вежбе у изналажењу мина и њиховом размирирању. На тај начин, људство ће, поред осталог, стећи и осећај где би непријатељ могао поставити мине, као и увежбати метод дешифровања њиховог распореда, а то ће бити најсигурнији начин не само за сузбијање сваког страха од мина, већ и за савлађивање минских препрека.

И. Ф.

Рисовник Игњас Фурлан

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Потпуковник БРАНКО КРЊАЈА
Мајор МИТАР РАИЧЕВИЋ

ПОВОДОМ ЧЛАНКА „НЕКА ПИТАЊА ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПРОТИВАВИОНСКЕ ОДБРАНЕ У НАПАДНОЈ ОПЕРАЦИЈИ АРМИЈЕ“

Несумњиво је да су питања организације ПА обезбеђења (ПАО) армиске нападне операције врло важна и актуелна. Зато ова тема много интересује како противавионски, тако и сав остали, а нарочито општевојни кадар наше Армије. Ово интересовање повећавају специфични услови наше Армије, као што су: степен засићености наших јединица ПА техником, карактер нашег земљишта, недостатак сопственог искуства по тим питањима из нашег НОР, чињеница да ова питања нису прецизно разрађена у нашим правилима и слично. Све ово има неминовно за последицу појаву различитих гледишта по тим питањима.

Тако је по тим питањима изнео своје гледиште и потпуковник Младеновић Јован, у „Војном делу“ бр. 3/1950, и тиме покренуо дискусију.

У чланку је аутор изнео неке позитивне и корисне ствари, али и неке поставке, које, по нашем мишљењу, нису добре и правилне. Зато, да би се кроз различита мишљења по тим питањима дошло до најправилнијег решења, сматрамо потребним да се критички осврнемо на неке поставке у том чланку и да изнесемо своје мишљење. Главна питања по којима се не слажемо са аутором јесу следећа:

1. — Двојство у организацији и планирању ПАО стрељачке дивизије.

У одељку о ПАА обезбеђењу аутор каже: „Противавионско артиљерско обезбеђење, ПА митраљеско обезбеђење и сбезбеђење стрељачким наоружањем организује се и у стрељачким дивизијама, с тим што командант артиљерије дивизије организује противавионско артиљерско обезбеђење (када дивизија располаже са ПАА), а начелник штаба дивизије регулише сва остала питања ПА одбране (службу ВООВ, обезбеђење стрељачким наоружањем, мере ПА заштите). Као основа за организацију служи извод из плана ПА одбране и наређење вишег штаба“.

Ова поставка аутора може довести у забуну како наше ПА офицере, тако и општ.војне руководиоце. Према аутору, у стрељачкој дивизији појављују се два органа (командант артиљерије и начелник штаба дивизије), који организују ПАО дивизије. Ово двојство у организацији, планирању и спровођењу ПАО дивизије резултат је неправилног постављања организације ПАО уопште. Ми смо против оваквог двојства у доношењу одлука,

организацији, планирању и руковођењу са ПАО. Тиме се нарушава принцип јединствене организације и централизованог руковођења. Тиме се средства ПАО деле, а ПАО дивизије у целини се раздваја и слаби. Међутим, једно средство ПАО не искључује друго, већ се сва средства ПАО међусобно допуњавају. Исто тако, служба ВООВ и ПАЗ су елементи ПАО, те је потребно да целокупном ПАО руководи један орган. Поделом надлежности у организацији, планирању и спровођењу ПАО дели се и одговорност за успех исте. Подела надлежности и одговорности најчешће доводи до потпуне неодговорности. Зато смо мишљења да у дивизији, аналогно ономе у армији, ПАО у целини организује начелник артиљерије дивизије, а у духу одлуке свога команданта дивизије и извода из плана ПАО армије. Само под тим условима могуће је остварити јединствену организацију и спровођење ПАО, а начелник артиљерије дивизије, као орган команданта дивизије биће одговоран по питању ПАО у целини.

Друго је питање што код нас начелник артиљерије дивизије још не познаје у довољној мери ПАО. Али се мора тежити томе да се он за то оспособи. Поред тога, иако начелник артиљерије дивизије има масу задатака по чисто артиљериској линији, он мора посветити велику пажњу и организацији ПАО дивизије. При томе он се мора консултовати и радити у тесном додиру са начелником штаба дивизије, начелником веза, начелником инжењерије и са оперативним отсеком дивизије, чиме ће успети да добије све податке који су му потребни за организацију ПАО дивизије.

2. — Да ли треба формациске МПАА дивизионе одузимати од њихових дивизија? — По мишљењу писца „мораће се формациске МПАА дивизионе дивизија (без ПА митраљеске чете) одузимати од дивизија и укључивати у ПАА групу армије“. При том писац наводи, да је једино на тај начин могуће обезбедити правац главног удара армије од дејства непријатеља из ваздуха и да је то најцелисходније коришћење свих средстава која дејствују у истој зони и по истом задатку. По нашем мишљењу, начелно се неће и не треба тако поступати, јер би то било непотребно, а из следећих разлога:

— Познато је да су стрељачке дивизије у Америчкој, Совјетској и свима другим армијама имале своје формациске јединице МПАА, и да су стрељачке дивизије често, при извршењу важнијих задатака, ојачаване армиским или РВК јединицама МПАА, а понекад чак и СПАА јединицама. То је био случај чак и онда, када те Армије нису располагале нарочито јаком МПАА. Код тих Армија, које су, свакако, имале доста искуства по ПАО у Другом светском рату, осећала се тенденција — а она се данас још јаче испољава — да све више ојачавају стрељачке дивизије како формациском, тако и придатом МПАА.

— Према начелу које важи за све родове и службе, стрељачке дивизије на главном правцу удара ојачавају се јединицама појединих родова војске из састава армије или РВК, што важи и за ПАО.

— Командант и комесар дивизије одговорни су команданту и комесару армије за извршење свих задатака своје дивизије, па према томе, и за ПАО своје дивизије. Стога, за извршење важнијих задатака треба да им се и придају, а не одузимају специјалне јединице, укључујући ту и јединице МПАА.

— У објекте, који се обезбеђују са МПАА, најчешће спадају борбени пореди стрељачких дивизија (ДАГ, ППТР, ПАГ-ови, КМ, итд.). Ови се објекти, и према аутору чланка, најуспешније обезбеђују са МПАА. Ако бисмо МПАА јединице одузели од дивизија на мање важним правцима, повећање ПА средстава би се осетило на главном правцу, али би се оставиле необезбеђене дивизије на помоћним правцима. Но, и у том случају, не би било правилно да се сва одузета средства МПАА дивизији задржи у рукама помоћника начелника артиљерије за ПАО армије. Одузимањем средстава МПАА практично се не би много добило, а изгубила би се, у првом реду, одговорност команде дивизије за њену сопствену ПАО, која би прешла на команданта ПААГ. Међутим, командант ПААГ никада се неће осећати онолико одговоран за ПАО једне стрељачке дивизије колико би се осећала одговорна команда те дивизије. Тиме би се одговорност за ПАО дивизије ослабила и поделила на две стране: на команданта ПААГ (за ПАО са СПАА и МПАА) и на команду дивизије (са преосталом ПАМ четом и стрељачким наоружањем). На тај начин се и дивизијски МПАА дивизион распарчава на двоје — МПАА улази у састав ПААГ, а ПАМ чета остаје у дивизији — чиме се командант МПАА дивизиона ослобађа одговорности за рад и дејство свога дивизиона у целини, јер и планирање употребе његових јединица врше два органа.

— Са МПАА треба обезбедити поједине објекте од којих су, свакако, најважнији осетљиви делови борбеног поретка сд. Ово је нарочито важно онда када се располаже са мање средстава ПАО него што је потребно. Ради успешнијег извршења задатка, неопходно је да МПАА јединице, одређене за ПАО појединих објеката, запоседну ВП са којих ће их најбоље обезбедити, и да се премештају на нове ВП ако се помере и објекти, које оне обезбеђују. Ради тога је потребно да старешина МПАА јединице, која врши ПАО неког дела борбеног поретка сд, тачно и непрекидно зна његово место и распоред, као и време и правац премештања. То значи да командант МПАА дивизиона треба да се налази у близини командног места дивизије и да буде са њом у сталној вези, а командири ватрених јединица у близини командних места оних јединица које обезбеђују (КМ, ДАГ) и да буду са њима у сталној вези. Потпуно је разумљиво да командант ПААГ не може бити на КМ свих дивизија које обезбеђује, те, према томе, не може ни знати све податке о премештању свих дивизија и њихових делова. Из тога излази да командант ПААГ није у могућности ни да сва своја средства МПАА најуспешније искористи, јер он на њих стварно и не може испољити неки већи утицај. Ово, пак, не мора да значи да се средства МПАА сд распливавају на велики број објеката. Она се постављају за обезбеђење важнијих објеката, по батеријама, а изузетно и по водовима, или, пак, скупно за обезбеђење најважнијег објекта сд. Но, иако је дивизион МПАА формацијска јединица, поједине ватрене јединице МПАА самостално отварају ватру према упутствима за отварање ватре, јер су руковођици ватре у МПАА командири ватрених јединица.

— Када се МПАА дивизиони одузму од дивизија и ставе на расположење команданту ПААГ, онда је природно да их он може употребити према свом сопственом нахођењу (односно у сагласности са помоћником начелника

артиљерије). У том случају МПАА дивизиони појединих сд не морају обезбеђивати борбени поредак својих дивизија. Они могу бити распоређени ма где на просторији борбеног поретка ПАОГ. Међутим, када отпочне продирање у дубину непријатељске одбране, усл.д веће брзине кретања унапред и извођења маневра, сд добијају више самосталности и преузимају више иницијативе у извођењу дејстава. Тада настаје потреба за потчињавањем. Стога би било природно да се тада стрељачким дивизијама врате њихови формациски МПАА дивизиони. А шта ће бити ако МПАА дивизион неке сд до тада није обезбеђивао борбени поредак своје дивизије, већ неки други објект борбеног поретка армије? Десиће се да ће тај дивизион најчешће морати да изврши дужи покрет и да можда делом поремети читав систем ПАО, а нарочито онај који је организовао командант ПАОГ. Даље се поставља питање: шта би имао право командант сд, а шта командант ПАОГ у погледу командовања тим МПАА дивизионом, поготово онда када отпочну бржи покрети унапред? Ако је писац мислио да се свакој сд, у овом тренутку, прида било који МПАА дивизион, без обзира на његову формациску припадност, онда се појављује проблем снабдевања и попуње тих дивизиона, као и одговорност за њихов рад, итд.

— Поставља се питање када ће командант ПАОГ отпочети планирање ПАО? Да ли после доношења претходне одлуке од стране команданта армије, или после доношења претходне одлуке од стране свих команданата дивизија, односно оних на главном правцу удара? Ако отпочне планирање после доношења претходне одлуке од стране команданта армије, командант ПАОГ мора да одреди које ће делове борбеног поретка и којих дивизија обезбеђивати и са колико МПАА јединица. Да би МПАА јединице могле прићи извршењу добијених задатака, оне морају знати где се налази објект који треба да обезбеђују. Да ли командант ПАОГ може дати тај објект својим јединицама? Свакако не може, јер се та питања решавају тек претходном одлуком команданта сваке дивизије на предлог начелника артиљерије дивизије. А команданти сд своје претходне одлуке доносе на основу одлуке команданта армије. Према томе, јасно је да су за решавање питања ПАО сд потребни подаци из претходне одлуке команданта сд.

— Најзад, командант сд одговорније ће се односити према организацији и спровођењу ПАО своје дивизије својим формациским средствима, него командант ПАОГ.

Међутим, ми не искључујемо могућност да се некој сд привремено може одузети формациска МПАА (када је на помоћном правцу, на релативно покривеном терену, са већом нападном зоном и растреситим распоредом и сл.), али смо начелно против тога. А ако се некој сд и одузме њен МПАА дивизион, мишљења смо да њим треба ојачавати ПАО неке друге сд на главном правцу, али га не укључивати у ПАОГ.

3. — Да ли ПАОГ треба делити на подгрупе или образовати више ПАОГ?

Аутор поставља два случаја образовања ПАОГ. Први случај је када се има два ПАО пука, а МПАА дивизиони нису одузети од сд. Други случај је када су МПАА дивизиони одузети од сд и укључени у ПАОГ. Када се располаже са два ПАО пука, не изгледа нам целисходно да се једним пуком

обезбеђује први, а другим пуком други ешелон армије. Сам аутор је правилно објаснио да је ПААГ тактички а не формациски појам, и да ПААГ образују све оне ПАА јединице које у датој ситуацији, у одређеној зони, врше исти задатак, а које дотле нису обједињене никаквом формацијом. Ми бисмо још додали да СПАА јединице ПААГ, распоређене у тој зони, морају имати међусобну ватрену везу. Стога, по нашем мишљењу, ПАО првог и другог ешелона армије немају исти задатак. Обједињавање ПАА јединица које обезбеђују први и други ешелон армије у једну ПААГ, како је навео аутор, нема практичне користи. Таква ПААГ постојала би само формално и без стварне потребе. Зато што би на тај начин једног команданта ПАА пука задужили да врши функцију команданта ПААГ, поред командовања својим пуком, а другог команданта пука ставили би му под команду.

Други случај је, по аутору, када се све ПАА јединице обједињавају у ПААГ, коју дели на две подгрупе. Јача подгрупа за ПАО првог, а слабија за ПАО другог ешелона. Иако ПАО првог и другог ешелона не претстављају јединствени објекат, ипак аутор ту образује ПААГ. По нашем мишљењу, ту не би требало стварати тако велику ПААГ па је делити на подгрупе, јер је то непотребно. Зашто стварати посредника између помоћника начелника артиљерије за ПАО армије преко команде ПААГ и њених подгрупа, које извршавају различите борбене задатке, где често неће имати ни међусобне ватрене везе? Тиме се само отежава командовање. Зато и аутор, при решавању ових питања, наилази на потешкоће, а нарочито у командовању и организацији веза. Аутор је за командовање подгрупа одредио команданте пукова. А да ли онда командовање целом ПААГ може преузети један командант ПАА пука који би истовремено командовао и једном подгрупом? Јасно је да не може. Зато аутор долази до закључка да је „**најбоље да дужност команданта ПААГ прими помоћник начелника артиљерије армије**“.

Ми се са оваквом поставком не слажемо. Јер, ако се баш располаже скромним средствима, неће се образовати једна ПААГ за ПАО првог и другог ешелона. У тим случајевима, по нашем мишљењу, боље је образовати више противавионских артиљериских група. Тако, на пример, може се образовати ПААГ-1 за ПАО првог ешелона (или ако је могућа ватрена веза СПАА за ПАО првог и другог ешелона), ПААГ-2 за ПАО трупа на помоћном правцу удара, ПААГ-3 за ПАО армиске базе. Командант ПААГ-1 био би командант ПАА пука, који улази у састав ПААГ-1. Командант ПААГ-2 био би командант другог ПАА пука, а командант ПААГ-3 могао би бити командант СПАА дивизиона. Ту је изнета само једна могућност, коју не треба схватити као шаблон.

Исто тако не слажемо се са писцем да дужност команданта ПААГ може преузети помоћник начелника артиљерије за ПАО армије, а сво због чега:

— што помоћник начелника артиљерије за ПАО армије не би имао задатак само да командује ПААГ и при потпуном одузимању средстава МПАА из дивизије и њиховом укључивању у ПААГ, јер су у сд и сп остале ПАМ јединице, којима посредно руководи помоћник начелника артиљерије за ПАО армије;

— што је помоћник начелника артиљерије за ПАО армије дужан да руководи службом ВООВ и мерама ПАЗ, а то би му било немогуће ако би преузео улогу команданта ПААГ;

— што помоћник начелника артиљерије за ПАО армије нема своју командну батерију, потребна средства и људство за везу и све органе који су му неопходно потребни за командовање. Ако се мисли да помоћник начелника артиљерије за ПАО и без овога има везу са потчињенима, треба имати у виду да он за ту сврху користи линије за командовање које иду од команде армије до дивизија (корпуса), а које подижу и одржавају јединице за везу армије. Када преузме улогу команданта ПААГ њему су потребне сопствене везе. Ако се, пак, мисли на везе службе ВООВ, треба нагласити да су радиосредства чете ВООВ врло ограничена и да имају своје основне задатке, а телефонске везе чета ВООВ су недовољне. Чета ВООВ за телефонске везе користи све линије командовања армије и све остале сталне линије на њеној територији, а своје везе подиже у најнужнијем обиму, за укључивање својих ОС до постојећих линија.

Тај „штаб помоћника начелника артиљерије за ПАО армије“, како аутор назива отсек ПАО, који се састоји од 2—3 официра (начелник отсека, помоћник за оперативне послове и помоћник за службу ВООВ), иако је способан за организацију ПАО армије, без ојачања кадром, људством и средствима, није способан да успешно непосредно командује толиким бројем јединица колико их стварно има једна таква ПААГ. Уосталом, отсек ПАО, када се не би ослањао на помоћ и сарадњу са другим одељењима и начелницима родова армије, не би могао спровести ни организацију ПАО армије у оном обиму колико му је то дужност. Утолико мање он може непосредно командовати масом јединица, које улазе у једну такву ПААГ. Међутим, команда ПАА пука, која командује са 2—4 дивизиона, има штаб са одговарајућим кадром, као и средства и јединице за командовање, јер скоро никада у ПААГ неће ући све ПАА јединице;

— што у армији може бити и више ПААГ, ако помоћник начелника артиљерије за ПАО армије преузме командовање једном ПААГ, онда би остале ПААГ биле без претпостављене команде, и

— што је отсек ПАО артиљерије орган команде армије, а не потчињени штаб артиљериске јединице. Стога он и не може самовољно напуштати свој основни задатак (организацију ПАО армије), а преузети неки други (командовање ПААГ).

Што се тиче места помоћника начелника артиљерије за ПАО у борби, аутор наводи да он треба да се налази на осматрачници начелника артиљерије армије. По нашем мишљењу, питање да ли ће се помоћник начелника артиљерије за ПАО армије у борби налазити на осматрачници начелника артиљерије, у ГОС ВООВ армије или на ИКМ — није битно. Битно је то да се преко њега у организацији и дејству средстава ПАО остварују идеје и одлуке команданта армије. Но, уколико је помоћник начелника артиљерије за ПАО армије командант ПААГ, он се ту ни у ком случају не би могао налазити, јер би његово КМ било негде у средини борбеног поретка ПААГ, одакле може успешно осматрати рад непријатељске авијације и успешно командовати ПААГ-ом.

*

У своме излагању аутор није дао одговор на важно питање: шта треба да ради начелник артиљерије армије (отсек ПАО), а шта командант ПАОАГ?

Када се има правилан став по овом питању и када се правилно постави питање образовања ПАОАГ, онда се не може доћи до таквих закључака о организацији ПАО армије, који само усложњавају ПАО. Ми ћемо покушати да по том питању изнесемо своје мишљење.

По питању ПАО армије основно је, а и једино правилно, да се распоредом и дејством средстава ПАО, која обезбеђују борбени поредак армије, оствари идеја команданта армије. То, свакако, не може извршити ниједан командант ПАОАГ, јер нема за то потребних података. А помоћник начелника артиљерије за ПАО не може бити командант ПАОАГ, из разлога које смо горе навели. Да би се, ипак, у потпуности спровела идеја команданта армије, по нашем мишљењу, треба радити на следећи начин:

У борбеној заповести за ПАО армије одређује се не само просторија, коју ПАОАГ треба да обезбеди са СПАА, него и рејони ВП за сваку СПАА батерију. То је неопходно потребно да би се избегло нагомилавање на истом месту не само ПАОА, него и артиљерских и осталих јединица. То је могуће, јер је начелнику артиљерије познат распоред свих јединица армије. За МПАОА у борбеној заповести треба одредити са колико средстава командант ПАОАГ има да обезбеди сваки поједини објекат и тачно означити рејон дотичног објекта и време када ће дотичне јединице стићи у тај рејон. Ово последње је важно да би командант ПАОАГ могао правилно извршити прорачун времена и на тај начин обезбедити поједине делове борбеног поретка армије, онако како је њихову важност проценио командант армије. Овим се, као и код СПАА, избегава нагомилавање разних јединица у истом рејону.

У изводима борбене заповести за ПАО, који се достављају штабовима сд, треба назначити распоред средстава ПАОАГ у њиховој зони дејства. Ово је потребно ради тога да би штаб сд био у могућности да изврши правилан распоред својих средстава МПАОА. На овај начин се, и без одузимања МПАОА дивизиона од сд, добија јединствени распоред свих средстава ПАО армије. Тако се, у правом смислу речи, у потпуности реализује идеја команданта армије за ПАО армије у претстојећој операцији.

Дужност команданта ПАОАГ је да задатке, који су ПАОАГ постављени заповешћу за ПАО, изврши и оствари правилан и добар избор ВП за потчињене ватрене јединице.

План премештања ПАОАГ у нападу треба да се разрађује у отсеку ПАО армије како би се могао усклађивати у оперативном одељењу армије. Ово због тога, што њим треба регулисати путеве за премештање и време када ће они бити слободни. С тим подацима командант ПАОАГ не располаже. Ово питање добија нарочиту важност на правцу главног удара, јер је због великог броја јединица и огромне количине технике и возила, који приближно у исто време врше покрет, неопходно потребно ускладити све планове премештања, дотура и евакуације.

Армиску ПАОАГ треба, начелно, образовати од јединица СПАА које обезбеђују борбени поредак армије на главном правцу удара и јединица

МПАА које обезбеђују армиске делове, с тим што ће оној јединици (МПАА или ПАМ), која обезбеђује КМ армије, давати задатке и њен борбени поредак одређивати непосредно помоћник начелника артиљерије за ПАО армије.

Ону МПАА, која обезбеђује делове борбеног поретка поједини сд, па макар она била и из формациског састава јединица које улазе у састав ПАОГ, треба придавати дотичним дивизијама. Овим јединицама МПАА давала би задатке и одређивала борбени распоред команда дотичне сд на предлог свог начелника артиљерије. На овај начин би се и ПАО сд организовала у духу замисли и одлуке команданта сд, што је једино правилно.

Милош ДРАГОЉЕВИЋ

РАЗРАДА ТАКТИЧКИХ (ОПЕРАТИВНИХ) ЗАДАТАКА

(К. Д. Милошевић)

Према начелу стручне литературе о тактици артиљерије, у свакој артиљеријској јединици постоје две врсте задатака: тактички и оперативни. Тактички задаци се односе на одређивање места и начина дејства артиљерије у складу са начелом артиљерије и са начелом артиљерије артиљеријске бригаде, а оперативни задаци се односе на одређивање места и начина дејства артиљерије у складу са начелом артиљерије артиљеријске бригаде и са начелом артиљерије артиљеријске бригаде.

Наставна мисао која се жели подвући из овог чланка је да се тактички задаци артиљерије артиљеријске бригаде одређују на основу начела артиљерије артиљеријске бригаде и начела артиљерије артиљеријске бригаде, а оперативни задаци артиљерије артиљеријске бригаде одређују на основу начела артиљерије артиљеријске бригаде и начела артиљерије артиљеријске бригаде.

Оваква разлика између тактичких и оперативних задатака артиљерије артиљеријске бригаде је последица различитости начела артиљерије артиљеријске бригаде и начела артиљерије артиљеријске бригаде. Тактички задаци артиљерије артиљеријске бригаде одређују се на основу начела артиљерије артиљеријске бригаде, а оперативни задаци артиљерије артиљеријске бригаде одређују се на основу начела артиљерије артиљеријске бригаде.

У тактичким задацима артиљерије артиљеријске бригаде одређују се места и начини дејства артиљерије артиљеријске бригаде у складу са начелом артиљерије артиљеријске бригаде и са начелом артиљерије артиљеријске бригаде. У оперативним задацима артиљерије артиљеријске бригаде одређују се места и начини дејства артиљерије артиљеријске бригаде у складу са начелом артиљерије артиљеријске бригаде и са начелом артиљерије артиљеријске бригаде.

Оваква разлика између тактичких и оперативних задатака артиљерије артиљеријске бригаде је последица различитости начела артиљерије артиљеријске бригаде и начела артиљерије артиљеријске бригаде. Тактички задаци артиљерије артиљеријске бригаде одређују се на основу начела артиљерије артиљеријске бригаде, а оперативни задаци артиљерије артиљеријске бригаде одређују се на основу начела артиљерије артиљеријске бригаде.

У тактичким задацима артиљерије артиљеријске бригаде одређују се места и начини дејства артиљерије артиљеријске бригаде у складу са начелом артиљерије артиљеријске бригаде и са начелом артиљерије артиљеријске бригаде. У оперативним задацима артиљерије артиљеријске бригаде одређују се места и начини дејства артиљерије артиљеријске бригаде у складу са начелом артиљерије артиљеријске бригаде и са начелом артиљерије артиљеријске бригаде.

Оваква разлика између тактичких и оперативних задатака артиљерије артиљеријске бригаде је последица различитости начела артиљерије артиљеријске бригаде и начела артиљерије артиљеријске бригаде. Тактички задаци артиљерије артиљеријске бригаде одређују се на основу начела артиљерије артиљеријске бригаде, а оперативни задаци артиљерије артиљеријске бригаде одређују се на основу начела артиљерије артиљеријске бригаде.

МАЈОР ДРАГОЉУБ БАБИЋ

РАЗРАДА ТАКТИЧКИХ (ОПЕРАТИВНИХ) ЗАДАТАКА (једно мишљење)

Преко наше стручне штампе а и кроз дискусије по школама и у трупи, покренуто је питање о начину разраде тактичких (оперативних) задатака. Да би допринели решењу неких покренутих питања изнећемо наше мишљење о редоследу разраде задатака, а нарочито по питању тактичке (оперативне) замисли задатка који се разрађује.

Наставни циљ који се жели постићи извођењем задатка треба да буде полазна база при разради задатка. Другим речима, без наставног циља који даје одговор на питање чему треба обучити учеснике у извођењу задатка, разрађивач би могао задатак сасвим произвољно постављати, не у избору теме (она је наставним планом одређена), већ у њеној разради.

У пракси се овај циљ врло често своди на формалност. Обично се даје једна општа формулација која не може да послужи својој сврси, као на пример ова: „Научити слушаоце (учеснике) да у улози команданта стрелачког пука управљају борбом и командују јединицама у пробоју непријатељске позиционе одбране“. Ако погледамо више оваквих задатака који су предвиђени појединим плановима, видећемо да су сви ти циљеви готово истоветно формулисани. У њима се само мења тактичка радња, која, наравно, увек одговара теми (... у организацији позиционе одбране; ... у нападу на широком фронту; ... у форсирању реке; итд.). Овако постављен циљ једва може да се примени само код оних, такозваних „комплетних“ задатака, у којима се (у организацији боја — операције) предвиђа прелажење свих питања која обухватају рад и по општевојној и по линији родова војске. Међутим, у разради динамике, и код ових задатака, овако формулисан циљ нема практичну вредност, јер се кроз један задатак не могу обухватити сва питања борбених дејстава једне јединице. Дакле, и овде је разрађивачима остављен произвољан избор питања која желе да обраде. У свим осталим задацима, овакво формулисање циља задатка нема практичну вредност. Према томе, ако циљ задатка треба да претставља основу за разраду одређеног задатка, онда он мора да буде конкретније формулисан. Он треба да садржи главне смернице за конкретну разраду задатка и да разрађивачу служи као руководство у току разраде. На пример, за тему: „Напад стрелачке дивизије на непријатељску позициону одбрану“, циљ задатка могао би се овако формулисати: „Научити слушаоце да, у улози команданта

стрељачке дивизије, организују и изводе напад на непријатељску позициону одбрану. Непријатељску одбрану организовати по систему групног поседања на маневарском и покривеном земљишту које је погодно за рад тенкова. У организацији боја посебну пажњу посветити организацији садејства између стрељачких јединица, артиљерије и тенкова. Детаљно извести командантско рекогносцирање. У динамици детаљно обрадити употребу другог ешелона (резерве) са применом обухватног маневра. Приказати ноћна дејства у циљу овлађивања тачкама које ће у току другог дана боја послужити као ослоњци за продужење наступања. Разрадити питање снабдевања муницијом и осталим потребама у току динамике“. Овако конкретно постављене циљеве за сваки задатак у школама може да одреди онај орган који планира наставу, а у трупи оно лице које директно руководи наставом, водећи рачуна о нивоу спреме и обучености старешина са којима се изводи настава, као и о способностима разрађивача задатка. Кроз низ задатака, односно кроз целину наставног програма, они треба да теже да у тако формулисаним циљевима обухвате све важније моменте борбених дејстава с обзиром на ратну стварност.

Тек онда кад пред собом има тако формулисан циљ задатка, разрађивач може са сигурношћу да отпочне свој посао. У тако постављеном циљу изражена је основа целог задатка коју разрађивач треба даље да проширује и конкретизује претварајући је постепено у методску разраду.

При састављању задатка прво се поставља питање израде замисли, која се по мишљењу неких другова, ради на чистом папиру, оловкама у боји и из које треба да се види: бројни и тактички однос обостраних снага, задатак јединице и идеја одлуке; и замисао динамике. Ми се углавном слажемо са разлoзима које је против израде овакве замисли изнео потпуковник Ђукић у своме чланку „Проблеми разраде и извођења тактичких задатака“ („Војно дело“ бр. 6, за 1950 годину). По нашем мишљењу, разрађивач задатка треба да приступи избору земљишне просторије на којој ће се задатак решавати тек онда када добро проучи циљ који задатком треба постићи. Од самог почетка он треба да узима у обзир и услове које захтевају родови војске које ће детаљно обрађивати (у нашем примеру артиљерија и тенкови) и удаљеност дотичне просторије од гарнизона с обзиром на то да ли предвиђени циљ захтева излазак на земљиште или не (у нашем примеру треба изаћи на земљиште, јер то захтевају командантско рекогносцирање и уигравање садејства). Поред тога он треба да води рачуна и о карактеру земљишта, тако да одговара постављеном циљу задатка, тј. да је маневарско, покривено и погодно за рад тенкова и да се на њему може да покаже групно поседање положаја од стране непријатељских снага. Разрађивач задатка треба најпре да изврши избор земљишта по карти (а обично се дешава да ће изабрати неколико просторија које одговарају набројаним условима). Пре но што дефинитивно изврши избор земљишне просторије он обавезно треба да се консултује са својим помоћницима — разрађивачима по појединим родовима војске ако их има. У школама је ово редован случај, а у трупи треба ангажовати официре из одељења оних родова војске који се у задатку детаљније обрађују (у нашем примеру са артиљерцем и тенкистом). Пошто на тај начин изабере једну или више просторија, разрађи-

вач са својим помоћницима врши дефинитиван избор на самом земљишту. После тога, разрађивач решава питање непријатељске одбране на тај начин што се ставља у улогу непријатеља и организује његову одбрану онако како би он сам радио да је у сличној ситуацији. По томе питању, разрађивач се ослања на помоћног разрађивача за обавештајну службу (односно на одређеног официра II одељења или отсека у трупи). На тај начин у организацији непријатељске одбране не би се дешавало да често радимо са непријатељем који чини грубе прешке, нити то да у непријатељском распореду вештачки стварамо нелогичности које непријатељ у стварности не би чинио. Ту треба до танчина предвидети и план непријатељске одбране с обзиром на разне варијанте напада које бранилац може да очекује. Међутим, цео тај рад још не треба да има дефинитиван карактер, тако да се поједини закључци могу исправљати или мењати у току доцније разраде према указаној потреби.

Тек сада, разрађивач приступа решавању појединих питања у улози нападача, а према једном одређеном и већ постављеном непријатељу. Ту треба решити неколико чворних питања која чине основу целе даље разраде, као што су: ојачања дивизије која су потребна да би се са успехом извршио напад на непријатеља који је већ одређен; избор маневра, тј. одређивање правца главног и помоћног удара; расчлањавање задатака стрељачке дивизије и потчињених јединица по дубини; одређивање борбеног поретка, његово ешелонирање по дубини (примена ешелона или резерве); грубо одређивање граничних линија између потчињених јединица; прорачун времена за припрему, организацију и почетак напада, итд. И ова питања основни разрађивач треба да реши у тесној сарадњи са помоћницима за рад родова војске (артиљерцем и тенкистом), после детаљне процене непријатеља и земљишта. Ако се буде тако радило сваки закључак у будућој разради биће логичан, правилан и моћи ће се исцрпно документовати. При решавању ових питања, разрађивач ће се често сукобљавати са решењима која је већ поставио за непријатељску страну. Тако, на пример, при одређивању ојачања за стрељачку дивизију, која треба да одговарају јачини и распореду непријатеља, може доћи до закључка да та ојачања не одговарају нашој стварности. У том случају треба да изврши корекцију на страни непријатеља руководећи се наставним циљем који треба да постигне. Наравно, такве измене треба да буду логичне и у складу са непријатељским формацијама и његовим тактичким поступцима. Међутим, ни решења ових питања за страну нападача не треба да имају дефинитиван карактер. Све податке треба забележити, добро средити, а неке нанети и на карту.

На крају приступа се замисли динамике по карти, а ако је потребно треба изаћи и на земљиште. Поједине супозиције треба уцртавати на карту (податке о непријатељу и својим снагама, одлуке, наређења) и у исто време о свакој супозицији водити забелешке које претстављају основу за доцнију дефинитивну разраду. Треба водити рачуна и о томе да се свака супозиција поставља у складу са логичним и правилним радом непријатеља и да се ради обуке узимају и теже ситуације. Погрешно је стварати супозиције које се заснивају на неприродном раду непријатељске стране, јер се код таквих супозиција одмах примењује да су вештачки створене и да нису реалне. Поред тога, одлуке које се, на основу оваквих супозиција, доносе за сопствене

снаге нису довољно убедљиве и тешко их је документовати. У нашем примеру било би корисно ако би разрађивач задатка и његов помоћник за обавештајну службу проигравали динамику, тако да разрађивач буде у улози нападача, а његов помоћник у улози браниоца. Тако би обострана ситуација и поједине супозиције биле реалније.

При оваквој изради костура динамике често се указује потреба да се неки раније прихваћени закључци у неколико промене (на пример ојачавања, борбени поредак и сл.). То треба одмах урадити, јер је сврха разраде оваквог костура динамике баш у томе да се изврши провера могућности извођења стварног напада са оним средствима која су одређена, са изабраним маневром, одређеним борбеним поретком, и сл.

За постављање појединих супозиција разрађивач треба да консултује поједине претставнике родова зависно од степена учешћа њихових родова у дотичној супозицији. Супозиције у којима се специјално одређује рад појединог рода војске (као у нашем случају — снабдевање муницијом и осталим потребама у току динамике) поставља и доцније дефинитивно разрађује претставник дотичног рода војске уз сагласност основног разрађивача.

На овај начин грубо је прорађен цео задатак. Сви основни елементи су постављени, дефинитивно утврђени и проверени у погледу њихове реалности и могућности. На карти и у белешкама, које су вођене у току овог посла налазе се сви подаци који су потребни за дефинитивно оформљавање методске разраде задатка. У ствари, цео овај материјал претставља разрађену замисао задатка, која је проверена у односу на непријатеља, земљиште, динамику и сл. На овај начин долази се обрнутим редом до свих оних података који се предлажу у замисли (оне замисли чија се израда препоручује у самом почетку разраде задатка на чистом папиру) и то кроз страну процену једне одређене ситуације а не напамет у самом почетку посла. У нашем случају сви ти подаци у потпуности одговарају једној одређеној ситуацији, док се код замисли која се ради на чистом папиру унапред одређују па се онда тражи ситуација која ће их оправдати. Због тога при извођењу задатка често долази до нелогичности, тешкоћа, па и немогућности да се нека решења бране код слушалаца (учесника у решавању задатака).

Пошто на овај начин припреми задатак, разрађивач носи цео материјал код лица (или колектива) које је надлежно да му задатак прегледа и одобри. Том приликом разрађивач излаже своју замисао и документује је материјалом који је прикупио и средио. У току дискусије орган који прегледа задатак, имајући увид у његову целину, даје потребне сугестије за његову допуну и исправке и на крају даје своју сагласност. На тај начин орган који одобрава задатке има могућности да једновремено активно учествује и прати развој разраде више задатака и да својим искуством доприне њиховом побољшању.

Разрађивач приступа дефинитивној разради задатка тек онда када је до тада разрађен материјал одобрен од надлежног лица. При томе он најпре оформљава план задатка, затим основни задатак, а потом поступно прелази на разраду појединих занимања, користећи податке из својих белешака и радне карте.

... и ...

... и ...

... и ...

... и ...

... и ...

... и ...

... и ...